

HRAD KAŠPERK

JAN ANDERLE

ÚVOD

Od května do září roku 2004 byl pro vlastníka hradu Kašperku, Město Kašperské Hory (okres Klatovy), vypracován stavebně-historický průzkum této památky. Podnětem ke vzniku práce byla potřeba vlastníka disponovat co nejširšími a aktuálními znalostmi o pozoruhodné součásti jeho majetku. Pozornost byla soustředěna zejména na samotnou stavbu. Archivní průzkum, u nějž naděje na případný nový zásadní přínos k dějinám stavby nebyla velká po odborném zájmu, který v minulosti dějinám Kašperku věnovali zakladatelé vědeckého bádání o českých hradech – František Alexandr Heber (ed. *Bukačová* 2002, 127–136) a August Sedláček (1897, 163–174), nebyl aktualizován. K obdobnému závěru ostatně došel už *Luboš Lancinger*, autor kapitoly Přehled dějin hradu, která tvoří součást elaborátu stavebně-historického průzkumu z roku 1969 (strojopis v archivu NPÚ ÚOP v Plzni). Tato práce vznikla na půdě pražského Státního ústavu pro rekonstrukce památkových měst a objektů (SÚRPMO), vytvořena kolektivem pod vedením Dobroslava Líbala. Mezi její klady můžeme zařadit systematický a celkem podrobný popis zřízení. Pronikavějšího vhledu však dosáhla v téže době *Dobroslava Menclová* (1972 a 1976, 63–68) ve svém monumentálním díle *České hrady*, jehož svazek obsahující oddíl o Kašperku poprvé vyšel tiskem v roce 1972. Její pojednání, včetně grafického doprovodu, lze v mnohém kritizovat, inspirativnost mu však na rozdíl od dříve jmenované práce upřít nelze. V tomto smyslu podání Dobroslavy Menclové nezastaralo, ostatně ani nemohlo, neboť hradu jako celku se poté věnovaly jen práce soupisové povahy, mezi nimiž hlavní zmínku zasluhují opakovaná vydání *Encyklopedie českých hradů* z pera *Tomáše Durdíka* (1995, 135).

Pomineme-li nyní starší plány a vyobrazení uveřejněná Heberem a Sedláčkem, zanechala po sobě stavební a další odborná činnost na hradě v průběhu 20. století soubor dokumentace různorodé úrovně. Ukázalo se, že nejsou k dispozici úplně a kvalitní stavební plány hradu. Pokud jde o zachycení celé stavby, existují tři soubory schematických výkresů, vesměs zatížené podstatnými chybami. Prvním

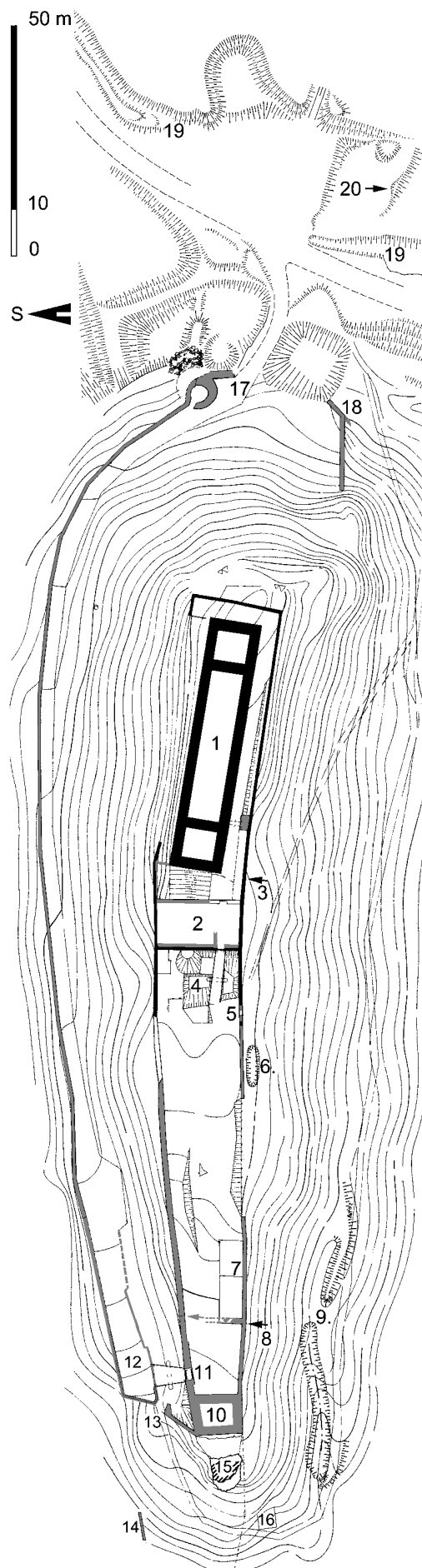

Obr. 1: Kašperk (okres Klatovy), horní hrad od severovýchodu (autor všech snímků, není-li uvedeno jinak, J. Anderle 2004).

z nich jsou výkresy Josefa Štěpánka z roku 1957, od kterých byly odvozeny jak analytické plány v příloze průzkumového elaborátu SÚRPMO (archiv NPÚ ÚOP v Plzni), tak možná také schémata, jež publikovala *Dobroslava Menclová* (1972 a 1976, 65–67).

Dílčí plány na zastřešení východní věže a provedení výsprávek v paláci vypracoval Karel Baierl roku 1935. U příležitosti obnovy tzv. purkrabství byly v roce 1970 organizací SÚRPMO porýzeny kvalitní plány zřízení tohoto objektu v měřítku 1 : 50, obdobně pak bylo roku 1973 dokumentováno celé jižní průčelí hradního jádra (do výkresu doplněna smyšlená rekonstrukce portálu hlavního vstupu paláce) a v půdorysných řezech jižní zeď hradního paláce. Roku 1987 pak Jitka Faktorová ve Středisku geodézie Klatovy vypracovala v měřítku 1 : 500 výškopisné a polohopisné zaměření vršku se zříceninami hradu (všechny uvedené plány v archivu NPÚ ÚOP v Plzni).

Ikografický materiál ke Kašperku je oproti plánům nepoměrně bohatší. Na počátku řady stojí vyobrazení *Heberovo* (ed. *Bukačová* 2002; 127, 128) a zejména hodnotný soubor kreseb *K. Liebschera* v *Sedláčkových Hradech* (1897; 164–173, 192n). Několik historických pohlednic ze začátku 20. století otevírá období, kdy byl hrad zachycován zejména fotograficky (sbírka Zdeňka Martinka). Nejvýznamnější soubor tvoří sbírka ve fotografickém archivu NPÚ ÚOP

v Plzni, která pokrývá období od 60. do 90. let 20. století, přičemž data snímků se kumulují kolem stavebních akcí.

Specifickým druhem pramenů jsou zprávy o archeologických pracích, které probíhají od 70. let 20. století. Soustřeďují se, vedle drobných záchranných akcí, zejména do prostoru tzv. purkrabství a do příkopu před jeho západním čelem (archiv NPÚ ÚOP v Plzni). V samotném purkrabství byly v 70. letech 20. století archeologické vrstvy bez odborné dokumentace odtěženy podnikem Geoindustria, takže jejich vypovídací schopnost valnou měrou zanikla (sdělení E. Kamenické, NPÚ ÚOP v Plzni). Dosud nejvýznamnějším přínosem regulérních výzkumů, které zde po léta vede Eva Kamenická, pak je dle jejího sdělení identifikace objektu hradní kuchyně v příkopu před purkrabstvím, která pochází z mladší etapy existence hradu.

Absence náležitých plánů stavby byla pro účel této práce zastoupena pořízením nových schemat půdorysů všech podlaží hradního jádra, u nichž je třeba počítat s tím, že nenahrazují plnohodnotné stavební zaměření a že části objektu, které byly po ten čas nepřístupné, zejména severní zeď paláce, jsou podány pouze kresebně, nikoli na základě měření. Zaměřeny byly také pohledy na interiér obou věží. Shodou okolností v době průzkumu proběhla oprava jižní zdi paláce, která umožnila podrobný průzkum a dokumentaci jižní stěny jeho vnitřku. Podobná příležitost se nedálo naskytnout také u severní zdi, zůstala však nevyužita. Měřičsky byla nově zachycena také část terénu východně před hradem, která obsahuje některé z reliktů starých komunikací a dalších objektů.

SITUACE A DISPOZICE HRADU

Kašperk, založený roku 1356, patří v českých zemích k nejrozsáhlejším a nejlépe zachovaným stavebním celkům z období vlády Karla IV. (obr. 1). Hrad byl umístěn v dominantní poloze na skalnatém hřebeni nižšího západního výběžku Zámeckého vrchu (921 m), který odděluje od hlavního masivu sedlo. Terén v přízemí paláce nyní dosahuje výšky zhruba 889 m. Porovnání s výškou Zámeckého vrchu charakterizuje fortifikační nevýhodu, v níž se městiště hradu ocitalo a také omezení jinak skvělých možností pohledového spojení, kterými středověká stavba oplývala. Už v době výstavby představovala pro hrad hrozbu protější výspa Zámeckého vrchu, která převyšuje úroveň staveniště hradního jádra zhruba o 35 m při vzdálenosti zhruba 350 m od jeho čela. V pozdní gotice byla obsazena předsunutou zděnou baštou klínového půdorysu, jejíž zbytky inspirovaly název místa – Pustý hrádek (srov. Anderle 1987, 51 an). Sedlem

Obr. 2: Kašperk, hrad, celkový půdorys. Černě konstrukce první etapy po roce 1356, šedě konstrukce pozdně gotické. 1 – hradní jádro, 2 – tzv. purkrabství, 3 – poloha zděného nároží převrstveného hradbou, 4 – místo pozdně středověké kuchyně (při ní u čela tzv. purkrabství ústí cisterny), 5 – branka dolního hradu, 6 – údajný pokus o zřízení novodobé jímky, 7 – místo odběru vzorku z hradby s datem myčení 1437D, 8 – nároží zakončující jednu z etap jižní hradby dolního hradu, 9 – dva úseky jižního zemního opevnění, 10 – západní stavení, 11 – brána dolního hradu, 12 – nástupní rampa, 13 – branka dodatečně zřízená ve vztahu k okolním konstrukcím, 14 – úsek hradby na západním opyši, 15 – stavební pozůstatky na dodatečně odděleném skalním bloku, 16 – údajný novodobý koží chlívek, 17 – opevnění u předpokládané kulové brány (vlevo relikt věže), 18 – relikt hradby (předp. dvě fáze), 19 – starý úvoz, 20 – prostor bývalých dvorů (rozvíjí se k jihu mimo zobrazenou část). S použitím zaměření J. Faktorové doplnil a kreslil J. Anderle.

Obr. 3: Kašperk, hrad, jižní bok jádra.

před východním čelem hradu procházela cesta prostředkující spojení jak do vnitrozemí, tak ke zlatonosnému pásmu (Berg Reichenstein), k Vintířově cestě a k solní cestě, větvi Zlaté stezky z Pasova přes Kvildu do Sušice (Menclová 1972 a 1976, 63–64).

Tvaru terénu staveniště odpovídá značně protáhlá dispozice hradu, jejíž hlavní součást představuje takzvaný horní hrad (obr. 2). Proti nebezpečné výšině je ve zhruba čtyřúhelném ohrazení vysazeno užším bokem hradní jádro. Tvoří je srostlice dvou obytných pětipodlažních hranolových věží, které mezi sebou svírají výrazně protáhlý trojpodlažní palác. Věže, završené zděnými ochozy vyloženými na kamenných krakorcích, původně kryly jehlanové helmice zděné z cihel. Středověké konstrukce stropů a střech zanikly s výjimkou části helmice západní věže. Východní věž dostala novou šindelovou střechu valbového tvaru podle projektu z roku 1935 (K. Baierl, archiv NPÚ ÚOP v Plzni). Jediný vchod do jádra se nacházel v jižním průčelí v přízemí paláce vysoko nad terénem. Přístupný byl padacím můstkem z peronu neseného pilířem zapojeným do linie hradby. V souvislosti s pozdně gotickou stavbou tzv. purkrabství došlo k rekonstrukci tohoto vstupu a k jeho spojení s tzv. purkrabstvím pavlačí. Hradba, původně završená cimbuřím a relativně nízká, byla dodatečně v pozdní gotice dvakrát zvyšována a přizpůsobena použití ručních palných zbraní. Zřízení tzv. purkrabství, které, vybaveno rezidenčním patrem, bylo v pozdní gotice vestavěno do dříve volného západního čela horního hradu opatřeného kulisovou brankou s padacím mostem, byla od 70. let 20. století dostavována (archiv NPÚ ÚOP v Plzni). Nyní objekt obsahuje výstavní část, obydlí správy hradu a provozní prostory. Patrně v západní části horního hradu v počátečním období stál samostatný objekt hlavní kuchyně, pro níž v hradním jádru neexistují doklady. Výstavba pozdně gotického tzv. purkrabství byla pak impulsem ke stavbě nové kuchyně v prostoru šíjového příkopu před západním čelem horního hradu, jejíž relikty zde sleduje archeologický výzkum (E. Kamenická, NPÚ ÚOP v Plzni).

Dispozici Kašperku doplňuje značně rozlehlý dolní hrad, oddělený od horního dílu šíjovým příkopem, v němž se nalézá hradní cisterna, pozůstatky pozdně středověkých objektů včetně zmíněné mladší kuchyně a novostavba záchodu a čistírny odpadních vod. Areál dolního hradu obklopuje hradba, do níž je na západním konci zapojena hranolová stavba, snad původně věžová, doplněná novodobými konstrukcemi. Vzhledem k rozsáhlé pozdně gotické rekonstrukci dolního hradu, která proběhla ve dvou hlavních etapách, z nichž starší je kladena dendrochronologickým datem 1437 do období konsolidace po husitských válkách, není stav odpovídající Karlově době zcela zřejmý. Zdá se však, že rozloha a uspořádání dolního hradu se podstatněji měnily jen na jeho západním konci. Konečným výsledkem vývoje zde byla kulisová brána se stěžejkovým mechanismem padacího mostu.

Touto branou se v pozdní gotice do dolního hradu vstupovalo z obezděné rampy oddělené příkopem, na níž vedla cesta od sedla, které hradní ostrožnu odděluje od hlavního masivu Zámeckého vrchu. Vnější bok cesty chránila hradba se střílnami pro ruční palné zbraně. Opevnění v sedle, do kterého ke hradu vedly přístupové cesty, tvořila hradba, v jejíž zbytcích lze sledovat složitější stavební vývoj a která navazovala na opevnění jižního boku a západního opýše hradní ostrožny. K předpokládané kulisové bráně, zřízené v úseku hradby nad šíjovým příkopem, musela vstupní komunikace překonat valové opevnění, jsouc při tom pod kontrolou válcové věže vložené do zalomeného úseku hradby, která vytvářela břit obrácený proti příchozímu. Spolu s výše zmíněným opevněním cesty k rampě pochází dochované povrchové stavební relikty teprve z pozdní gotiky. Stav těchto partií ve 14. století není znám.

V sedle a přilehlé části jižního úbočí stálo patrně už v závěru středověku několik zemědělských dvorů, s nimiž lze spojit některé ze zdejších terénních relikty. Zřejmě v souvislosti s těmito dvory zde byly zřízeny dva rybníky. Sledovat tu lze též úvozy starých cest.

Obr. 4: Kašperk, hrad, severní bok jádra.

ROZBOR STAVBY

HORNÍ HRAD – JÁDRO

VNĚJŠEK STAVBY

Hradní jádro, spojující do jednoho kompaktního bloku palác s dvojicí obytných věží, zaujímá půdorys obdélníka, který je 54 m dlouhý a 11 m široký. Obvodové zdi paláce a čtvercových základů obou věží mají v patě téměř shodnou sílu zdiva, která kolísá kolem necelých 2,5 m. Zatímco zdi paláce směrem vzhůru zevnitř zeslabují ústupky v patrech, zdivo věží si v celé výšce s drobnými odchylkami zachovává stálou sílu (obr. 16).

Na vnějšku stavby nejsou patrné stopy omítky v pravém smyslu slova. Zejména starší fotografie ale ukazují úseky povrchu pokryté v tenké vrstvě hrubou maltou (archiv NPÚ ÚOP v Plzni). Jsou to pozůstatky původní povrchové úpravy dosažené patrně roztrháním přebytečné ložné malty v průběhu zdění. Část takto upravených povrchů se zachovala na různých partiích stavby dodnes. Řádkové zdivo z lomového kamene (místní ortorula) má v lici pravidelnou skladbu s patrnými pracovními vrstvami. Spáry jsou při povrchu vyplavené, lokálně vyplněné novodobým spárováním. Starší novodobé výpravy vykazují bezvadnou zednickou práci s kamenem a větší jsou podle dobové zvyklosti odlišeny mírným ustoupením za líc původního zdiva. Jen výjimečně lze v lici zdi zaznamenat pozůstatky dřev. Existence tzv. samonosného lešení je stavem a povahou líc zdiva vyloučena. Obecně lze říci, že hradní jádro bylo snad s výjimkou některých nejspodnějších partií zděno zvnitřku, jak ještě doloží níže.

Východní průčelí jádra, které představuje bok příslušné věže, bylo bez otvorů. Příčinu lze hledat v ohrožení případnou střelbou ze směru výšiny obsazené později předsunutým opevněním – tzv. Pustým hrádkem. Dnes vede z úrovně vnějšího terénu vchod do přízemí věže, zevnitř uzavíraný novodobými kovovými dveřmi. Jeho pravidelné špalety i segmentový záklenek jsou provedeny pečlivě z lomového kamene. Pod záklenkem se zachovaly nepravidelné kusy lomového zdiva, jehož malta je při vizuálním posouzení shodná s okolním zdivem věže. Nepochybně se jedná o zbytky zazdívký, která uzavřela otvor při dokončování stavby a nedůsledně byla odstraněna teprve

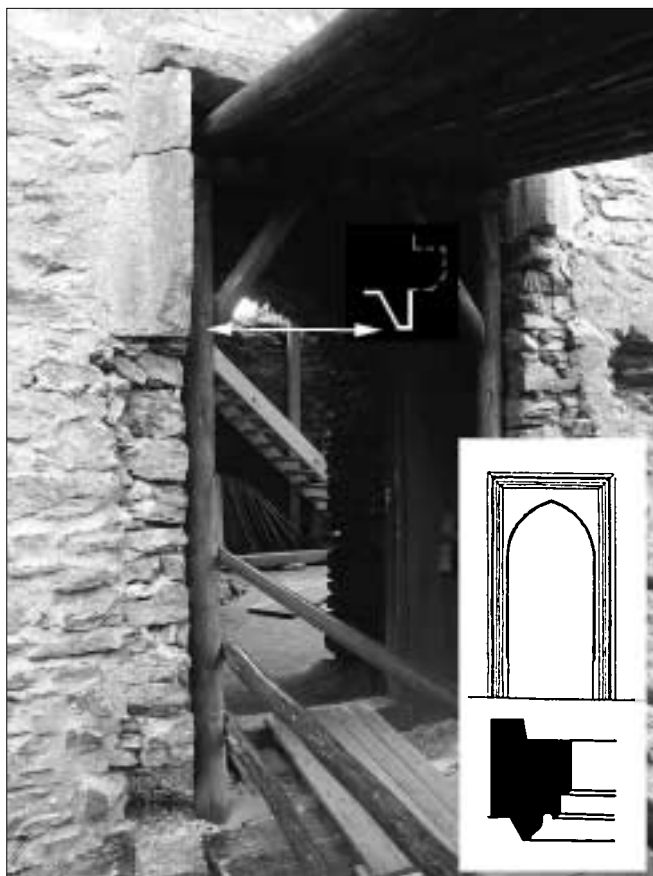
při zpřístupňování zříceniny. Původní funkci onoho otvoru pak lze označit za dočasnou, spojenou s prováděním stavby – tzv. stavební díru sloužící přechodně k dopravě materiálu.

Vpravo od otvoru vidíme mělké kapsy, které mají protějšky na sousední hradbě (obr. 12). Bývala do nich uložena napříč parkánem jakási dřeva. Spodní kapsa na věži podle otisku v maltě pochází z doby výstavby, horní je dodatečně vysekána. Její protějšek na hradbě vznikl podle otisku v maltě současně s příslušnou částí zdiva hradby. Jelikož toto zdivo souvisí s dodatečným zvýšením hradby v pozdním středověku, rýsuje se aspoň relativní chronologie vkládání oněch dřev – spodní se stavbou jádra, horní při zvýšení hradby. Funkci těchto dřev neumíme vysvětlit. Ještě výše vpravo od někdejší stavební díry do líce dosahuje trám, který věží ve zdivu věže od jeho stavby a nad ním pak zahlédneme otvor po dalším takovém trámu, který prochází zdi do 2. podlaží věže. V obou případech se nejpravděpodobněji jedná o pozůstatky nosníků, které měly funkci při zdění spodku věže. Koruna jejího východního průčelí byla přezděna ve 30. letech 20. století. V původní poloze se zachovaly spodní součásti žulových krakorců ochozu, kterých je na této straně deset, včetně rohových, ostatně jako na všech dalších stranách východní věže.

K patě východního průčelí východní věže u jihovýchodního nároží přiléhá na spáru pozůstatek zvicí několika vrstev středověkého lomového zdiva kladeného na vápennou maltu. Smysl bývalé konstrukce, k níž relikt náležel, není autorovi znám. O době vzniku lze nyní jen říci, že následovala po postavení aspoň spodní části východní věže.

Na západním průčelí jádra, respektive na příslušné fasádě západní věže, se v pátém podlaží nacházejí pozůstatky prevetu. Zachovala se jeho jižní konzola, severní je ulomena v lici fasády. Z bývalého arkýře prevetu dále zbývají trosky zděné pultové stříšky. Západní průčelí věže bylo jinak bez otvorů. Koruna stavby se zachovala téměř v původní výšce, včetně jedenácti úplných krakorců ochozu na této a také na jižní a východní straně, zatímco na severu je jich jen deset. Důvod rozdílu v počtu krakorců nejen při porovnání obou věží, ale též v rámci jednotlivých stran věže západní, zůstává neobjasněn.

Jižní průčelí, v němž se nachází jediným původním vchodem do jádra, obsahuje dále prevet a řadu oken různých formátů (obr. 3). Základní uspořádání, do kterého se promítají hmoty obou věží a palá-

Obr. 5: Kašperk, hrad, vchod jádra, schematicky naznačen profil rámu kryjícího padací můstek ve vztyčené poloze. Pro srovnání portál císařského paláce na Karlštejně podle D. Menclové.

ce mezi nimi, je osově souměrné, avšak rozmístění otvorů nepodléhá žádnému pravidelnému konceptu fasády, nýbrž se v něm bezprostředně zračí řešení interiéru. Tak je tomu také u ostatních průčelí jádra.

Z přízemí hledí do jižní fasády šterbinová okna, jejichž otvory jsou vytvořeny v lomovém zdivu. Stopy po nějaké výplni v nich nejsou zaznamenány. Sloužila předně k větrání a přisvětlení příslušných místností, nikoli jako střílny. Ve druhé ose od západu se nachází vchod do jádra, resp. do přízemí paláce (obr. 5). Přetrval ve značně narušeném stavu, zbaven převážně části ostění a prahu s konzolkami pro ložiska padacího můstku – ty byly bez znalosti původního stavu doplněny spolu s dozděním otvoru v 70. letech 20. století. V autentické podobě se do naší doby zachovala jen horní část kamenicky provedeného límce vystupujícího před líc průčelí, který rámoval prostor pro padací můstek ve zvednuté poloze. Límec bránil vypáčení můstku. Zachované otvory pod jeho nadpražím snad sloužily nějakému mechanismu, který můstek jistil ve zvednuté poloze (obr. 6). Zdejší úprava je u nás vcelku neobvyklá, běžně se prostor pro můstek vytvářel jako skutečná vpadlina ustoupená za líc fasády. Límec, který zde má zcela účelové poslání, lze v náročnější výtvarně pojednané podobě najít v čistě dekorativní funkci u jednoho z portálů císařského paláce na Karlštejně (Menclová 1972 a 1976, 63 obr. 76).

Podoba portálu vchodu do paláce na Kašperku není doložena. Od kudy vzala Dobroslava Menclová (1972, 67) informaci, že portálek byl hrotitý, nelze nyní ověřit. Podle otisků dřevěného překladu, který k němu přiléhá zevnitř, lze odvodit, že dveře měly točnicové uložení. Jistila je závora, po níž se jižně od vchodu zachoval otvor pro pochvu a v protější špaletě mělčí otvor k zapadnutí konce závory.

Do fasády z druhého podlaží západní věže hledí úzké na výšku obdélné okénko opatřené okoseným žulovým ostěním. Okosení je oboustranné, na vnitřní straně navíc doplněno drážkou pro osazení výplně. Ve světlosti okénka se nalézala mříž s jedním hranolovým prutem svislým a třemi pravidelně rozmístěnými prvky vodorovnými, jak ukazují příslušné důlky v dílech ostění, v nichž bývala mříž na-

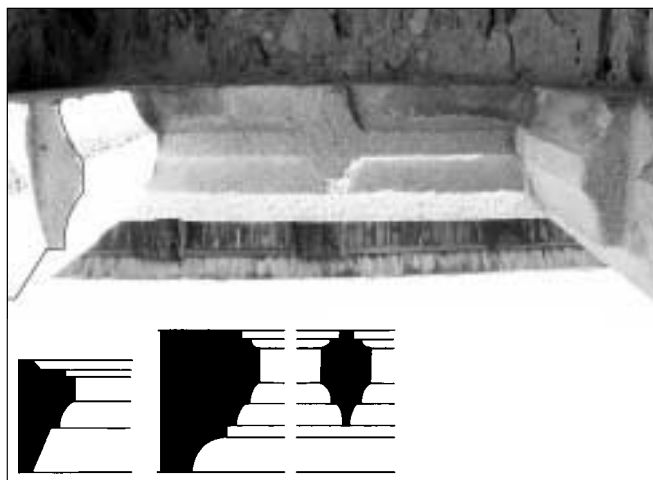
Obr. 6: Kašperk, hrad, vchod do jádra, detail kamenického prvku s otvorem patrně spojeným s funkcí padacího můstku.

víc zanechala stopy rzi. Podobné okno se asi nacházelo v odpovídajícím patře východní věže, kde však je okenní otvor v lici průčelí rozsáhle narušen.

Ve druhém podlaží paláce, bráno od západu, se v průčelí projevuje zazděný otvor s proporcery segmentově klenuté niky velkého okna. Povaha zazdívkky, která je provedena z dokonale kladeného lomového zdiva, se shoduje se zednickou prací, již vidíme na nejstarších partiích stavby. Zda tu existovalo okno, které bylo ještě ve středověku zazděno, nebo zda se jedná o změnu plánu v průběhu stavby, či dokonce o další stavební díru, nelze nyní rozhodnout na základě nedestruktivního průzkumu.

Dál na východ se nacházejí pozůstatky dvou velkých oken, která, ač poněkud nestejně vysoko umístěna, podle všeho patřila jednomu prostoru – hradnímu sálu. Měla podle reliktů obdobná žulová ostění členěná kamennými kříži. Jejich profilace představuje jednodušší variantu oken na karlštejnské velké věži, jak je publikovala D. Menclová (1972, 62). Z ostění západního z oken byl zjištěn v suti na dně okenní niky jen zlomek. Větší fragment, který dovoluje ideální rekonstrukci celku, je in situ zachován v okně východním. Na vnitřní straně ostění není vytvořena drážka pro osazení výplně. V jeho horní části se však zevnitř na obou stranách zachovaly pozůstatky po železných čepch – skobách či pantech, které nepochybně souvisejí s osazením nějaké otevíravé okenní výplně. Ve světlosti jednotlivých polí okna také nalézáme pravidelně rozmístěné vrtané důlky (zjištěný průměr 35 mm, hloubka 30 mm), do kterých zapadaly nejspíše železné prvky. Zda šlo o mříž nebo o nosníky nějaké zasklené výplně, není jasno. Ostění bylo dodatečně opravováno po poškození žárem požáru a zmíněné závrtky snad při té příležitosti vyplněny maltou, pokud se tak nestalo již dříve. V jednom z důlků malta obaluje kousek železa, který vypadá jako střípek z ocelové tenkostěnné trubky. Obě výše zmíněná okna si uchovávala otvory pro zasouvací závory.

Východně od uvedených oken je průčelí zeslabeno téměř půlkruhovou nikou, která obsahuje sestavu pěti okének – tří dolních

Obr. 7: Kašperk, hrad, jádro, východní věž, 5. podlaží jižního průčelí, pro Kašperk typické okenní ostění. Pro srovnání některé profily oken na Karlštejně podle D. Menclové.

a dvou horních. Projevovala se tak navenek vložená dřevěná místnost. Záklenek niky vykazuje otisky prkének bednění v proteklé ložné maltě. Otvory okének, klenuté nepravidelnými segmenty, se rozevírají směrem ven. Levé okénko ve spodní řadě zčásti uzavírá dodatečná zazdívka, kterou poznamenaly následky požáru. Možná byla dříve druhotné zazdvena i další okénka, nyní volná. Zazdění by mělo souviset s odstraněním vložené dřevěné místnosti po požáru při pozdně gotické opravě hradu, jak o tom bude dále řeč.

Ve východním sousedství uvedené niky vidíme narušený otvor většího okna (ostění ztraceno), u něhož se zachovala pochva závory, a vpravo od něj zbytky arkýře prevetu. Na místě po něm zbyl náběh zděné pultové stříšky, v jehož autentické situaci se uplatňují původní cihly (formát cca 26/13/7 cm) a jedna ulomená žulová konzola (možná k němu patří také konzola ležící nyní poblíž v parkánu). Ne daleko vpravo od prevetu pak ostění zděné z lomového kamene lemuje otvor drobného okénka, které osvětlovalo schodiště v síle západní zdi příslušné věže.

Ve třetím podlaží jižního průčelí se na západní věži nachází okno se žulovým ostěním, které se až na dělicí kamenný kříž zachovalo úplné. Jedná se o analogii k ostěním oken sálu o podlaží níže a k východní věži s morfologickými vazbami na Karlštejn (srov. obr. 7). Stopy okenní výplně nebyly zaznamenány. Zachovala se úplná prkenná pochva pro závoru. Její protějšek k zapadnutí závory překryla mladší středověká omítka, kterou později zbarvil dorůzova požár (srov. níže).

Arkýř, jehož pozůstatky přezívají vpravo od výše uvedeného okna, náleží již prostoru paláce. Nesla jej trojice žulových konzol, z nichž prostřední byla založena níže obou krajních. Stěny arkýře byly zděny z cihel (formát cca 26/13/7 cm). Prostor příslušné niky se v ústí do arkýře z obou stran zužoval odsazením zhruba o 12 cm. Pravděpodobně se tak reagovalo na zakončení dřevěné vložky navazujícího prostoru paláce, která, jak se zdá, zasahovala i do niky. Tesaný žulový kvádr v zachovaném náběhu východní stěny má ve své spodní ploše na konci zahnutou drážku se stopami rzi. Šlo by ji vyložit např. jako místo pro zakotvení železného závěsu okenní výplně v případě, že by arkýř měl okénko též v boku, nebo asi spíše jako příznak existence nějaké železné spony související s konstrukcí arkýře. Podle použití cihel na arkýři se lze domýšlet, že snad i ostění případných oken mohlo být též cihlové, možná dokonce z tvarovek, případně z nich mohly být jiné architektonické prvky arkýře. Hypoteticky by se k tomu dal vztahovat nestratifikovaný a ojedinělý nález cihlové tvarovky v prostoru jádra (uložena u správy hradu). Pozůstalá klenba arkýře, resp. jeho niky, je zděna na délku cihly z cihel formátu cca 26/13/7 cm. Provedení druhé omítky ve vchodu do arkýře přes spodní ohořelou vrstvu dokládá zapojení arkýře do pozdně středověké obnovy paláce po jednom z požárů.

Stavební uspořádání arkýře naznačuje v rámci objektu jistou výlučnost. Je třeba se ptát, co vlastně znamená založení střední kon-

Obr. 8: Kašperk, hrad, jádro, východní věž, 4. podlaží jižního průčelí, ostění okna vložené dřevěné světnice, následně kaple, stopy po osazení výztuže okenní výplně (patrně vitrail).

zoly níže obou krajních? Situace na místě naznačuje, že střední konzola se skládala z dalších dvou prvků položených na oněch zachovaných. Tím se srovnala horní úroveň všech tří konzol do roviny. Pokud by se při tom zachovalo vzájemné přesazení všech součástí střední konzoly, byla by tato vyložena dál před průčelí než obě krajní. Vytvářel by se tak základ pro polygonální půdorys arkýře. Spíše ale lze spekulovat, že horní dva díly střední konzoly přesazené nebyly. Pak čelo arkýře vychází jako v půdoryse přímé, nesené patrně dvojicí pasů vyklenutých mezi konzoly. Jimi vyvolané zatížení zvýšenou mírou působilo na střední konzolu, což by mohl být důvod jejího sestavení z více prvků v porovnání s krajními. Z funkcí, které u arkýře přicházejí v úvahu, můžeme s ohledem na polohu hlavního vchodu do paláce vyloučit záchod. V úvahách tedy arkýř zůstává jako zvláštní součást obytného interiéru.

Východně od arkýře následují ve třetím podlaží dvě okenní niky, zazděné podle povahy zdíva patrně ještě ve středověku, a dále trojice narušených okenních otvorů, které pozbyly původního ostění a ještě v pozdním středověku byly upravovány, zejména západní z nich, který byl dokonce zúžen cihlovou zazdívkou. Novodobé spárování zdíva ze 70. let 20. století omezuje možnost posouzení starých dodatečných zásahů v této partii. Ještě pronikavěji nové spárování působí obtíže s výkladem vývoje u dalších dvou oken vpravo. Zde by bylo třeba ověřit podezření vzniklé sledováním interiéru, že celá část fasády kolem nich prošla v pozdním středověku přezděním nebo rozsáhlejším dodatečným zásahem. Obě okna jsou osazena obdobným žulovým ostěním, které má oboustranně průběžně okosený profil doplněný na vnitřní straně odsazením pro výplň. Lokální zarůžování kamene ukazuje na následek požáru. Je ale podivně nerovnoměrné, na západní stojce nezřetelné, z čehož vyplývá možnost druhotného sesazení. Podrobně sledovat bylo možno jen východní z oken. Na vnější straně jsou v ostění čtyřúhelné otvory pro košovou mříž, v překladu a stojkách na rovné vnější straně a na podokeníku v okosení. Čtyři otvory na západní stojce neodpovídají třem otvorům na stojce východní. Je nejisté, zda všechny otvory náležejí jediné etapě mříže, či zda prvky ostění pocházejí všechny z jediné původní sady (spíše ne). Podokeník je rozlomen a osazen s velkou mezerou mezi díly. To spolu s detaily sesazení dalších součástí budí dojem, že ostění je osazeno druhotně. Na jeho vnitřní straně se ve spárách východní stojky nacházejí dva staré hřeby čtyřúhelného profilu, které mohly přidržovat rám výplně, ovšem jiné než té, pro kterou bylo v ostění upraveno výše uvedené odsazení. Povaha obou ostění nevybočuje ze souboru kamenické výbavy hradu z jeho počáteční etapy, ale o původnosti osazení na dnešním místě lze pochybovat.

Aby nebylo nejasnostem konec, Dobroslava Menclová (1972, 67) uveřejnila rekonstrukční kresbu jižního průčelí jádra, na níž je v ose nad výše uvedenými okny znázorněn jakýsi segmentově klenutý otvor. Měla snad autorka na mysli horní okénko vložených dřevěných místností? V dostupné stavební situaci pro jeho existenci nenachá-

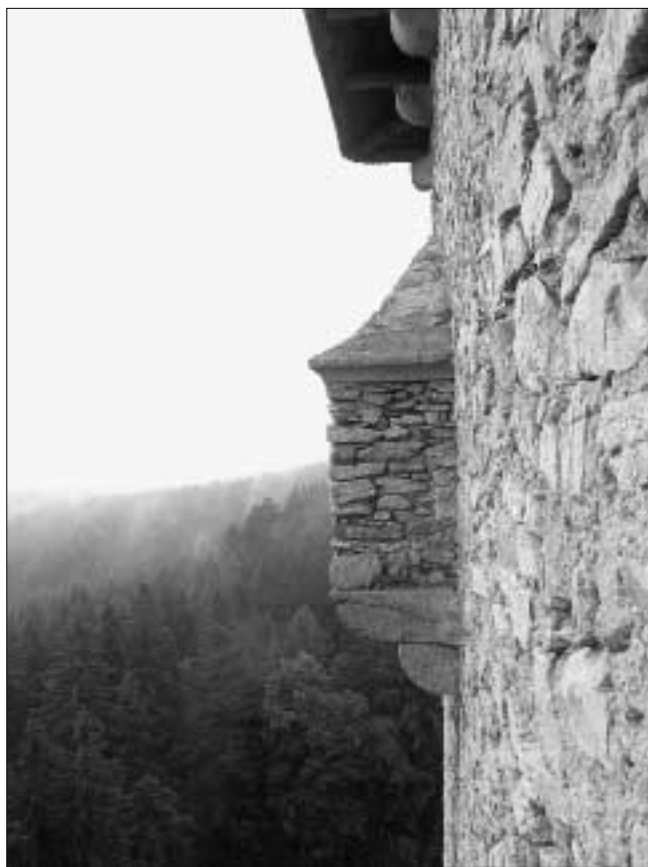
Obr. 9: Kašperk, hrad, jádro, východní věž, 4. podlaží severního průčelí, okno šířky, háčky pro zavěšení vyklápěcí okenice.

zíme reálný podklad. Dotyčná část zdi byla ve 20. století opakovaně opravována, ale v poloze uvedeného domnělého otvoru byl při aktuálním průzkumu zachycen pouze autentický otvor po hraněném trámu, který procházel vodorovně napříč zdí (o jeho funkci srov. níže).

Východně od uváděné dvojice oken proniká průčelím narušený otvor, vytvořený zánikem čelní stěny sedátkové okenní niky. Ze třetího podlaží východní věže pak do průčelí hledí velké okno s ostěním téhož typu, který zde byl už vícekrát zmíněn (věže, sál v paláci). Kromě ztraceného kamenného kříže je ostění úplné. Drážku pro osazení výplně v tomto případě jeho profil nezahrnuje. Ve světlosti se nacházejí závrtý o průměru asi 30–35 mm, jež byly, nejasno ve které středověké etapě vývoje stavby, zaplněny maltou smíšenou s kamennou drtí. Nacházejí se ve svislých osách dílů světlosti okna (pro osazení svislých prvků), po jednom ve stojkách horních dílů a čtveřice ve stojkách dílů spodních. Ostění není viditelně poznamenáno žárem. Oboustranně vyžlabený profil vnitřní části ostění není vhodný pro osazení rámu nějaké výplně. Pokud pomineme možnost, že okno bylo ponecháno bez výplně a zmíněné otvory měly sloužit jen k upevnění mříže, zbývá konstatovat, že povaha případné výplně zůstává neurčena. Závrtý v ostění by mohly sloužit ke kotvení kovových výztuží pro vitrail, případně pro mřížku, a třeba i pro obojí, rozrůzněno podle funkce té které části okna (z ikonografie západoevropské provenience známe osazování mřížky v dolních dílech okna – Pijoan 1979, 85 obr. 80; Hauserová 2004, 84 obr. 7), je to však jen spekulace. Snad bylo okno nakonec uzavíráno jen vnitřní okenicí, kterou jistila zasouvací závora. Zachovala se její úplná prkenná pochva i protější otvor pro upevnění závory, začistěný cihlami.

Koruna zdi paláce byla patrně opravována ve 30. letech 20. století. Následně proběhla další oprava na začátku 70. let. Pozoruhodná je zejména plánová dokumentace z té doby. Souběžně byly také pořízeny fotografie koruny, ale nedostatečný komentář k nim snižuje jejich vypovídací hodnotu (fotografický archiv NPÚ ÚOP v Plzni, č. n. 51474, 51459). Na výkresech, pod nimiž je podepsán architekt Hyzler (SÚRPMO Praha, říjen 1973; archiv NPÚ ÚOP v Plzni), je při koruně zdi označena vodorovnou linií dvojí úroveň s popisy „*dochov. spodní mazanina*“ a „*dochov. horní mazanina*“ a s údajem o výšce vůči prahu portálu tzv. purkrabství. Není dnes jasno, jaké zjištění tehdy inspirovalo uvedené popisy. Při opravě koruny v létě 2004 byly 50–53 cm od líce průčelí zjištěny otisky průběžného trámového ztužidla o profilu 17–19/17–20 cm, které bylo místy svrchu překříženo vodorovně napříč zdí položenými trámky, podle otisků o profilu cca 17/17 cm. Ztužidlo se nacházelo ve výšce kolem 16,3 m nad prahem vstupního portálu do tzv. purkrabství, tj. v téže výšce, kde se podle citovaného plánu měla vyskytovat ona „*spodní mazanina*“. Co mohlo být „*horní mazaninou*“ nebylo vzhledem k přezdění koruny zdi v 70. letech bezpečně zjištěno (srov. níže o jižní stěně vnitřku paláce).

Čtvrté podlaží západní věže obsahuje v jižním průčelí pouze při pravém okraji menší okno, které vroubí žulové ostění vně průběžné

Obr. 10: Kašperk, hrad, jádro, východní věž, 5. podlaží severního průčelí, prevet.

okosené, dovnitř s odsazením pro výplň. Vně se v překladu nacházejí souměrně dvě čtyřúhelné díry pro závěsy vnější okenice, která se otevírala vyklopením nahoru (v otevřené poloze ji musela držet podpora, jak dokládá např. zobrazení zkázy Sodomy ve Velislavově biblí (Menclová 1972 a 1976, obr. 279). Okno osvětlovalo v příslušném podlaží síňku při boku vložené dřevěné světnice, čímž byla dána jeho poloha na okraji podlaží.

V odpovídající úrovni jižního průčelí východní věže se v neporušeném stavu zachovalo ostění velkého okna, členěné kamenným křížem. Materiálem je opět žula, poškození ohněm nebylo zaznamenáno. Profil je obohacen o odsazení pro výplň. V obou horních dílech světlosti okna a v dolním východním dílu se v boku uvedeného odsazení nacházejí důlky (největší průměr asi 10 mm), kterým tvoří protějšky oble shora dolů vedené drážky zakončené opět důlkem (obr. 8). Funkce je zřejmá: do důlku na jedné straně se zasadila patrně železná tyčka – výztuž výplně, a její druhý konec se provedl oblou drážkou, až též zapadl do příslušné jamky na jejím konci. Adjutována takto mohla být nejspíš skleněná vitrail. V západním spodním dílu světlosti nenacházíme stopy po upevnění výplně. Lze se domnívat, že tato část byla otevíravá, a výplň zde proto byla asi umístěna do přídavného dřevěného rámu. Čtyři železné čepy na vnější straně ostění ukazují na někdejší vnější okenice. Okno náleželo vložené dřevěné světnici. Když tato zanikla, byl prostor podlaží proměněn na kapli. Otázka je, zda vitrail patřila už k výbavě první fáze stavby, nebo byla doplněna až při vzniku kaple. Stopy závory u okna nejsou patrné, nejspíš je zakryla dodatečná omítka při úpravě na kapli. Okno je posunuto východně od osy věže. To je dáno snahou, aby v interiéru bylo umístěno na osu vložené dřevěné místnosti, která byla v rámci podlaží situována výstředně, protože po jejím západním boku musel zbýt komunikační a topný prostor.

V pátém podlaží západní věže najdeme osově umístěné okno se žulovým ostěním shodujícím se s uváděnými okny dělenými kamenným křížem. Kříž je ztracen. Ostění poznamenal oheň. Stopy po výplni jsou patrné na jeho vnitřní straně v podobě čtyř čepů z plochého železa – asi zbytků pantů, a dále jednoho čtyřhranného otvo-

Obr. 11: Kašperk, hrad, jádro, západní věž, 3. podlaží severního průčelí, konzola prevetu se svislou drážkou pro dřevěnou stěnu pod sedátkem záchodu.

ru ve východní stojce. Způsob osazení zmíněných želez budí dojem improvizace, a proto možná čepy náležejí až do doby pozdně gotické obnovy hradu, zatímco zmíněný otvor mohl sloužit k uchycení zavíracího mechanismu už v počátcích stavby. Zmíněná obnova možná způsobila zakrytí stop po závoře, které zde nejsou patrné.

V pátém podlaží východní věže se také nachází osově umístěné okno se žulovým ostěním shodujícím se s uváděnými okny dělenými kamenným křížem, který zde zanikl (obr. 7). Výplň okna nezanechala stopy, až na čep z plochého železa, osazený zevnitř na východní stojce. Pochva závoře se zachovala úplná.

V prvním podlaží severního průčelí jádra (obr. 4) jsou na západní věži vidět tři kapsy, patrně dodatečné, které nebyly blíže posuzovány. Souvisejí zřejmě s nějakým objektem, který byl vložen do příslušné části parkánu. V patě zdi se vyskytují rozměrné kaverny; největší z nich na úrovni východního konce paláce byla podle ustoupené lince výplně dozděna ve 30. letech 20. století. Jinak v celém rozsahu této úrovně zasluhuje zmínku jen šterbinové okénko ze západního okraje přízemí paláce. Otvor okénka je vytvořen v lomovém zdivu.

Ve druhém podlaží se vyskytují otvory jen v rozsahu paláce. Od západu je to úzké okénko s průběžně okoseným žulovým ostěním, na němž nebyly shledány stopy výplně. Jeho umístění souvisí s polohou schodiště na západním konci paláce. Blízko něho do průčelí hledí narušený otvor po prvním z trojice oken, která asi všechna náležela sálu. Podle proporcí niky a uspořádání závoře mělo toto okno shodné ostění, jaká se aspoň ve zlomcích zachovala v dalších dvou otvorech. Šlo o nám už známá okna s kamennými kříži (srov. obr. 7). Pozůstalé části ostění v obou oknech z uvedené trojice poznamenal požár. Každé z nich má také zachovány otvory po zasouvací závoře. Dále východním směrem následuje úzké okénko s průběžně okoseným žulovým ostěním, na němž nebyly shledány stopy výplně. Přisvětlovalo a větralo chodbu podél severního boku vložené dřevěné místnosti.

Třetí podlaží se na severní straně západní věže projevuje troskami

Obr. 12: Kašperk, hrad, jádro, východní věž, 1. podlaží východního průčelí, otvory v lici vedle bývalé stavební díry. Zvýrazněné dolní otvory mají protěžsky v sousední hradbě a ve dvou etapách v nich byla kotvena jakási dřeva (obširnější popis v textu).

arkýřového prevetu. Zachovány jsou pozůstatky jeho valbové zděné stříšky a navazující fragmenty stěn, dále pak úplné žulové konzoly, které na vnitřní straně mají svislé drážky pro dřevěnou stěnu záchodu pod sedátkem (obr. 11). Na západním okraji paláce se vyskytují tři okenní otvory, které jsou položeny ve vyšší úrovni než ostatní v tomto patře; proto více trpěly povětrnostními vlivy. Při rozsáhlé opravě koruny severní zdi paláce ve 30. letech došlo k přezdění jejich značně narušených či zřícených záklenků (z té doby pocházejí zbytky ramenátů bednění), jejichž neutěšený stav před tím na začátku 20. století dokumentuje dobová pohlednice (Jánský 2004, 109). Některé záklenky byly opět přezděny či doplněny při opravě koruny zdi v roce 2000 (údaj kastelána Z. Svobody). Dvě západní z těchto oken vykazují dvě etapy vývoje, odhlédneme-li od novodobé opravy. Starší fáze představují vně široce rozevřené otvory, které byly v dalším vývoji dodatečně zužovány smíšenými přízdívkami. Ostění druhého okna od západu je zděno převážně z cihel. Ostění ještě v 70. letech 20. století ve světlosti otvoru pokrývala bílená omítka (fotografický archiv NPÚ ÚOP v Plzni, č. n. 51449). Třetí z trojice oken spolu s dalšími třemi východněji položenými nemá řádné ostění. Další otvor směrem na východ byl pravděpodobně dodatečně v pozdním středověku opatřen kamenným ostěním z nesourodných dílů osazených ve smíšené zedivce. Další dva okenní otvory jsou bez ostění. Na východním konci pak se nalézají trosky arkýřového prevetu, z něhož se zachovaly obě úplné žulové konzoly. Také na východní věži byl v příslušné úrovni arkýřový prevet, ze kterého částečně zůstala zděná pultová stříška, přilehlé trosky stěn a jizvy po ztracených konzolách.

Na severním průčelí ve čtvrtém podlaží západní věže shledáváme okno umístěné mimo její osu. Ostění, kdysi s křížem, má totožnou profilaci a tvar jako okno ve čtvrtém podlaží jižní fasády východní věže. Postrádá však doklady upevnění výplně, jen na vnější straně se projevují čtyři závěsy pro vnější okenice. Povahy oken zřejmě není obdobná náhodou: Také zde okno patřilo vložené dřevěné světnici a jeho umístění mimo osu věže mělo týž důvod – půdorysné řešení in-

teriéru (světnice + síňka s černou kuchyní). Na východní věži vidíme v téže úrovni při okraji fasády menší okno, které vroubí žulové ostění vně průběžně okosené, dovnitř s odsazením pro výplň. Vně jsou v překladu dochovány oba železné závěsy pro větší okenici, která se otvírala vyklapáním nahoru (obr. 9). Na vnitřní straně východní stojky se zachovaly čtyřúhelné otvory pro čepy pantů vnitřní výplně, na stojce západní pak otvor pro upevnění jejího zavíracího mechanismu. Okno osvětlovalo síňku na boku vložené dřevěné světnice.

V pátém podlaží západní věže nacházíme podobné okno odsunutě k západnímu okraji průčelí. Ostění má stejnou povahu, jak uvedeno výše, chybějí ale doklady uchycení vnitřní výplně. Vně bývaly železné závěsy zalévané do olova, které sloužily vyklápěcí vnější okenici. Ze závěsů se jeden zachoval úplně. Stejně okno najdeme v obdobné poloze také na východní věži. Ostění má shodně s předešle uvedeným oknem, též chybějí doklady upevnění vnitřní výplně; na vnějšku jsou zachovány oba závěsy pro vyklápěcí vnější okenici. Vedle okna v tomto podlaží přetrval arkýřový prevet s valbovou stříškou zděnou z lomového kamene, která spodním okrajem dosedá na kamenicky zpracovanou římsu s vyžlabeným profilem (obr. 10). V roce 1988 byla stříška opravena a na místo vrácena spadlá část římsy. Arkýř z lomového zdiva nesou žulové konzoly s drážkou pro svislou dřevěnou stěnu pod sedátkem. V poslední čtvrtině 20. století byly nově dodány dřevěné části záchodu. Patrně s někdejší intenzivním používáním prevetů jsou na severním průčelí spojeny stopy, které se v podobě svislých pruhů znatelně silněji narušeného líce táhnou od spodku záchodových arkýřů. Silnější vyplavení malty z líce v těchto zónách bylo asi způsobeno chemickým narušením pojiva padající močí zaháněnou větrem na průčelí.

Průčelí věží, jež jsou obrácena do paláce, ponecháme k pojednání v oddíle věnovaném jeho vnitřku. Nyní se budeme zabývat jen těmi částmi, které přesahují úroveň stropu třetího podlaží paláce. Tato úroveň je výrazná na západní věži, kde ji dokládá plocha omítky, která si zachovala horní okraj přitažený nejspíš k bývalému přízednímu stropnímu (asi zároveň vaznému) trámu (obr. 14). Uvažíme-li profily stropních trámů, jak je známe z nižších podlaží, pak odhad síly stropní konstrukce od spodku nosného trámu po povrch podlahy v podkroví může činit zhruba půl metru, což nevybočuje z obvyklých mezí. Od této úrovně se dá odvodit poloha spodního okraje sedlové střechy, již, jak lze předpokládat, byl palác zakryt. Pripusíme, že její hřeben se nacházel ve výšce spodního okraje spodních konzol ochozů věží. Za splnění této podmínky pod střechou mohly v pátém podlaží věží fungovat padací můstky vchodů, které by se při nižším hřebeni dostávaly se střechou do kolize.

V příslušném boku západní věže se nacházel jen jediný vchod do podstřeší, a sice onen vycházející z pátého podlaží. Byl opatřen žulovým portálkem sedlového tvaru, vybaveným v nadpraží dvojicí otvorů pro kladky mechanismu ovládání můstku. Portálek měl v šířce svět-

Obr. 13: Kašperk, hrad, jádro, východní věž, pohled z paláce.

losti vchodu rozsáhle okosené čelo prahu, ze kterého po stranách okosené části vystupovaly konzolky s ložisky pro točnice můstku. Celý tento složitý prvek prahu byl z jednoho kusu žuly. Žár ohně ponechal z portálku poničené torzo. Fotografie před opravou v 70. letech ve zdivu pod prahem zaznamenává dva nepravidelné otvory, jakoby po vyřazených konzolách (fotografický archiv NPÚ ÚOP v Plzni, č.n. 22230). Vzhledem k tomu, co víme o původním prahu, se zdá, že pokud zde nějaké konzoly byly, jednalo se asi o dodatečnou opravu po možném poškození původních konzol spojených s prahem za prvního (?) velkého požáru jádra.

Východní věž je oproti západní vybavena na odpovídající straně navíc vchodem do čtvrtého podlaží (obr. 13). Ten je osazen žulovým sedlovým portálkem, který byl na vnější straně jednoduše okosen a na vnitřní straně nese odsazení pro dveře. Po jejich pantech na rubu zbyla poškozená lůžka na severní stojce a vytesaná prohlubeň pro zavírací mechanismus na stojce protější. V této úrovni se na severním okraji průčelí projevuje anomálie ve zdivu, která snad nějak souvisí s komínem krbu v paláci, který v blízkosti procházel. V pátém podlaží pak přetrval požárem poznamenaný portál vchodu, který byl pojednán stejně jako protější na západní věži až na to, že měl

Obr. 14: Kašperk, hrad, jádro, západní věž, pohled z paláce. Rekonstrukční kresbou naznačen tvar jehlano-vé helmice.

hrotitý tvar a je odsunut od osy věže až na krajní mez, kdy ještě přichází v úvahu jeho fungování za výše uvedených předpokladů o povaze střechy paláce. Jeho poloha patrně obráží uspořádání komunikací v této partii. Pod prahem jsou na pohlednici z doby před opravou ve 30. letech patrné kaverny (Jánský 2004, 109), které představují podobný problém, jako stejný jev na západní věži (srov. výše). Na vnitřní straně portálku se nalézají otvory pro čepy závěsů dveří, pravděpodobně ze dvou fází, a zhloubení pro zavírací mechanismus. V jižním z otvorů pro kladky v nadpraží se zachovala železná osa.

Ochozy obou věží byly nesený žulovými krakorci, které již byly zmiňovány výše. Skládají se ze spodního a horního dílu. Oba krakorce mají zhruba čtvrtkruhově zaoblená čela, přičemž horní je obvyklým způsobem přesazen přes spodní. Profil jejich částí, které vystupují ze stěny, činí kolem 35/36 cm. Části zasazené do zdi nemají kamenicky začištěný povrch, ale jsou ve stavu hrubého polotovaru. Dosahuje se tím mj. větší váhy té části krakorce, která věži ve zdivu a vytváří protizávaží ochozu. Vyložení horních krakorců před líce věže se pohybuje kolem 56 cm (měřičské údaje získány na západní věži). Náročněji vyrobeny jsou rohové krakorce. V půdorysu se jejich boky vytáčejí do stran vstříc bývalé konstrukci ochozu. Předprsen ochozu by-

la bezpochyby zděná, vynášená pasy klenutými mezi krakorci. Ukazuje na to mohutnost a uspořádání krakorců, zejména rohových, indicii pro to snad také lze odvodit z Heberova vyobrazení hradu. Původní podlaha ochozu na korunách zdi věží není doložena, koruny jsou mírně sníženy a novodobě přezděny, podstatně výrazněji na východní věži. Šířka ochozu západní věže se mění podle toho, jak se čtvercovým půdorysem věže koresponduje mírně lichoběžníková podstava helmice. Na západní věži se pod okraj helmice v autentickém stavu částečně zachoval kamenný okapový žlab, který zachycoval a odváděl srážkovou vodu (obr. 20). Je sestaven z dílů, včetně rohových tvarovek, které do sebe zapadají kamenicky vytvořenými hrdly. Žlab snad o několik cm vystupoval nad bývalou podlahu ochozu nebo spíše s ní byl v rovině, to podle toho jak budeme interpretovat úsek jeho kamenicky začištěné horní části vnějšího boku (začištění mohlo být provedeno pro bezproblémové přisazení např. keramické dlažby ochozu ke žlabu); níže je na boku kámen ponechán jako hrubý polotovar. Na severovýchodním nároží žlabu se zachoval kamenicky vytvořený zámek k připojení dílu, patrně chrliče, který odváděl vodu před severní průčelí věže. Podle spádu jednotlivých úseků žlabu je zřejmé, že obdobný vývod se nacházel též na severozápadním nároží (dle dokumentace pořízené roku 2004 Z. Svobodou). Zdrojem vody pro hrad v případě obležení byla jen cisterna. Na začátku průzkumu existovala naděje, že, podobně jako na Radyni, se voda ze střech jádra využívala k plnění cisterny. Průzkumem však nebyly zachyceny stopy vedení vody z okapu věže do cisterny. Z areálu hradu jsou známy nálezy dílů kamenného žlabu v sekundární poloze (např. foto z r. 1971, archiv NPÚ ÚOP v Plzni, č. n. 36196; obr. 29). Několik

jich bylo vyzdvíženo a doplněn jimi žlab na západní věži v roce 2003 (sdělení Z. Svobody). Z horního hradu je také znám nález dřevěného žlabu, jehož stáří a někdejší poloha i funkce nejsou doloženy (archiv NPÚ ÚOP v Plzni, č. n. 36243-4; obr. 30).

Vchod na ochoz západní věže se nacházel na východní straně v patě helmice. Detailní stav někdejšího ostění je poškozen, zejména jeho průnik se šikmostí helmice, do níž zasahuje (obr. 15). Dnešní podoba je ovlivněna novodobými opravami. Z pozůstatků se zdá, že ostění, vně nijak nevýrazněné a na vnitřní straně vchodu jednoduše odsazené, bylo zděno z cihel a pravděpodobně mělo segmentový záklenek tak, jako nika vstupu. Vchod uzavírají nové dveře a mříž. Při severovýchodním nároží západní věže a u jihozápadního nároží věže východní do prostoru ochozu ústily komíny sloužící kamnům ve vložených dřevěných světnicích. Tento jev na východní věži zřejmě zanikl při opravě koruny ve 30. letech 20. století. Na západní věži jej v souvislosti s naším průzkumem dokumentoval Z. Svoboda. Otvor komínu ústící do narušené koruny obvodové zdi věže má profil 38/60 cm při vzdálenosti 78 cm od líce podezdívky helmice (delší rozměr profilu komína je kolmý k průčelí věže). Světlost komínu se při vyústění odklání k průčelí věže. Vnější stěna komína patrně nacházela opo-

Obr. 15: Kašperk, hrad, jádro, západní věž, pohled na helmici od východu (stav v roce 1970, foto archiv NPÚ ÚOP v Plzni, č. n. 35061).

ru na vykonzolované části ochozu.

Časté nálezy prejzů v sutích kolem jádra dovolují předpokládat, že v této části hradu existoval rozsáhlejší objekt opatřený touto krytinou. Pravděpodobně se to dá vztáhnout na palác. Protože víme o pozdně středověké obnově jádra hradu po požáru, nelze nyní dokázat, která z etap střechy paláce, případně zda obě, byly takto pokryty.

Pokud jde o střechy věží, je nesporný způsob zakrytí západní z nich. Cihlová helmice vytvořená s oporou dřevěné konstrukce, která v pozůstalém zdivu zanechala otisky nejen hlavních trámů, ale na rubu také prkenného bednění, na něž se zdílo, byla postavena za použití zvlášť pro ni vyrobených tvarovek. Jedná se o cihly, jejichž síla dost značně kolísá kolem 8 až 9 cm. Bok cihel, čelo, případně obě tyto strany (v tomto případě k použití na hranách jehlanu střechy) jsou zešikmeny podle úhlu sklonu helmice. Ten činí na všech měřených stranách (J, V, S) asi 17°–18° (použita mechanická měřidla). Při zhruba čtvercové základně helmice z toho vyplývá, že měla tvar jehlanu, nikoli valbový, jak bývá rekonstruována (Menclová 1972 a 1976, 67; Durdík 1995, 134). Odhad její původní výšky odpovídá zhruba 12,5 m. Završení výtvarně náročnou kovovou (oplechovanou) hrotnicí nejde prokázat, ale považuji je za pravděpodobné.

Podoba střechy východní věže přímo doložena není. Podle výskytu analogických cihel, z nichž je západní helmice, v přezděné části koruny východní věže (lze předpokládat, že se sem dostaly jako materiál sebraný ve 30. letech 20. století na tehdejší koruně věže) a podle nálezu obdobných cihlových tvarovek ve svazích pod ní, se můžeme domnívat, že také východní věž kryla cihlová helmice. Větší expozice východní věže vůči případnému ohrožení, a tím zvýšená potřeba její nespálné a pevné střechy, může tento názor podpořit.

VNITŘEK STAVBY

Palác

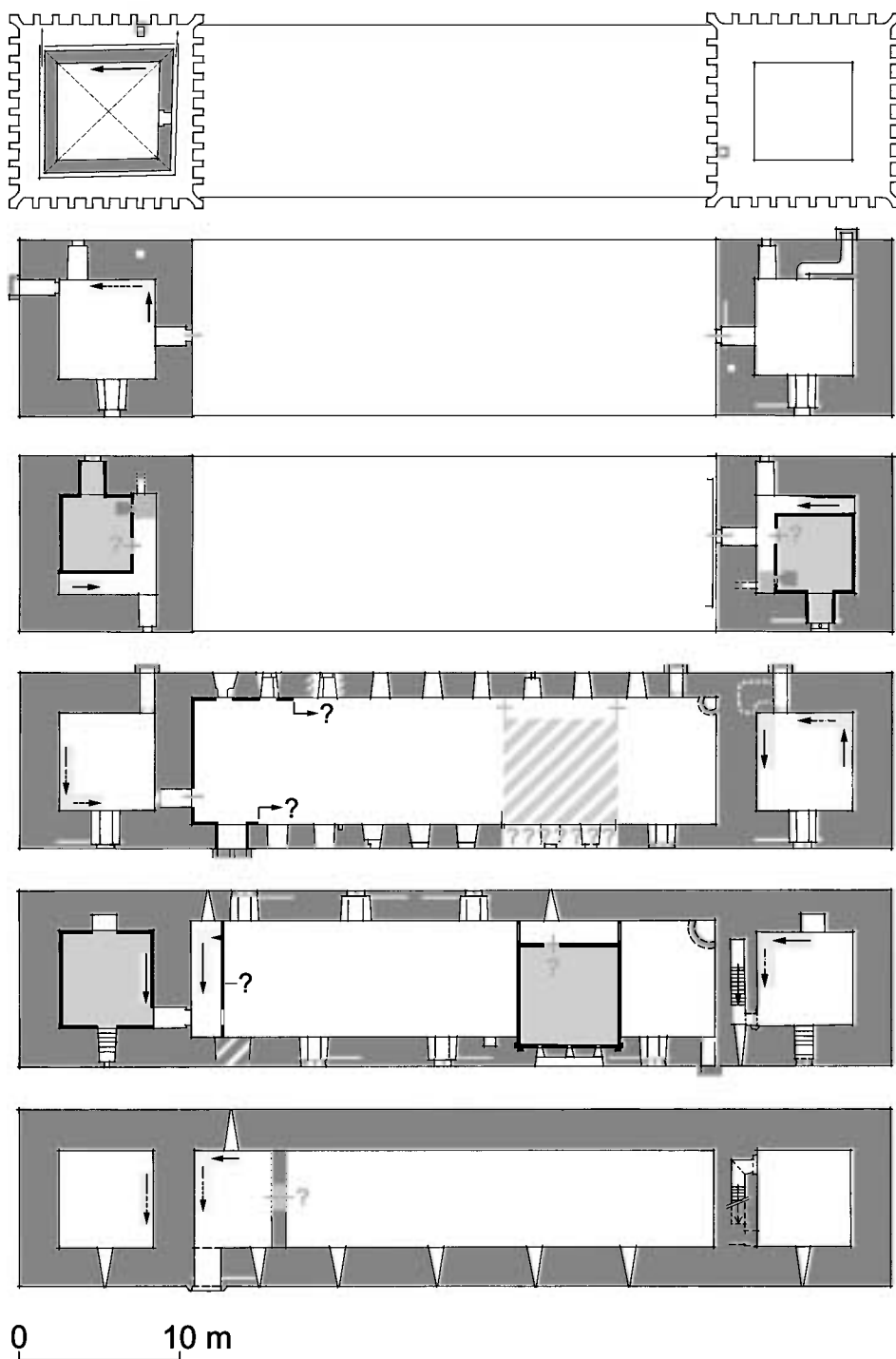
Přízemí paláce (obr. 16) nevykazuje stopy staré podlahy. Dnešní vyrovnaný nasypaný povrch byl vytvořen v poslední době. V celém přízemí nejsou zjištěny doklady omítání stěn. Otvor vstupu je klenut segmentem a na straně interiéru je jeho ústí překlenuto níže položeným

pasem. Jde o původní úpravu, jež byla nutná proto, aby se získala dostatečná síla pasu k vynesení stropního trámu osazeného nad pasem do obvodové zdi paláce. Štěrbinová okénka přízemí jsou klenutá segmenty, místy až střešově zlomenými. Veškeré záklenky jsou zde z lomového kamene. Zbytky původních zhruba vodorovných parapetů udávají výšku špalet okenních nik kolem 80 cm. Niky jsou narušeny, většinou značně, takže je až odstraněna celá parapetní část zdíva k úrovni „podlahy“. Obvodové stěny jsou v rozsahu přízemí rezné a beze stop případného dělení jeho dispozice. Ze zabudovaných dřev byla zjištěna jen drobná, ze dvou stran osekaná kulatina, která je zazděna ve východním sousedství vstupu. Východní částí severní zdi proniká otvor po rozměrné kulatině. V jihovýchodním koutě přízemí se nalézá střeš zdíva vyžděný v síle 1 m podél jižní stěny (obr. 17). K oběma zdem tvořícím kout je přiložen na spáru, má rozrušenou korunu, která klesá k západu a malta, jež pojí jeho lomové zdivo, je značně nesoudržná. Domnívám se, že zdivo vzniklo jako podnož komunikace, která vedla ze druhého podlaží věže do přízemí paláce, a tedy nemá co dělat se středověkým stavem hradu, ostatně, kolidovala by se středověkým stropem, jak je zde doložen. Vznik této komunikace může souviset s počátky romantického zájmu o zříceninu. Patrně po něm vstoupil do trosk paláce F. A. Heber ve 40. letech 19. století, jak lze tušit z jeho popisu hradu (ed. Bukačová 2002, 132).

Aktuální průzkum nedává jistotu, jak, kde a zda vůbec v počáteční etapě bylo přízemí stavebně členěno. V jeho západní části u hlavního vchodu blíže jižní zdi z terénu vystupují zbytky zděné příčky, která je zhruba 90 cm silná. Na obvodových zdech však není patrné její případné zavázání a dnešní pozůstatek je k jižní obvodové zdi přiložen na neomítanou spáru. Malta jižního úseku příčky je silně vápenná, dobře soudržná a pojí většinou lomový kámen. V tomto úseku příčky však je jako zdící materiál také užit kamenický prvek s vyžlabeným profilem. Toto zdivo se brzy ztrácí pod úroveň terénu a ve stopě příčky pak k severu pokračuje konstrukce novodobě vyskládaná bez malty z různých kusů tesaného kamene. Podle povahy malty jižního úseku příčky lze dobu vzniku zdíva klást do středověku, není však jasno, do které etapy, přičemž užití profilovaného kusu ke zdění ukazuje spíše k pozdějšímu období, pokud se opravdu jedná o druhotné použití tohoto prvku. Na druhé straně, oddělení komunikační části od zbytku přízemí by bylo logické. K určení vztahu příčky k etapám vývoje jádra může přispět archeologie. Ze starších fotografií je patrné, že zbytky příčky byly ještě roku 1989 daleko výraznější a probíhaly od jižní zdi k severní s depresí zhruba v její třetině, kde snad býval vchod (fotografický archiv NPÚ ÚOP v Plzni, č. n. 231333).

Nosnou konstrukci stropu přízemí vytvářel pravidelný sled hraněných trámů, které byly osazeny v obvodové zdi do různé hloubky, až kolem 1 m. Hloubka uložení přispívala ke ztužení stavby. Je z ní zároveň jasné, že strop se osazoval ve chvíli, kdy obvodové zdivo v průběhu výstavby dosáhlo žádané úrovně spodku trámů. Některá zhlaví trámů byla rovně zaříznuta pilou, otisky jiných tvoří šikminy, které zůstaly na konci trámu po kácení či zakrácení sekýrou. Trámy byly uloženy delším rozměrem svého profilu na výšku. Nebyly zjištěny stopy průvlaku, a to při rozponu 6 m a profilech trámů kolem 25–30/35–40 cm. Zdá se, že šestimetrový modul, který vyplývá ze statických daností příslušné konstrukce, spoluurčil šířku dispozice hradního jádra. V prostoru trámových kapes se nacházejí doklady požáru, při kterém tento původní strop zanikl. Ve většině kapes najdeme druhotnou zazdívkou z doby pozdně středověké obnovy paláce a na ní v maltě otisky čel nově uložených stropních trámů, někdy dokonce s patrnými letokruhy. Nové trámy už nemohly být zazdívány do hloubky původních kapes, k jejich uložení však stačila 60 cm šíře ústupku podélných obvodových zdí ve výšce stropu. Také obnovený strop zničil další požár, jak plyne z tepelné přeměny jeho otisků a stavebních reliktií, které s ním souvisejí.

Pravidelný sled stropních trámů je narušen u západní stěny paláce. Situace, jak je fotograficky dokumentována před opravami v 70. letech 20. století (fotografický archiv NPÚ ÚOP v Plzni, č. n. 231332), ukazuje, že západní přízední trám a ještě jeho soused byly v severním úseku vynechány. Mezi západní stěnou paláce a bokem prvního doloženého stropního trámu tak existovala 130 cm široká meze-

Obr. 16: Kašperk, hrad, jádro, sever nahoře. Zdola: půdorysy 1. až 5. podlaží, částečná rekonstrukce stavu první etapy po roce 1356 – tmavě šedé zdivo. Černě – dřevěné vložky, tmavě šedě – kamna ve vložených dřevěných světnicích a přilehlé dymníkové kuchyně, světle šedě šrafování – domnělý rozsah hypoteticky možné vložené dřevěné místnosti ve 3. podlaží paláce. Bílá přerušovaná čára označuje ve 3. podlaží východní věže prostor dodatečně vytvořený v síle zdi. Šrafování a otazníky vyjadřují nejistotu v určení konstrukce. Schodiště z 1. etapy stavby, která bylo možno identifikovat, jsou znázorněna šipkami, nad rovinou půdorysného řezu čárkovanými (kresba J. Anderle).

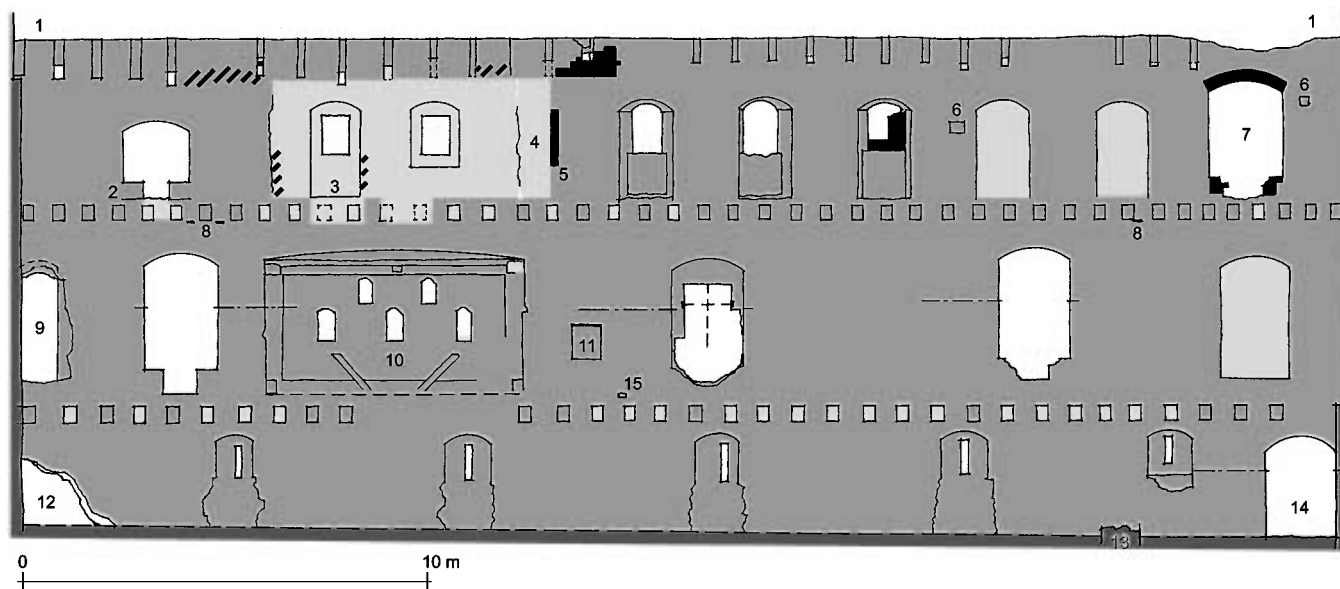
ra, dostatečně velká, aby jí pohodlně prošlo rameno schodiště. Je to zároveň jediný doklad vertikální komunikace, který byl v paláci shledán. Schodiště patrně bylo dvouramenné, s nástupem od východu a s podestou v severozápadním koutě přízemí paláce. Odtud stoupalo do vyššího podlaží od severu k jihu. Jeho konstrukce nejspíš byla dřevěná. Srovnatelná schodiště jsou doložena v počáteční etapě věži Kašperku a mají obdoby např. ve velkém donjonu hradu v Bečově z 60. let 14. století (Anderle 2002, 75–102) a v etapě po prvním požáru také v západní věži Kašperku (viz níže).

Západní stěna paláce na rozmezí přízemí a druhého podlaží ustupuje o zhruba 20 cm. V úrovni stropu jsou pod vchodem z paláce do západní věže zazděny lomové kameny vystupující na způsob konzol, o které se zřejmě opírala konstrukce stropu v souvislosti s prostupem schodiště z přízemí.

Druhé podlaží paláce je z hlediska členění své západní části velkou neznámou. Představy o někdejší uspořádání odvozujeme pouze z rozvrhu a povahy oken (obr. 16). Klíčovou roli zde má stav severní zdi blíže západní věži. Tady můžeme těsně vedle sebe vidět drobné okénko s prudce stoupavým parapetem a rozsáhlou niku velkého okna. Nelze očekávat, že by obě okna takto těsně existovala vedle sebe v jednom prostoru. Vzhledem k tomu, že pod malým oknem stoupalo podél západní stěny do druhého podlaží schodiště, je nasnadě, že schodišťový prostor byl oddělen od části patra s velkými okny příčkou a malým okénkem osvětlován. Z povahy zdejší situace vyplývá, že oddělení se mohlo dít jen příčkou lehkou, tenkou, nejvýše snad hrázdenou. Na stěnách po ní nejsou zjištěny stopy, což vzhledem k zániku původní omítky není hlavní problém. Zkušenost z výše zmíněného Bečova ukazuje, že taková příčka mohla být kotvena jen do konstrukce podlahy a stropu, nikoli do stěn. Oddělení schodišťového prostoru mohlo být příčinou zazdění velké niky na západním konci jižní zdi paláce už během výstavby jádra (srov. výše popis vnějšíku). Z komunikační části vede vchod do západní věže, který je osazen sedlovým portálkem silně narušeným následky požáru a novodobě doplňovaným. Práh je ztracen. Vchod uzavírají nové dveře. Staré se otvíraly obdobně jako ony. Důkazem je poloha dochovaného horního otvoru pro sponu, která poutala závěs dveří k portálku. Vně se vpravo od portálu nachází v lici západní zdi otvor, který má povahu malé trámové kapsy, jehož účel je nejasný (kotvení lehké stěny vymezující výše uvedený schodišťový prostor?). Na stěně přibližně odtud šikmo vzhůru lze na starších fotografiích spatřit přímou tmavší stopu (fotografický archiv NPÚ ÚOP v Plzni, č. n. 22230). Vysvětlit tento jev, který za dnešního stavu nebyl zaznamenán, nedokážu. Umístění schodiště mezi

2. a 3. podlažím paláce v počáteční etapě po roce 1356 není dořešeno, avšak zmíněná stopa s ním nemůže souviset s ohledem na polohu a orientaci schodiště z přízemí.

Východním směrem od komunikační části navazoval v prvním patře paláce sál, který trojici velkých oken v sedátkových nikách hleděl k severu a zřejmě jen dvěma obdobnými okny k jihu. Západní z oken (?) v jižní zdi snad nakonec nebylo provedeno a jeho niku od počátku stavby vyplňovala výše zmiňovaná zazdívka (srov. popis jižního průčelí). Ta se na jižní stěně paláce jeví jako dokonale provedená

Obr. 17: Kašperk, hrad, jádro, vnitřní jižní stěna paláce. Světle šedě prokázané dodatečné zásahy z období středověku, černě cihlové konstrukce. 1 – koruna před opravou v létě 2004, 2 – zdívo sedátek přiloženo na horizontální spáru, 3 – keramická dlažba na podlaže niky, 4 – úsek dodatečného přezdění beze stop působení žáru (vlevo od svislé čáry žár zaznamenaný), 5 – zavázání příčky (?) do zdi, 6 – tránové kapsy (levá hl. max. 19, pravá 10 cm), 7 – nika arkýře, 8 – ohořelé zbytky podkladní fošny tl. cca 3 cm, 9 – vstup do prevetu, 10 – otisk čela dřevěné místnosti, 11 – nika s ohořelým fošnovým překladem, 12 – destrukce rampy (?) související s parazitním průřezem vstupu do paláce z východní věže, 13 – pozůstatek příčky, 14 – původní vchod do paláce, 15 – otvor hl. cca 25 cm (zaměření a kresba J. Anderle).

týmž způsobem zdění jako nejstarší části objektu. Zbytky omítky, které ze stěny přecházejí přes zazdívkou, jsou výrazně zruřovělé následkem požáru. Za dnešního stavu není patrné, že by zazdívkou byla vložena do již omítnuté niky. Palác, jak bylo výše zmíněno, vyhořel aspoň dvakrát, ožehnutí zazdívkou tedy není důkazem, že tato pochází z první etapy jádra. Na základě ostatních indicií to však považuji za nejpravděpodobnější. V jihovýchodním koutě sálu se v jižní stěně nalézá nika o rozměrech 71/86 cm a hloubce 67 cm (obr. 17). Strop v ní tvořil překlad z fošen tlustých 4 cm, které, až na malý zbytek, shořely při jednom z požárů paláce. V sálu není zjištěn doklad vytápění.

Pozůstatky omítek v paláci rychle zanikají. Nejinak je tomu v západní části druhého podlaží. Zde v okenních nikách na severní straně viděl F. A. Heber ve 40. letech 19. století „zřetelně jednotlivé fresky, které představovaly Slunce, Očistec a podobně.“ (ed. Bukačová 2002, 132). Ještě v polovině 20. století byl rozsah zachování omítek ve srovnání s dneškem značně vyšší, i když nástěnné malby již patrně nebyly. Nyní se výraznější výskyt zbytků omítek soustřeďuje v okenních nikách. Na západní špaletě západní niky v jižní zdi se zdá, že svrchní vrstva omítky lpí na spodní starší vrstvě. Nejsem si ale jist, zda jde skutečně o dvě etapy nebo o následek působení požáru – odlučování silněji zasažené povrchové vrstvy. Na jiných místech podobná skladba nebyla zjištěna. Na záklencích v nikách se pod vrstvou středověké omítky projevují otisky bednění. Vše je poznamenáno žárem.

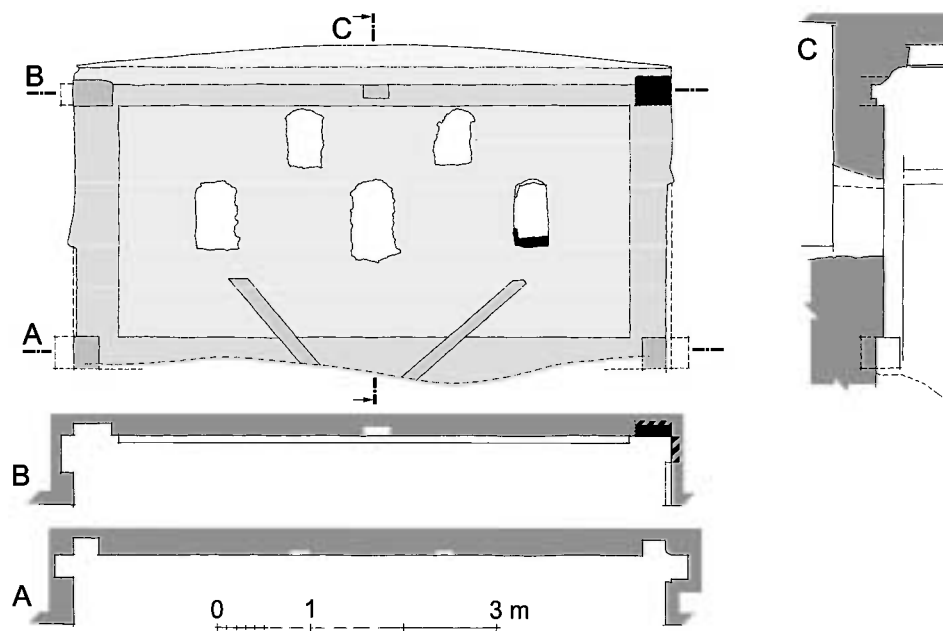
Lze-li považovat západní část patra – sál – především za hlavní reprezentační či společenský prostor hradu, potom východní část měla ráz intimní. Jde o byt, který se skládal z vložené dřevěné místnosti, chodby (sině) a ze světnice vytápěné krbem, z níž byl přístupný záchod.

V sousedství sálu uvozovala dispozici bytu zmíněná dřevěná místnost. Její konstrukční šířka činila skoro 6,5 m. Délku směrem k severní zdi paláce lze jen odhadnout. Maximem je stejný rozměr jako uvedená šířka, který pak ponechá při severní zdi ještě asi 130 cm světlé šířky chodby, což i podle dnešních kritérií pro komunikaci postačuje. Otvory (kapsy) v severní stěně v prodloužení západní stěny dřevěné místnosti dokládají, že chodbu mezi dřevěnou místností a severní zdi od sálu oddělovala lehká příčka, nepochybně s dveřmi. Že tomu tak bylo i na východním konci chodby, který se shodoval s polohou východní stěny dřevěné místnosti, lze doložit trámovou kapsou a šmorcem v příslušné poloze na severní stěně. Chodbu osvětlova-

lo okénko v severní zdi, jehož poloha asi není nahodilá, nýbrž se může vázat na vchod do dřevěné místnosti.

Dřevěná místnost byla způsobem obvyklým pro tento druh konstrukce vsazena čelem do síly jižní obvodové zdi paláce (obr. 17, 18). Základní rám vytvářely hraněné trámy, které jsou uloženy nad rastrovými nosníky základní podlahy prvního patra. To naznačuje, že místnost měla vlastní, proti okolním prostorům zvýšenou podlahu v úrovni svršku základního trámu. Stojky rámu, jak vidíme podle otisků u bývalé jižní stěny, zřejmě v sobě měly svislé drážky, do kterých se zasouvala čela vodorovně uložených fošen, které podle otisků vytvářely výplně stěn. Stěny byly vně izolovány lepenicí – směsí jílů a řezanky, jak prokazují její zbytky a dochované otisky. Takto byl podle stejných dokladů zevně oplepen také strop. V našem případě byl plochý. Jeho prvky podpíral v ose místnosti průvlak tvořený dle otisku hraněným trámem; na krajích byly součásti stropu uloženy na rámu místnosti. Povaha samotných prvků konstrukce stropu není bezpečně zjištěna. Otisk na jižní zdi ale naznačuje, že šlo opět o fošny vně překryté vrstvou lepenice, která je tu doložena otisky své slamené složky v ložné maltě jižní zdi paláce. Pětice okének v čele místnosti je na vnitřní straně ve zdivu provedena dost hrubě a nepřesně. Jistě se počítalo se zakrytím nepravidelností dřevěnou maskou jižní stěny místnosti. Tlaku tlíhy zdiva jižní obvodové zdi paláce na dřevěnou konstrukci místnosti zamezoval velmi plochý segmentový pas, jímž byla příslušná nika překlenuta. Jedná se o ukázkou pečlivé zednické práce, přes dodatečně narušení čela dosud stabilní. Pas byl klenut na bednění sestavené ze střešních šindelů. Jejich ohořelé konce dosud vězí ve zdivu pod pasem. O vnější izolaci místnosti lepenicí není pochyb, vnitřní úprava povrchů ale není doložena (srov. Škabrada 1991, 29). Na odsazeném stupni zdi u paty bývalého čela místnosti se zachovala požárová vrstva.

Otisk místnosti poskytuje také některé informace o postupu stavby. Konstrukce místnosti vznikala až po vytvoření stropu nad přizemím. Jeho úrovně dosahovalo v tu chvíli také obvodové zdivo paláce. Výmluvné jsou dále otisky šikmých dřev ve zdivu jižního čela (obr. 18). Bývají interpretovány jako šikmé vzpěry nosné konstrukce místnosti a bylo asi od nich odvozováno, že byla hrážděná (Menclová 1972 a 1976, 67). Aby takto byly vzpěry co platny, měly by propojovat vodorovný spodní trám (práh) se sloupkem, případně působit nepřímo prostřednictvím vodorovného prvku. Ve spojích bychom očekávali rybinové pláty. Nic takového však otisk konstrukce nedokládá. Šikmé prvky by se při pokračování vzhůru dostaly do kolize

Obr. 18: Kašperk, hrad, jádro, vnitřní jižní stěna paláce, 2. podlaží, otisk vložené dřevěné místnosti; nahoře celkový pohled, dole kresebné schema: pohled, A, B – půdorysné řezy, C – příčný řez. Světle šedé vodorovné linky označují pracovní vrstvy. Černé dodatečné středověké zazdívkový (foto, zaměření a kresba J. Anderle).

se spodními okénky čela místnosti. Jsou proto pod nimi ukončeny, a to krátce nad rozhraním pracovních vrstev obvodového zdiva. Vzhledem k zasazení čela místnosti do obvodové zdi, postrádaly by šikmé prvky po dokončení stavby smysl z hlediska stability. Ve skutečnosti jde o zbylé části montážních vzpěr, které zajišťovaly polohu rohových sloupků do té doby, než stavba jižní zdi pokročila natolik, že zdivo sloupky pevně objalo a stabilizovalo. Stalo se to ve chvíli, kdy zdivo dosáhlo výšky cca 90 cm nad spodním okrajem vodorovného základového trámu čela místnosti. V této úrovni byla podle zjištěného rozhraní završena jedna z pracovních vrstev zdiva, vzpěry nevysoko nad ní zakráčeny a práce pak dál pokračovala už bez nich. Způsob zavětrování volných stěn dřevěné místnosti doložen není a vzhledem k povaze konstrukce asi ani takové ztužení nebylo po dohotovení nutné. V prodloužení stěn totiž nacházíme v severní zdi paláce výše uvedené příznaky kotvení.

Po zániku dřevěné konstrukce, který způsobil požár, došlo k drobným stavebním úpravám v nice, která po ní zbyla v jižní zdi. O zazdívkě

jednoho z okének již byla zmínka při popisu průčelí. Dále lze upozornit na zazdívkou kapsy po horním vodorovném trámu západní stěny místnosti. Tato kapsa byla dodatečně vyplněna smíšeným zdivem, které následně poznamenal další požár jádra. Zazdívaní stop po dřevěné konstrukci místnosti a asi též jejich oken spadá nejspíš do pozdní gotické etapy a dokazuje, že dřevěná místnost už tehdy nebyla v původní podobě obnovena.

Účel vkládaných dřevěných místností do kamenných staveb je zřejmý: zajistit co nejvládnější obytnou pohodu. Sestava okének ve dvou výškových úrovních v čele takových místností se vysvětluje jako ohlas jejich odvození z dymných jizeb, kde uspořádání okének mělo význam v soustavě vytápění (na toto téma srov. zejména práce J. Škabrady, např. 1999, 18–28). V případě Kašperku klasický dymný provoz v této místnosti považuji za vyloučený. Obdobná soudobá místnost na hradě Radyni fungovala jako světnice vytápěná kachlovými kamny obsluhovanými z přilehlé dymníkové kuchyňky. Polohu kamen na Radyni respektuje uspořádání čela místnosti, resp. odsunutí okének stranou od místa, kde kamna stála. Na Kašperku doklad vytápění uváděné místnosti chybí, ba dá se předpokládat, že stabilní topidlo v ní nebylo. Za současného stavu poznání nelze s případným vytápěním spojovat stopy cihlové svislé konstrukce (příčky) v následujícím podlaží, ani žádné jiné stavební jevy na souvisejících partiích jižní zdi (obr. 17). Snad tedy tepelnou pohodu v místnosti zajišťovalo přenosné ohřívadlo. V této souvislosti se opět otevírá otázka smyslu uspořádání okének jižní stěny a jejich vazby na způsob temperování, zejména v kontrastu s ostatními dřevěnými místnostmi ve věžích Kašperku, které se vytápěly kamny a měly „normální“ velká okna.

Další součást bytu v prvním patře – světnice s krbem, hleděla na jih velkým oknem v sedátkové nice, nyní notně narušené. Zděné stupně sedá-

tek jsou zhruba zachovány. Krb byl zřízen v severovýchodním koutě místnosti (obr. 19). Jeho dymník podpíraly žulové konzoly, přes které byla jako překlad položena jistě také žulová krbová římsa, nyní ztracená. Konzoly následkem žáru, který vyvolal požár paláce, oprýskaly. Z jejich zbytků, které dosud vězí ve zdech, je vidět, že vnitřní tvar dymníku byl okrouhlý. Zda tomu tak bylo též navenek, nebo zda byl vně mnohoboký, nelze doložit. Dymník byl zděn z cihel, jak patrně ze zbytků jeho zavázání do stěn, které bylo před několika lety nově doplněno. Pokračoval do následujícího patra, kde fungoval jako „čistě“ topidlo. Prostup dymníku trámovou konstrukcí stropu do třetího podlaží byl zajištěn prostřednictvím žulové konzoly, která, osazena těsně u dymníku, vynášela kolizní přízední trám. Na místě topeniště krbu lze na stěnách zaznamenat zesílené působení žáru, které jistě způsobil krb svým provozem. V protějším koutě se nalézá vchod do záchodu, jehož arkýř byl vyložen před jižní průčelí. Na straně místnosti se ve vchodu nacházejí jizvy po odstraněném kamenném por-

tálku, který byl bezpochyby ztracen při rabování zříceniny. Podlaha v chodbičce záchodu zanikla. Segmentový záklenek chodbičky se stupňově zvedá směrem ven. V jeho patě se zachoval zlomek šindele, který byl použit k bednění. V šindelů tkví starý hřebík šindelák, který, zdá se, s bedněním nemá souvislost. Možná jde o doklad druhotného použití šindele, který byl dříve součástí krytiny nějaké dočasné stavby. Vchod, který v tomtéž koutě vede do východní věže, byl proražen dodatečně a nemá se středověkým obdobím života hradu souvislost. Jeho nelicovaný otvor byl začištěn novým zdívem při opravě ve 30. letech 20. století.

Druhé patro paláce snad bylo přístupno prostřednictvím komunikace v západní věži. Ve shodě s tímto předpokladem je způsob osazení portálů ve vchodech do druhého a třetího podlaží věže. Zvyklosti vyhovuje portál vchodu do jejího druhého podlaží. V následujícím patře není situace tak jednoznačná. Portál by se měl nacházet proti příchozimu, který vystoupal po schodech a chystá se vejít do paláce, tedy na straně interiéru věže. Skutečně tomu tak bylo, jak dokazuje již po odstraněném kamenném ostění v této poloze. Situaci ale komplikuje domnělá oprava provedená po prvním požáru, při níž se snad přezdívalo ústí vstupní niky na straně paláce (smíšené zdivo s úlomky cihel a přejzů, nyní opět narušené). Nemůžeme si proto být jisti, zda se i zde původně nenacházel portál. Proti navrženému řešení komunikace hovoří otvory ve zdech po dřevěné konstrukci, jež byla zpočátku vložena do 2. podlaží věže (obr. 20). Zdá se, že uspořádání předpokládané konstrukce, náležející-li dochované kapsy nosníkům zasahujícím do prostoru podlaží, neumožňuje žádné standardní vedení schodiště. Jinou variantou, pro níž však chybějí doklady, je umístění schodů nad rameno schodiště z prvního podlaží paláce.

Posledně zmíněná vstupní nika měla jako jedna z mála ve stavbě jádra záklenek z cihel (formát 26/7/7 cm), nyní až na paty zaniklý. Po prvním požáru byla nika spolu se sousedními prostory nově omítnuta jednovrstvou omítkou utaženou patrně kovovým nástrojem. Později, po nejspíš druhém ohni, v ní bylo při ústí do paláce osazeno dřevěné ostění utěsněné ke špaletě bělavou jemnou maltou.

Uspořádání třetího podlaží paláce lze sledovat opět jen na základě jevů, které se vyskytují na obvodových zdech (obr. 16). Je třeba zdůraznit, že severní z nich bylo možno s ohledem na nedostupnost sledovat jen z dálky. Zeslabení podélných zdí ústupkem v úrovni konstrukce podlahy činí zhruba 35 cm. Ta pak zde má stejnou povahu jako mezi přízemím a druhým podlažím. Pod bývalými trámy nacházíme v lici zdi zbytky průběžné podkladní fošny, která zajišťovala, že případné pohyby trámů (např. v průběhu dosychání) nebudou trhat zdivo pod sebou. Její zjištěná síla činí 3–4 cm. Sled trámů je víceméně rovnoměrný, nechybějí oba trámy přízední. Nikde nenalézáme příznak prostupu eventuálního schodiště mezi patry paláce (nelze ale vyloučit možnost provedení trámové výměny). V západní části třetího podlaží registrujeme zásahy, které zde byly učiněny po požáru během pozdně středověké obnovy. Patří k nim omítka západní stěny, jejíž okraje dokládají polohu podlahy a stropu tohoto patra a které respektují otisk šikmé vzpěry, jež se v ose paláce opírala patou o zdivo západní věže (obr. 14). Omítka přechází také na jižní a severní stěnu. S ohledem na omítku nelze nyní s jistotou určit, zda vzpěra má vztah už ke stavu před prvním požárem (v tom případě by musela být při obnově po něm znovu instalována), nebo vznikla po požáru jako nový prvek. Její funkci si lze představit nejspíše v souvislosti s krovem, do kterého patrně byla zapojena také konstrukce stropu. V severozápadním koutě nevysoko nad podlahou v místě rozsáhlejšího svislého narušení omítky se nachází drobná kapsa. Ta má ve srovnatelné výšce protějšek na severní zdi. Zde je vidět, že jde o záměrný prvek vzniklý už při zdění stěny. Jaká konstrukce zanechala tyto stopy, není potvrzeno (kotvení dřevěného obložení?).

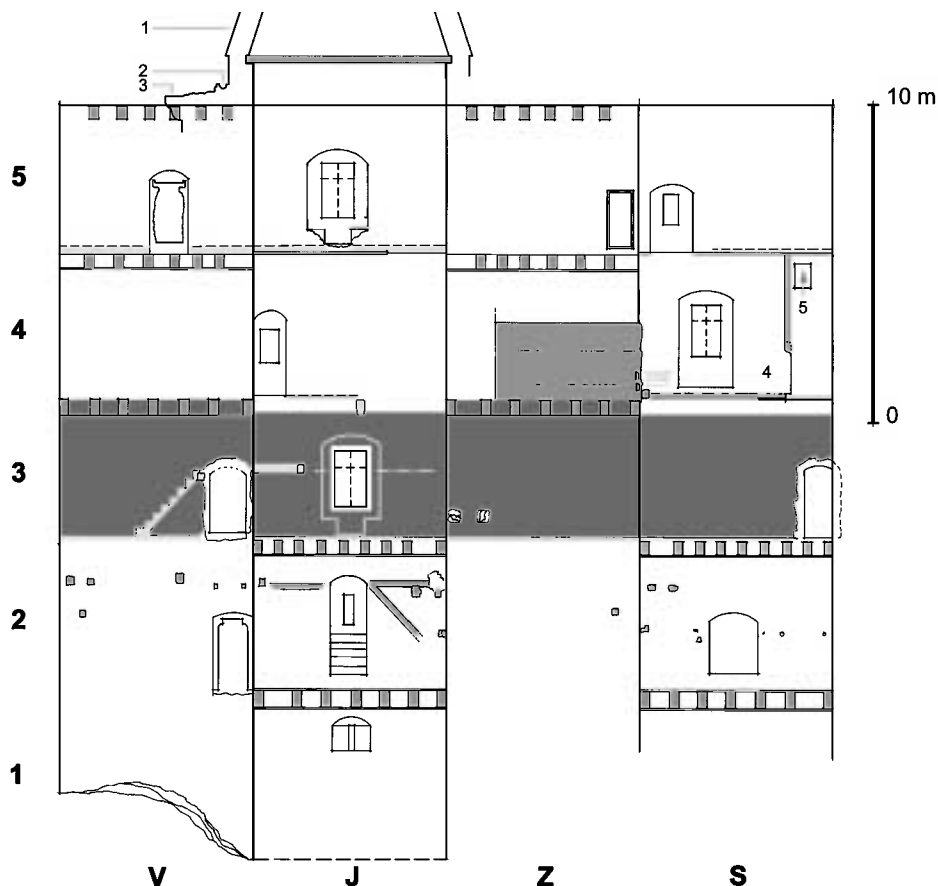
Dvě okna v západní partii severní zdi druhého patra paláce byla v pozdním středověku přezdílena. U dalšího to lze předpokládat. Nejméně tedy dvě okna se původně široce rozevírala směrem ven (srov. popis vnějšku). Podle odsazení na vnitřní hraně západní špalety západního z nich, pokud toto patří už do první etapy, se můžeme domnívat, že při vnitřní lici zdi bylo v okně původně osazeno ostění, podle povahy odsazení nejspíš dřevěné. Otvor byl později před posledním omítnutím zúžen přízdívkou. Není jasno, zda autentickému stavu odpovídá dnešní cihlový záklenek okna. Považují to však za pravdě-

Obr. 19: Kašperk, hrad, jádro, severovýchodní kout paláce, relikty krbu a jeho dymníku roku 1973 (foto archiv NPÚ ÚOP v Plzni, č. n. 51452, 51487).

podobné, přestože tato partie severní zdi prošla ve 30. letech rozsáhlou opravou. Podle specifického a původně shodného uspořádání dvou otvorů lze soudit, že náležely jednomu prostoru (otázka třetího není dořešena, mj. byl od druhého více vzdálen než první). Široké rozevření špalet ven s ostěním na vnitřku není u velkých oken na Kašperku jinde zjištěno. Pravděpodobně to mělo vztah k nějaké specifické povaze úpravy místnosti. Lze pomýšlet na dřevěnou vložku. Je otázka, zda právě její kotvení do zdiva nezanechalo stopy v podobě kapes, jichž si lze všimnout v severozápadním koutě. Pokud s tímto prostorem souvisel arkýř v protějšku zdi, mohlo by zúžení jeho zděné světlosti ústupkem v místě nasazení vykonzolované části souviset právě s existencí dřevěné vložky. V tom případě by starší ze zjištěných omítek v arkýři nemohla náležet do počáteční fáze výstavby jádra.

Omítka z obnovy po ohni přechází ze západní na jižní stěnu třetího podlaží paláce a z ní do niky arkýře. V ní bylo zjištěno, že tato

Obr. 20: Kašperk, hrad, jádro, západní věž, rozvinutý pohled na stěny vnitřku s částečným řezem helmicí a ochozem. Tmavě šedé – pozdně středověká omítka ve 3. podlaží, střední tón – relikty dřevěných konstrukcí z první etapy po r. 1356, světle šedé – relikty pozdně středověkých podlah a dřevěných konstrukcí. 1 – helmice, 2 – žulový okapní žlab, 3 – svršek konzoly ochozu, 4 – místo bývalých kamen ve vložené dřevěné světnici, 5 – komín (zaměření a kresba J. Anderle).

vrstva lpí jako druhá na starší omítce zruřovělé zárem. Původní uspořádání vnitřku niky arkýře není jisté s ohledem na dodatečnou úpravu. Je tedy otázka, zda dochovaný stav s domnělou dvojicí sedátek patří již k počátkům hradu. Mladší ze zjištěných omítek vytváří na západní špaletě oblý náběh, jímž byla přitažena k sedátku sedátka (či snad šlo o dlažbu zvýšené podlahy niky?), který měl sílu 4 cm a nyní o něm víme jen zásluhou tohoto otisku. Povrch domnělého sedátka pod krycí vrstvou byl vyrovnán cihlovým zdivem. Stav protějšího sedátka (?) je více fragmentární, povrch podlahy v nice mezi sedátky (?) nebyl zjištěn.

Druhé a třetí okno v severní zdi paláce, počítáno od západu, po zmiňované popožárové obnově patrně sloužilo společně jedné místnosti s omítanými stěnami. Přezděním niky při pozdně středověké obnově vznikla sedátka, v každé nice jedno. U západního z nich je dosud patrný otisk krycího prkna sedáku. V 70. letech ještě neslo ostění tohoto okna, zděné převážně z cihel, ve světlosti otvoru rozsáhlé plochy omítky (fotografický archiv NPÚ ÚOP v Plzni, č. n. 51464, 51450).

Členění dispozice západní části druhého patra není jasně zřetelné. Na základě stavu poslední omítky lze jen říci, že v etapě s ní spojené zde byl od jihu k severu nečleněný prostor. Odlišné výškové poměry tří západních oken ve srovnání s otvory, které na ně navazují v severní zdi východním směrem, naznačují, že se zde mohl nacházet předěl vyjádřený příčkou. Její stopy na severní straně nejsou průkazné, pokud za ně nebudeme považovat otvor blíže horního kraje východní špalety niky východního z výše uváděné trojice oken, patrný na fotografii ze 70. let (tamtéž, č. n. 51463, 51467). S příčkou by snad mohl souviset otvor ve východním sousedství druhého ze zazděných oken v jižní zdi (obráz. 17). K zazdění těchto dvou oken, která leží východně od uváděného arkýře, asi došlo při pozdně středověké obnově paláce. Ji lze rovněž přičíst zmenšení dalšího jižního okna cihelnou zazdívkou.

Sledování dalších dvou okenních nik východním směrem na jižní zdi, stejně jako obdobných otvorů v severní zdi, podstatněji nepřispívá k poznání funkce této partie stavby. Vzájemně souměrné umístění trojice těchto otvorů spolu s níže rozebíranými jevy naznačuje, že trojice oken mohly náležet samostatnému prostoru. Na východ od zmíněné trojice oken je v jižní stěně vidět svislý vezděný sloupec cihel uložený ve zdi „na půl cihly“ (obráz. 17. 5). Pod ním byl osazen jeden z trámů podlahy. Nejsnáze jde jev vysvětlit jako pozůstatek zavázání cihlového zdiva tenké příčky. Ze kterého období vývoje paláce by měla pocházet, není zřejmé. Původ v některé z jeho dodatečných úprav se ale zdá nejpravděpodobnější.

Od této stopy západně je vnitřní líc jižní zdi pravidelný, řádkový a nebudí pochyby o své náležitosti k počáteční etapě stavby. Východně však je zdivo kladeno nepravidelně až chaoticky, obsahuje spolu s kamenem zlomky cihel a prežů, líc mírně předstupuje a je nápadně kostrbatý. Zhruba necelý metr od stopy předpokládané příčky shora dolů probíhá nerovné rozhraní, které dále dělí zmíněnou nerovnou plochu na dvě části: vpravo až ke stopě předpokládané příčky je barva malty světle okrová bez zjevných známek záru, vlevo pak výrazně zruřovělá, bezpochyby následky ohně. Na zdivu dožívají zbytky bělavé omítky, která ještě po polovině

20. století byla poměrně rozsáhle zachovaná (fotografický archiv NPÚ ÚOP v Plzni, č. n. 1888). Tento druhý úsek v sobě zahrnuje dvojici okenních nik a prostorově odpovídá bývalé dřevěné místnosti, která se nalézala v patře pod ním. Západní z výklenků oken má zazděný parapet, východní pak představuje složitou situaci, kterou se daří interpretovat jen částečně. Zdivo, o kterém byla řeč v popisu líce, tvoří také horní část špalet a zazdívkou parapetu pod oknem. Spodek špalet, vyjma vnějších hran, však obsahuje relikty stratigraficky staršího zdiva vodorovně završeného zhruba ve výšce podokeníku. Jeho malta má značně tmavší barvu ve srovnání s horní částí špalety. Zdá se, jakoby dnešní stav vznikl rozsáhlou adaptací nějaké starší situace – opět se nabízí vysvětlení obnovou paláce po požáru.

Odstranění zásypu dna uvedené niky při opravě zdi v létě 2004 přineslo nález podlahy, kterou tvořila dlažba z diagonálně kladených dlaždic formátu 195/195/25 mm, jež byly kladeny do lože z vápené malty. To bylo od stěn odděleno asi 2 mm silnou lamelou z materiálu, který následky požáru zuhelnatěl. Dlažba podle vztahu k nice pochází z mladší pozdně středověké etapy vývoje paláce.

Na severní zdi uvedenému úseku odpovídá malé okénko, které bylo zřejmě dodatečně upraveno ve větší nice (srov. o severním průčelí paláce). Dále na východ se v severní zdi ocitá opět standardní okenní nika, v níž detaily úpravy okenního otvoru zanikly. Nabízí se domněnka, zda snad původně ve výšce popisovaném úseku patra nejdě o podobnou situaci s chodbičkou a vloženou místností, jaká se vyskytuje o podlaží níže. K dovedení úvahy na pevnější půdu však není dost informací.

Naproti tomu je jisté, že východní konec patra obsahoval světnici, k jejímuž vybavení náleželo čisté vytápění dymníkem, který sem prostupoval od krbu umístěného o podlaží níž. Dalším příslušenstvím byla jižní sedátková okenní nika a na severu menší okno a záchod. Ze vchodu na záchod se ztratilo kamenné ostění, po němž zbyly jizvy. Uspořádání místnosti náleží k počáteční etapě paláce. Je

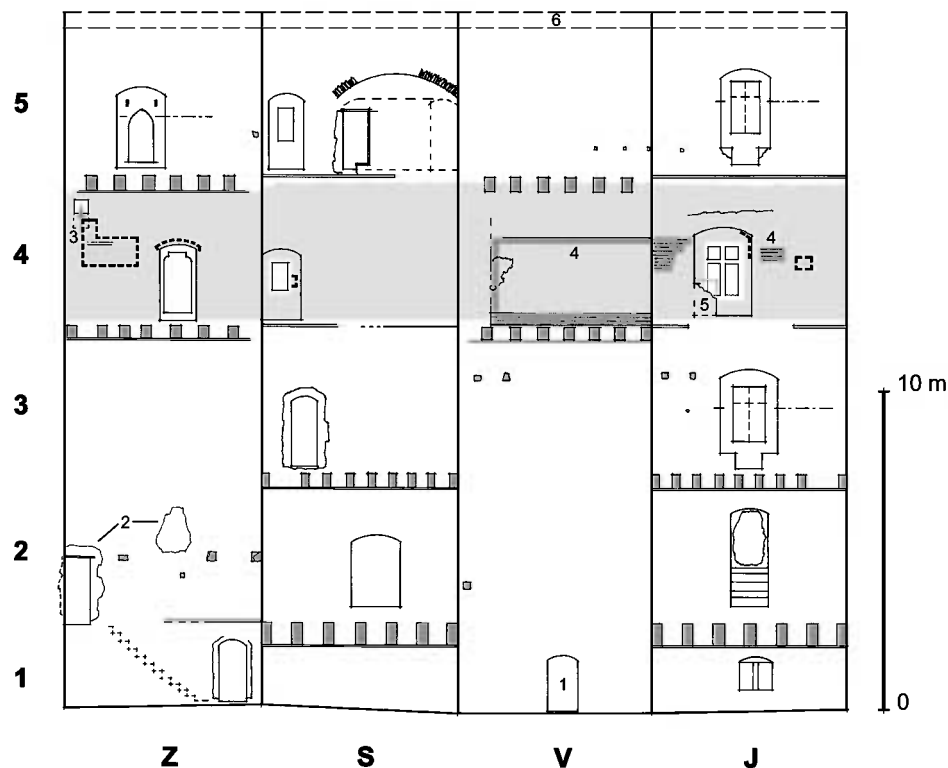
možné že původně světnice tvořila součást obdobného bytu, jaký se nacházel v prvním patře.

Koruny podélných zdí paláce pozbyly vši autenticity. Severní byla rozsáhle přezděna hlavně na západní části ve 30. letech 20. století a od té doby byla opakovaně opravována. Starší stav zachycují jen fotografie, z nichž nelze vyčíst detaily, které by ozřejmily způsob zastropení třetího podlaží ani osazení krovu. (Jánský ÚOP 2003, 109; fotografický archiv NPÚ ÚOP v Plzni, cit. výše a č. n. 51446, 51487). Do jaké míry se dá důvěřovat stavu, do kterého byl nedávno uveden východní konec koruny severní zdi, se neodvažují přes oporu ve starší fotografické dokumentaci soudit. Jen zde se po poslední opravě objevují tři trámové kapsy v poloze, která by je případně kvalifikovala k uložení stropu. Do jedné z nich byl při poslední opravě údajně z návodu pracovníka příslušného NPÚ zazděn přinesený ohnilý kus trámu, který s minulostí dotyčné situace nemá co činit (sdělení kastelána Z. Svobody). Je tu však jiný problém: vedle malého profilu a velkých roztečí kapes je jím především výška, ve které leží. Ta se ocitá nad úrovní, v níž polohu konstrukce původního stropu naznačuje žulová konzola – výměna přízedního trámu stropu u křbového dymníku. Na jižní zdi se ke kapsám sledovaným na severu nikde v patřičné úrovni neprojevují jim odpovídající protějšky. Nad smyslem a původem zmíněných tří trámových kapes v severní zdi tedy visí otazník.

Až do opravy v létě 2004 od koruny po vnitřní lici jižní zdi paláce svisle sestupovaly drážky ve skupinách vždy s víceméně pravidelnými rozestupy (obr. 17). Spodky některých souvisely s otvory po vodorovných trámčích, kterými bylo svrchu kolmo převázáno trámové ztužidlo ve zdivu (srov. výše o jižním průčelí). Tyto jevy zčásti zachytil už Hyzlerův výkres jižní zdi pořízený před její opravou v 70. letech (archiv NPÚ ÚOP v Plzni), a tak přesto, že situace byla následnými pracemi poznamenána, jak bylo na místě patrné roku 2004, nelze o jejich souvislosti se středověkým stavem pochybovat. To, co jsme takto měli donedávna před sebou, bylo, jak se zdá, kotvením krovu do obvodových zdí prostřednictvím dolů pod úroveň vazných trámů prodloužených patních sloupků, které byly v jistých intervalech vázány do zmíněného ztužidla.

Okolnost, že nikde níže pod korunou jižní zdi paláce nenalzáme stopy po stropě, patrně znamená, že byl nesen vaznými trámy krovu a že jeho stopy zanikly s rozpadem koruny před obdobím, v němž je palác novodobě dokumentován. Poloha stropu, vyjádřená např. otiskem podkladku pod jeho nosnými trámy v maltě, mohla zanechat stopu, která by snad mohla být onou Hyzlerovou „horní mazaninou“ (srov. výše) a kterou snad vidíme na fotografii z opravy zdi v 70. letech (fotografický archiv NPÚ ÚOP v Plzni, č. n. 51474, 51459). Tímto konstatováním se ale dostáváme ohledně výšek do rozporu s úrovní stropu, kterou, zdá se, dokládá zmíněná konzola u dymníku křbu, pokud mezi ní a příslušným trámem neležel ještě další prvek jako podložka. Nezapomínejme však na požár první etapy paláce. Při něm původní strop i krov nepochybně zanikly, pravděpodobně došlo k přezdívaní horních partií podélných zdí a výsledkem mohlo být to, co ve zbytcích nyní zaznamenáváme.

Nutno ještě zmínit jevy kolem bývalého komína, do kterého ústil dymník křbu. K dnešnímu završení křbového dymníku se podle fotografií ze 70. let prostorově váže „zub“ v severní zdi, nad který se

Obr. 21: Kašperk, hrad, jádro, východní věž, rozvinutý pohled na stěny vnitřku. Tmavě šedé – relikt dřevěných konstrukcí z první etapy po roce 1356, světle šedá – pozdně gotická omítka související se zřízením kaple, silně čárkované – zjištěné plochy s pozůstatky nástěnných maleb, 1 – bývalá stavební díra, 2 – novodobé zazdívkový, 3 – komín zdola zazděný při zřízení kaple, 4 – viditelné stopy vložené dřevěné místnosti, 5 – oltářní mensa, 6 – koruna přezděná ve 30. letech 20. století (zaměření a kresba J. Anderle).

od průčelí východní věže naklání šikmý bok s ní provázaného bloku lomového zdiva (fotografický archiv NPÚ ÚOP v Plzni, č. n. 51487; obr. 19). Nad tím pak je přilehlý líc věže lokálně značně nerovný. Zmíněné relikt lze vykládat jako doklad vtažení komínu do severní zdi. Uvedený blok zdiva, které se „odklání“ od líce věže a je s ním patrně dobře provázáno, zřejmě dokládá snahu stavitele vést komínový průduch tak, aby nekolidoval s krajní vazbou krovu, která byla přiložena k lici věže.

Z komunikačního uspořádání hradního jádra, jak se na základě dosavadního poznání jeví, vyplývá nutnost existence schodiště v rámci třetího podlaží paláce, které by umožňovalo přístup do podkrovní a tudíž ke vchodu do čtvrtého podlaží východní věže. V reliktu stavby však nebylo identifikováno.

Věže

Rozbor vnitřku věží jádra je vlastně komentářem k výkresům na obr. 20, 21. Konstrukce dnešních podlah a dřevěných schodišť v obou věžích jsou novodobé a uvedená dokumentace na ně nebere zřetel. Stropní trámy jsou vkládány do kapes po středověkých nosnících. Pseudogotické schodiště z konce 20. století v západní věži, zřízené ještě za správy památkového ústavu, lze vnímat jako architektonickou a památkovou závadu, protože se neúměrně uplatňuje na úkor autentických částí stavby.

V prvním podlaží **západní věže** (obr. 20) najdeme místo podlahy značně nerovný úsek skalního hřbetu, prudce svažité k jihu. Leží tu díl žulového ostění, asi ze vstupu do prevetu v horní části stavby. Stěny nebyly omítány. V jižní je pod stropem umístěno šterbínové okénko k větrání a přisvětlení prostoru. Vpravo od něj stěnu do datečně narušuje kaverna. Kapsy po trámech původního stropu, jejichž velká hloubka uložení, jak je tomu ve všech patrech věže, jim zároveň dávala funkci ztužení stavby, nalezneme v jižní a severní

Obr. 22: Kašperk, horní hrad, jižní hradba. 1 – cimbuří z 1. stavební fáze, 2 – pozdně gotické zvýšení, 3 – poloha tzv. Pustého hrádku.

zdi. V lících zdi byly uloženy na dosud zachovaném fošnovém podkladku, který nenese stopy požáru. Rozmístění trámů bylo pravidelné až na krajní východní dvojici, která byla uložena se značně větším rozestupem. Zde světlá šířka mezi trámy činila 90 cm. Nepochybně tudy prostupovalo schodiště ze druhého podlaží věže.

Do něj vedl, jak uvedeno výše, vchod z paláce. Stopy požáru v tomto patře nebyly zaznamenány. V celém prostoru nejsou stopy původní omítky a dá se dle stavu předpokládat, že zde nikdy nebyla. Špalety vstupní niky obsahují díry, které dříve mohly být kapsami pro dřevěné prvky (srov. níže). Ve vstupní nice se na záklenku v protěklé ložné maltě otisklo bednění z doby výstavby. Stejně je tomu v nice jediného okna umístěného do jižní zdi a ve výklenku v severní zdi, který patrně měl funkci úložného prostoru. Středověká podlaha zanechala otisk na spodku špalety ve vstupní nice. Na něj v místnosti navazuje výrazný otisk fošnového záklopu podlahy. Síla otisklé fošny činila 4 cm. Dá se předpokládat, že na této základní dřevěné konstrukci spočívala další vrstva, snad keramická dlažba na příslušném loži. Podlaha okenní niky k oknu stoupá několika stupni. Zčištění lomového zdiva stupňů nějakou povrchovou úpravou (dlažba?, dřevěné desky?) nebyla zjištěna. Na stěnách druhého podlaží je dokumentována řada trámových kapes a zazděná drobná dřeva (v podstatě silnější kolíky). Na jižní stěně pak v protěklé ložné maltě zdiva vidíme vodorovné a šikmé otisky dřev, která podle toho byla na místě už v průběhu zdění věže. Nejpravděpodobněji tato dřeva tvořila kostru pro bednění, resp. deštění, snad se sníženým pohledem této dřevěné vložky, již mohla být místnost opatřena. Strop mezi 2. a 3. podlažím nesl hustý sled hraněných trámů uložených na fošnových podkladcích. V jejich jinak rovnoměrném rozložení je větší mezera na západním okraji. Zde světlost mezi přízedním a dalším trámem činila 78 cm. Pokud bylo v místnosti schodiště (k tomu srov. výše o komunikacích v paláci), toto je možné místo jeho prostupu do třetího podlaží, pokud nepočítáme s teoretickou možností trámové vý-

měny. Situaci ve vztahu k případnému schodišti dále problematizují kapsy po dřevěné konstrukci v místnosti.

Ve třetím podlaží západní věže překrývá úprava z doby pozdně středověké obnovy stavby detaily náležející první etapě. K této obnově náleží omítka, která pokrývá stěny místnosti, vstupní a okenní niky. Omítku tvoří jedna vrstva běžové barvy s jemnozrnným hladce utvářeným povrchem, na němž se místy zachovala tenká bílá vrstvička (silný vápenný nátěr?). Na špaletách vchodu do paláce (obšírněji o něm v pojednání o 3. podlaží paláce) je znát podle zabarvení omítky tepelnou přeměnou postup požáru, který směřoval z paláce do věže. Jelikož se jedná o omítku dodatečnou vůči zřejmě první popožárové obnově stavby, vyhořela tedy také druhá etapa hradního jádra. Bělavá malta související s doplněním dřevěného futra v tomto vchodu a bělavá vrstvička na povrchu stěn v místnosti ve věži snad naznačují další užívání po zmíněném ohni. Strop neslo v počáteční etapě 7 trámů včetně přízedních. Horní okraje omítky dokládají stav konstrukce trámového stropu v příslušné další etapě. Mimo jiné je patrné, že jižní přízední trám byl ve druhé fázi nahrazen podstatně slabším (zvětšilo to proti první fázi světlost šířku schodiště), který musel být v kapse nějak vypodložen. Omítka překrývá na východní stěně fošnové podkladky trámů a dosahovala k záklopu stropu. Spodní okraj omítky byl přitažen k povrchu podlahy. Tento detail se zachoval v nice vchodu i v místnosti, zde cca 25 cm nad dnešní podlahou. Podle velikosti rozdílu mezi úrovní povrchu pozdně středověké podlahy a horními okraji kapes nosných trámů je vidět, že její konstrukce se neskládala jen z fošnového záklopu, ale ještě z další vrstvy, zřejmě nějakého zasypu či lepenice, maltového lože a keramické dlažby. V sedátkové nice okna se zachovala úplná prkenná pochva závory, nikoli ale její protějšek k zasazení konce závory v zavřené poloze. Vypovídá to o dodatečném omítnutí niky v době pozdního středověku a pravděpodobně o vyřazení závory z funkce. Na východní stěně a v jihovýchodním koutě se nachází otisk spodního ramene schodiště a jeho podesty, respektovaní uvedenou omítkou. Schodiště mělo podvěšené schodnice a patrně plně trámové stupně. Jeho zřízení v podobě dochované otiskem náleží až do obnovy stavby po požáru. Nekopírovalo starší stav, jak patrné z ohledání stop v dalším podlaží. Větší mezera mezi stropními trámy při jižní zdi, široká asi 80 cm, dokládá polohu prostupu schodiště do čtvrtého podlaží v obou fázích vývoje. Starší schodiště ale mělo podestu v jihozápadním koutě, jak plyne z prostorového vztahu okenní niky, výstupní hrany původních schodů ve čtvrtém podlaží a vložené dřevěné světnice tamtéž (srov. obr. 20 a 16). Lze také říci, že schodiště, doložené zmíněným otiskem, nemohlo z prostorových důvodů existovat společně s dřevěnou vloženou světnicí v následujícím podlaží. V západní stěně se při jihozápadním koutu nacházejí dvě narušení, která se středověkým stavem nesouvisejí. Severní stěna obsahuje kolem vchodu do záchodu jizvu po násilně odstraněném kamenném portálku. Stavební uspořádání 3. podlaží z počátku hradu má tedy rysy obytného prostoru. Dále uvidíme, že fungovalo jako součást celku bytu, který zahrnoval 3. a 4. podlaží.

Ve čtvrtém podlaží jsou na spodku jižní stěny zleva zjištěny stopy otisků čel podlahových fošen až do vzdálenosti asi 325 cm od jihovýchodního koutu. Je to právě prostor, který musel být volný jako prostup pro mladší etapu schodiště, jehož otisky jsou popsány výše, tudíž to znamená, že jde o relikt podlahy starší fáze stavby, která s uvedenou podobou schodiště nepočítala. Konec otisku podlahy, k němuž se v jižní zdi v síle podlahové konstrukce váže trámová kapsa neznámého stáří, zhruba udává polohu výstupní hrany staršího schodiště. Vezmeme-li v úvahu jeho šířku, od níž se odvozují proporce podesty, dojdeme k délce horního ramene schodů, činící asi 2 m. Tyto rozměry při sklonu zhruba 45° zároveň zaručují bezkolizní průchod schodiště kolem jižní okenní niky ve třetím podlaží. Tento způsob vedení staršího schodiště byl nutný také proto, že podstatnou část půdorysu čtvrtého podlaží blokovala vložená dřevěná světnice (jak bylo uvedeno, schodiště z mladší etapy, jež je doloženo ve třetím podlaží otisky, by spolu s dřevěnou světnicí ve čtvrtém podlaží nemohlo z prostorových důvodů fungovat).

Čtvrté podlaží, jak se ještě dále ukáže, obsahovalo schodišťový prostor, síň zakončenou dymníkovou (černou) kuchyňkou a již zmíněnou dřevěnou světnicí. Stopy počáteční etapy částečně překrývá hru-

bá, zběžně provedená omítka zřejmě pozdně středověkého původu, kterou byl prostor opatřen po zániku stavebního vybavení předešlé fáze. Ohořelé podkladky stropu prozrazují požár. Povaha hrubé omítky dokazuje, že prostor už patrně v pozdním středověku přestal být obytný. Věnujme se ale pozůstatkům odstraněné původní dispozice. Patrný jsou na severní a západní stěně, k nimž přiléhala dřevěná světnice. V pravé části severní stěny polohu jejího severovýchodního koutu vyznačuje svislé rozhraní, které ve spodní části vybočuje víc vpravo (obr. 20–S4). Rozhraní odděluje od zbývajících ploch stěny mírně ustoupenou část vpravo. V místě vybočení se nachází zahluubený otisk vodorovného prvku, který tvořil překlad nad prostorem, v němž, jak ukážou další souvislosti, se do černé kuchyně připojovala kamna ve světnici. Kamna se obsluhovala z dymníkové kuchyně, kam z nich byl také veden kouř. Ten zde byl lapán nejpravděpodobněji dřevohlíněným dymníkem, po němž nebyly zachyceny stopy, který však nezbytně existoval nad severním koncem síně, jak dokládá vazba na existující komín. Tuto dymnou část z nedostatku jiného vžitého termínu nazýváme kuchyní, i když je jasné, že její primární úloha zde spočívala nikoli ve vaření ale v obsluze vytápění světnice. Z dymníku pak kouř odcházel komínem v síle severní zdi, jehož čtverhranné ústí se nachází v severní zdi pod stropem. Uvedenými relikty na severní stěně je dána nejen poloha koutu světnice, ale je také doloženo, že v něm stála kamna, nepochybně kachlová a výtvarně pojednaná na úrovni sociálního standardu privilegované obytné části královského hradu (nálezy středověkých kachlů z horního hradu uloženy u správy objektu).

Na severní stěně při dnešní podlaže 4. podlaží nejprve zaznamenáme stopu fošnového záklopu, který ležel na trámech podlahy tohoto patra. Vpravo, v rozsahu dymníkové kuchyně, se jeho okraj opíral na vodorovném odsazení síly zdi cca o 5 cm, vlevo se projevuje jako drážka na sílu fošny. Při podlaže v rozsahu dřevěné světnice probíhá mělký otisk trámu. Na jeho koncích jsou patrné otisky čel hraněných trámů. Těmito relikty se projevuje rám, který byl položen na základní podlahu patra a který vytvářel základ konstrukce světnice. Dá se čekat, že její vlastní podlaha na tomto rámu spočívala. Stěny světnice tvořily dle otisků hrubé dřevěné desky, které byly získány dráním (trháním z poraženého kmene klíny) a ukládány pak v konstrukci vodorovně. Otisky jsou dobře vidět např. vlevo od severní okenní niky na lici zrůžovělém žárem (později opálený lic pokryla hrubá omítka).

Sledování západní stěny přináší jednak informaci o rozměru světnice – její jihozápadní kout je zpřítomněn jako svislé odsazení lince, jež je vzdáleno od jižní stěny patra 155 cm, jednak ukazuje způsob stavby dřevěných stěn. U koutu na severním kraji stěny zůstaly patrné otisky čel uvedených desek, jejichž síla činí ke 14 cm, ale v nerovnostech klesá. Otisky čel mají rybinový tvar. Lze tedy odvodit, že desky byly v nároží vázány jako srub. Takto vytvořenou stěnu můžeme podle výrazných otisků na západní stěně sledovat do výšky 248 cm. Otisky dále ukazují, že při stavbě rostly srub a obvodové zdivo věže společně – zdivo bylo kladeno k již hotovým částem srubu. (K podobě konstrukce a postupu stavby srov. V. Razím, Dolní palác hradu Žebráka, PP X – 2 / 2003, str. 632 an). Výše nad horním okrajem srubové stěny pokračuje pravidelně lícované zdivo, které je nám indicií, že při něm dřevěná stěna výše nepokračovala. Protože vrchol okenní niky v sousední severní zdi se ocitá o 1 m výše nad doloženým svrškem západní srubové stěny, můžeme předpokládat, že strop světni-

Obr. 23: Kašperk, horní hrad, jižní hradba, vnitřní líc. 1 – zdivo 1. fáze, 2 – pozdně gotické dozdnění nad úrovní bývalého ochozu (po konstrukci nového ochozu mělké trámové kapsy), 3 – pozdně gotická střílna dodatečně vyplněná zazdívkou.

ce tvořila dřevěná „klenba“ segmentového tvaru. Naše světnice měla vnitřní rozměry čtvercového půdorysu zhruba 4,4/4,4 m. Vchod do ní se nacházel nejspíš v jižní srubové stěně, vázan na konec scho-diště ze 3. podlaží. Nevešlo se do ní asi o mnoho více než kamna, lože a truhla. V nice severního okna asi bylo upraveno posezení. Orientace velkého okna na tuto stranu v daných souvislostech trochu zaráží, ale to zřejmě působí naše neznalost pohnutek středověkého stavitele. Podobu interiéru s takovým stropem ukazují různá i domácí vyobrazení z doby středověku (Radová – Škabrada 1991, 50–51). Věrnější představu o vnitřku srovnatelné místnosti podává Hieronymus Bosch v obraze Lakomcova smrt (Bosch 1991, 30, 32).

Otisky dřevěné konstrukce také výmluvně vypovídají o postupu stavby této části věže a bezpochyby nejen jí: po dosažení patřičné výšky obvodových zdí byly na fošnové podkladky uloženy trámy stropu nižšího patra, resp. podlahy ve čtvrtém podlaží. Na ně položen záklop z fošen, přes něj základní rám světnice a snad prvních několik vrstev jejích dřevěných stěn. Zároveň se zvyšovaly obvodové zdi. Tam, kde vznikla dřevěná konstrukce, se k ní zdivo přikládalo, a získalo tak nerovnosti podle jejího povrchu. V úsecích, kde dřevěná konstrukce nebyla, se zdil pravidelný líc. K tomu došlo také ve chvíli, kdy výška zdi přesáhla horní okraj stěn světnice. Svislé rozhraní na severní zdi v horní části prokazuje, že i v prodloužení stěny světnice vzhůru pokračovala ke stropu stěna vymezující prostor dymníku. Protože světnice byla se svojí segmentovou „klenbou“ nižší než strop podlaží, je možno domnívat se, že její volný obvod mohl být omezen až ke stropu patra nějakými lehkými stěnami. Strop podlaží neslo šest trámů, přízední byly vynechány. Přestože mezera mezi jižní zdi a trámem by dávala prostor k prostupu případného schodiště, je nepravděpodobné, že by tudy původně nějaká vertikální komunikace vedla. Důvodem k tomu jsou stíněné poměry před jižní stěnou světnice, kam by se případné schody nemohly vejít. Této vertikální komunikace také nebylo třeba, neboť páté podlaží, opatřené samostatným vchodem z krovu, se bez ní mohlo obejít (existence uvedeného vchodu sama ukazuje na komunikační oddělení 4. a 5. podlaží). V uspořádání vstupů do věže spatřujeme silnou indicii, když ne důkaz, že bytová jednotka ve třetím a čtvrtém podlaží věže byla komunikačně oddělena od podlaží pátého. Jeho funkční vazba na ochoz věže ukazuje na využití jiného řádu, než které přisuzujeme dvěma nižším patrům. V souhrnu lze říci, že stavební relikty počáteční etapy stavby ve 3. a 4. podlaží přináší doklady prvků spojených s obytností.

Obr. 24: Kašperk, horní hrad, západní čelo. Zvýrazněno cimbuří z 1. stavební fáze.

nou funkcí – místnost s velkým jižním oknem a se záchodem, prostá doklada vytápění, a zateplená světnička s kamny, které se vzájemně funkčně doplňují, a je tedy třeba vykládat je jako součásti jednoho bytu, který byl s ohledem na specifikum věže rozvinut do dvou podlaží. Nejintimnější a klidová část bytu, za níž můžeme považovat vloženou roubenou světnici, se tu zcela logicky ocitá na konci jedné z větví komunikačního schématu hradního jádra.

Páté podlaží bylo poškozeno ohněm, a zejména pak vlivy povětrnosti po havárii části helmice věže. Zbytky omítky dokládají povrch mladší pozdně středověké podlahy zhruba 15 cm nad podlahou dnešní. Plyne z toho předpoklad složitější skladby bývalé podlahy (dlažba?). Novodobá podlaha je uložena ve staré drážce v jižní a severní stěně, která původně vznikla zazdřením podlahových fošen při postupu stavby. Na jižní zdi tato drážka končí 185 cm od západního okraje. V tomto úseku byla dodatečně doplněna přisekáním zdicího kamene kolem spáry vzniklé vrstvením zdiva při zdění. Kdy k přisekání došlo, není jasné. Lomy na kamení postrádající patinu, již lze jinde zaznamenat, a budí tak dojem nedávného zásahu. Zdá se tedy, že při vzniku stavby byl v úseku postrádajícím původní drážku po podlahových fošních ponechán otvor; zda byl trvalý nebo jen pro potřebu výstavby, je otázka. Výše jsou sneseny důvody k názoru, že přímé propojení mezi 4. a 5. podlažím v první etapě stavby nebylo zřízeno. Nepřítomnost zazděných konců fošen podlahy ve zmíněném úseku je proto třeba vyložit jinak. Již bylo zmíněno zdění hradního jádra z vnitřku stavby. Za platformu k práci při jejím postupném vzniku sloužila ta která právě dokončená podlaha. Dá se předpokládat, tak, jak je to ve východní věži doloženo stavební dírou v přízemí, že zdicí materiál byl dopravován vnitřkem věži. Proto v podlahách do dokončení stavby musely zůstat dostatečné prostupy i v těch patrech, kde se nepočítalo s konečným provedením schodiště.

Východní zdi v pátém podlaží prochází vchod z prostoru bývalého krovu. V jeho nice se na severní špaletě nachází dvojice drobných kapes nejasné funkce. Závora není doložena. Okenní nika v jižní zdi zahrnuje dvojici narušených zděných sedátek z počáteční etapy stavby. U pravé špalety je patrný otisk prkenného sedáku, který zružověl žárem. Omítka v nice má bělavý utážený povrch a 41 cm nad bývalým sedákem je v celé šířce špalety přitažena k jakémusi vodorovnému prvku, který zanikl (mladší opěrátko?). Vůči zmíněnému otisku sedáku je tato omítka dodatečná. Při ústí niky do místnosti byla 8 cm od hrany omítka přitažena k nějakému rámu. Snad tu byla v eta-

pě po prvním (?) požáru dřevěná výplň s dvířky, která niku oddělovala od místnosti. Západní stěna je značně narušena zatékáním. Osazen je v ní ohofelý pravouhlý portálek do záchodu, opatřený drážkou pro dveře na vnější straně do místnosti. V severní zdi se nachází výklenek menšího okna situovaný při severozápadním koutu. Po celé délce severní stěny probíhá drážka po původních fošních podlahy. Strop neslo šest trámů, přízední byly vynechány. Po podkladku pod trámy zbyla drážka vylepená maltou se zlomky prežů jako doklad opravy po některém požáru. Uložení trámů ponechávalo při severní zdi místo o světle šířce 85 cm pro prostup schodiště do helmice.

V podstřeší věže je na zbytku helmice patrné zdění na bednění a otisky podpůrné konstrukce z hraněných trámů. Jasný z ní je pouze horizontální věnec v patě helmice, z ostatních prvků lze spřádat pouhé dohady o podobě celku, jehož podstata zřejmě měla blízko ke gotickým krovům s několika patry hambalků.

Postupy a konstrukční zásady použité na stavbě **východní věže** ve středověku se neliší od západní věže. Obě stavby se však rozcházejí v uspořádání komunikací a jejich spojení s palácem, od něž je větší část vnitřku věže více izolována v porovnání s věží západní. Dnešní schodiště, konstrukce stropů a šindelová valbová střecha na dřevěném krovu vznikly ve 30. letech 20. století.

V přízemí má podlaha vyrovnaný, ale jinak neupravený prašný hliněný povrch (obr. 21). Vzhledem ke vzniku stavby na strmé skále je jasné, že materiál na podlaží sem byl záměrně přinesen k vyrovnaní podloží. Stavebně náročné spojení tohoto podlaží s vyššími patry věže svědčí o původním záměru intenzivněji je využívat, v čemž lze vidět příčinu vzniku podlahy. Na stěnách nejsou patrné stopy omítky, která zde podle všeho nikdy nebyla. Původní strop neslo 7 hraněných trámů o profilu kolem 32/48 cm, které byly uloženy na dochovaném fošnovém podkladku. Povaha středověkých stropních konstrukcí byla, pokud je zjištěno, táž jako v západní věži. Východní zdi prochází po dokončení stavby zazděná stavební díra, která byla nově otevřena asi v době plenění zříceniny. K jihu hledí šterbinové okno. Na lomové segmentové klenbě jeho niky zanechalo otisky bednění. V síle západní zdi stoupá schodiště do druhého podlaží. Vchod k němu vroubí jizva po odstraněném kamenném portálku. Schodišťová chodbička je zastropena segmentovou klenbou zděnou z lomového kamene na bednění, které se otisklo v ložné maltě. Povaha původního schodiště není zjištěna, nahradilo je novodobé dřevěné schodiště. Schodišťovou chodbu na horním konci narušuje dodatečný hrubý průraz z paláce. Vstup tudy ve středověku neexistoval. Průraz byl začištěn při opravě ve 30. letech 20. století a nově při tom opatřen segmentovým záklenkem. V prodloužení chodby proniká jižní zdi šterbinové okénko k osvětlení schodů. Vchod z chodby do druhého podlaží věže je na straně chodby přeložen lomovým kvádrem. Tento prvek náleží k první etapě stavby. Na straně interiéru 2. podlaží bylo ústí vstupu nově dozděno ve 30. letech 20. století.

Púdorysně nepravidelná drobná odsazení lící stěn v úrovni podlahy ve druhém podlaží (ale i výše) dokládají způsob výstavby, o němž byla zmínka také u věže západní: Práce na obvodové zdi pokračovala až po osazení trámů podlahy a jejich opatření fošnovým záklopem. Vznikla tak pracovní platforma, která umožnila zdít výše bez velkého lešení. Zřízením podlahy ale přestalo být vidět na líc zdi v dolním podlaží, a proto se v následujícím patře zdílo patrně podle měření od průčelí. Následkem byly drobné vzájemné odchylky púdorysu vnitřních stěn, vyskytující se podlaží od podlaží.

V místnosti nejsou patrné stopy omítky; zdá se, že zde nikdy nebyla. Na kamenných záklencích nik zanechalo bednění otisky v proteklé ložné maltě, beze stop další omítky. Ve vchodu od schodiště z přízemí se nacházejí otisky dilů odstraněného kamenného portálku, které na severní straně byly dozděny ve 30. letech. Řešení prostoru je obdobné jako v odpovídajícím patře západní věže. Severní nika však je odsunuta východně od osy stěny. Spolu s kapsami po trámech v západní stěně u severozápadního koutu, které zřejmě vyznačují polohu podesty, lze říci, že odsunutí niky od středu stěny ovlivnilo umístění původního schodiště do následujícího patra. Lze je rekonstruovat jako dvou-ramenné, s podestou v severozápadním koutě a spodním ramenem u severní zdi. Uspořádání kapes trámů původního stropu potvrzuje polohu horního ramene původních schodů při západní stěně. Dnešní novodobé schodiště v celé věži využívá míst původních prostupů stropy. Ve 2. podlaží středověký strop neslo 9 hraněných trámů, včetně přízedních, které byly uloženy na průběžných fošnových podkladcích. Ve stěnách místnosti se nacházejí staré otvory různých rozměrů, které až na zmíněnou stopu podesty vzdorují interpretaci. Nejsou natolik průkazné, aby šlo vážněji uvažovat o bývalé výděvě, jakkoli tato úprava není vyloučena. Průchozí otvor v severovýchodním koutě pak, jak bylo zmíněno v popisu vnějšku, zůstavil vyhníly trám související s prováděním stavby. Kaverna v západní stěně, dozděná ve 30. letech (ustoupený líc), nesouvisí se středověkým stavem.

Třetí podlaží vykazuje výrazné prvky obytného určení a představuje analogii k příslušnému patru západní věže. K jeho vybavení patří velké jižní okno v sedátkové nise a záchod dodatečně doplněný v síle zdi dalším prostorem. Středověká omítka se projevuje pouze v prostoru záchodu, v místnosti nebyla zjištěna. Nika jižního okna, zejména její záklenek s otisky bednění (složeno patně ze šindeľů), vypadá, jako kdyby nikdy nebyla omítnuta. V patě záklenku uvízla část prkénka bednění, které není poznamenáno ohněm. Ze sedátek se zachovalo jen narušené zděné jádro, středověká podlážka v nise zanikla. Přetrvaly pozůstatky zařízení závory, včetně její úplné prkenné pochvy. Vchod do prevetu v severní zdi vroubí jízva po odstraněném kamenném portálku. Jeho horní část byla zazdívána kromě kamene těž zlomky prežů a cihel formátu 26/13/7 cm. Chodbička k arkýři záchodu má segmentovou klenbu zděnou na bednění, po němž tu zbyly otisky. Ty se zdají v obnaženém místě bílené, přesně pak přechází mladší středověká omítka, která souvisí s dodatečným vytvořením prostoru, jenž v síle zdi věže navazuje na chodbičku. Jde o místnostku dodatečně vylámanou do zdi, jak prozrazují nepravidelnosti jejího půdorysu i křivost stěn. Zacištěna byla hladce utaženou omítkou, kterou pokrývá bílá vápenná vrstvička. Funkce takto získaného prostoru není doložena. Podle přímé vazby na prostor záchodu by se snad dalo uvažovat o využití v souvislosti s hygienou, resp. s umýváním. Například Radyně, která se obecně považuje za stavbu Kašperku po všech stránkách nejbližší, byla zřejmě od počátku vybavena ve třetím podlaží paláce samostatným drobným prostorem zvlášť určeným k mytí, jenž, umístěn v síle severní obvodové zdi, byl vybaven lavabem a tvořil součást jednoho z tamních bytů. Na Kašperku takové zařízení v počáteční etapě postrádáme a nelze vyloučit, že bylo při pozdně středověké obnově takto doplněno. Funkci výlevky zde dobře mohl zastoupit související záchod.

Na jižní stěně ve výšce paty záklenku a v obdobné výšce na východní zdi se nacházejí dvojice otvorů, patrně trámových kapes. Je-

Obr. 25: Kašperk, horní hrad, jižní bok u napojení západního čela, vlevo pokračování do dolního hradu. Zvýrazněno cimbuří z 1. stavební fáze.

ich funkce není zjištěna. Na základě prostorových vztahů lze soudit, že nemůže jít o kotvení nosníků případné podesty schodiště. Víme o něm, že v horní části stoupalo při severní stěně od východu k západu. Vzhledem k pravděpodobně známé poloze výstupní hrany v dalším patře muselo být dvou-ramenné, s podestou v severovýchodním koutě a se spodním ramenem při východní stěně, pokud by nemělo mít vyložené žebříkový sklon. Jeho prostupu stropem ponechávalo zhruba 80 cm širokou světlou vynechání přízedního trámu – dnešní je vložen do patrně dodatečně vytvořené kapsy. Středověký strop tak neslo 7 trámů, včetně jižního přízedního, které byly uloženy na dochovaném fošnovém podkladku. Nebyly na něm, ostatně jako v celém podlaží, zjištěny účinky ohně.

Ve čtvrtém podlaží, kde bylo třeba zvlášť pevné podlahy, jak uvidíme, byly konce fošen záklopu uloženy hluboko do obvodové zdi. Znamenáváme to na jižní stěně v obou krajních úsecích a na severní zdi při okenní nise. Důvody takového ztužení se pokusíme odhadnout: U severní niky šlo o zajištění pevného okraje podlahy u stěny, kde byl vynechán přízední nosný trám. Šířka úseku takto uložených fošen pravděpodobně indikuje polohu výstupní hrany schodů z dolního podlaží. V pruhu při západní zdi se nacházela komunikačně zatěžovaná část podlahy náležející síňce a dymníkové kuchyni. Šířka síně se pohybovala asi kolem 130 cm. Na konstrukci podlahy tohoto úseku bylo také třeba uložit základový rám vložené dřevěné světnice. Stejný důvod patrně vedl k zazdění konců tří krajních fošen u východní stěny. Otisk základového rámu je zde dobře patrný na přilehlých plochách. Síla fošen v uvedených částech podlahy se pohybovala od 5,5 do zhruba 9 cm, hloubka uložení na jihu od 20 do 35 cm, na severu až 45 cm.

Po zániku dřevěné světnice bylo podlaží upraveno na kapli. Této etapě náleží pozůstalé části svrchní vrstvy omítky. Prozatím ji ponecháme stranou a zájem soustředíme na relikty počáteční etapy stavby s dřevěnou světnicí. Otisk spodního rámu byl již zmíněn. Na jižní stěně po stranách okenního výklenku lze do výšky paty jeho klenutí sledovat otisky vodorovných plochých součástí vnějšku dřevěné stěny světnice. Na východní stěně se projevuje předstupující obdélná plocha, která je obdobou situace v západní věži, a také příslušný otisk stěny vložené světnice, udávající její velikost. Horní okraj zde dosahuje výšky paty záklenku jižní okenní niky, a tedy také v tomto případě musíme předpokládat, že strop světnice měl segmentový profil. Na severním okraji předstupující plochy, který koresponduje

Obr. 26: Kašperk, horní hrad, jižní bok, stratigraficky starší nároží převrácené hradbou.

s polohou koutu zaniklé světnice, lze spatřit otisk čela jednoho z prvků její severní stěny. Zčásti jej překrývá mladší omítka, a tak je možno pouze uvést, že jde o dřevo silné nejméně 14 cm (výška profilu neznáma). Otisk představuje doklad, že tak, jako v západní věži, i zde byla světnice po konstrukční stránce srubem.

Odsunutí jižního okna vlevo od osy stěny vytvářelo prostor k umístění kamen ve světnici. Jejich existenci dokládá komín v západní zdi, který je obdobou situace v západní věži. Jeho ústí je čtyřúhelné, na spodku zbývá část cihlové zazdívký, která je uzavřela při úpravě podlaží na kapli. Komín odváděl kouř z dymníku černé kuchyně, pod nímž se nacházel v západní stěně roubené světnice otvor k obsluze kamen. Dymník měl pravděpodobně lehkou dřevohlíněnou konstrukci, protože nezanechal rozlišitelné stopy. Síňka s kuchyní, kterou osvětlovalo a větralo menší okno v severní zdi, byla vchodem v západní zdi přímo spojena s podkrovím paláce. Ve vstupní nise zanikl povrch podlahy na zděném podkladu. Omítka z doby úprav patra na kapli zakrývá případné starší jevy; v narušených místech je vidět, že záklenek je vyzděn z cihel formátu 26/13/7 cm jako jediný ve východní věži, ovšem pochybuji, že to má chronologický význam.

Obr. 27: Kašperk, horní hrad, východní čelo. Zvýrazněno cimbuří z 1. stavební fáze.

Obdobně je původní stav překryt omítkou v severní okenní nise. Středověký strop čtvrtého podlaží neslo šest trámů. Přizvední byly vyloučeny a doplněny teprve dodatečně, patrně až ve 30. letech 20. století. Fošnový podkladek trámů se nedochoval. V hloubce jižní kapsy ve východní zdi přetrval konec pravděpodobně původního stropního trámu.

Dřevěná světnice byla široká v jižním čele asi 4,5 m. Potud je srovnatelná se světnicí ve čtvrtém patře západní věže. Dlouhá však byla cca 5 m, tedy více než její západní „dvojče“. Je to dáno polohou její severní stěny až na okraji schodišťového prostoru komunikace z nižšího podlaží. Je z toho mj. vidět, že také zde se nepočítalo s možností trvalé vertikální komunikace do následujícího patra.

Ve východní věži se tak opět setkáváme s bytem, který se skládá z místnosti vybavené záchodem a z dílu, který zahrnuje dřevěnou světnici s vytápěním vázaným na černou kuchyni. Zde jsou k bytu komunikačně připojena ještě spodní podlaží věže, odjinud nepřístupná, o jejichž funkci, kromě pravděpodobného skladování, nic určitějšího nevíme.

Po zániku dřevěné světnice, který patrně souvisel s obnovou jádra po prvním (?) požáru, bylo čtvrté podlaží upraveno na kapli. Bylo to spojeno s novým omítnutím celého prostoru hladce utaženou omítkou s jemnozrným povrchem, který byl pokryt malířskou výzdobou. Proměnu na kapli také dokládá oltářní mensa, která byla přizděna dodatečně k východní špaletě jižního okenního výklenku. Umístění odpovídá zásadě „budiz na skále“, podle které nelze oltářní mensu postavit na nestabilním podkladu, jakým je třeba dřevěný strop. Z proporcí a polohy mensy lze odvodit, že celebující kněz stál v nise obrácen čelem na východ. Ve špaletách niky se nacházejí drobné výklenky, které respektuje příslušná omítka a jež nepochybně sloužily k ukládání bohoslužebného náčiní. Na západní špaletě pod záklenkem niky a na jeho úseku se zachovaly fragmenty malířské výzdoby – na záklenku zelená, patrně dekorativní malba, na špaletě na červeném podkladu zřejmě část figury, západně od výklenku jižního okna malý úsek zeleně malované rozviliny. Stejně zelená malba zanechala stopy při hraně záklenku niky vchodu z podkroví paláce a také vpravo od ostění severního okna. Šikmo vpravo pod ústím komína na západní stěně odděluje světlá vodorovná linka jakýsi výjev na červeném pozadí, jehož rozpoznatelnou součástí jsou tři málo zřetelné postavy, resp. hlavy. Povaha zbytků nástěnných maleb napovídá, pokud se takového soudu lze na základě dnešního stavu odvážit, že patrně náleží do období pozdní gotiky. Domnělé historické souvislosti úpravy kaple na konci 15. století naznačila Dobroslava Menclová (1972 a 1976, 68).

Páté podlaží mělo samostatný vchod z prostoru krovu, jako obdobná část západní věže. Nenacházejí se zde stopy omítky. Hořejšky zdi byly přezděny ve 30. letech. Jako materiál byly použity též cihly z helmice. Starý strop neměl přizvední trámy, byly doplněny dodatečně ve 30. letech 20. století. Na spodku stěn probíhají drážky po někdejších zazděných koncích fošen podlahy. Vstupní nika na západě obsahuje zařízení závoru při portálu a u vnitřního ústí dva protilehlé drobné otvory ve špaletách, další drobný otvor u severovýchodního koutu. Při koutě se v severní zdi nachází nika menšího okna. Pod ním až do vzdálenosti 2 m od východního kraje stěny probíhá stopa fošen podlahy. Plyne z toho stejný problém s eventuelním montážním prostupem jako v západní věži (srov. výše). Blíže středu stěny je osazen pravouhlý portálek vchodu do záchodu. Půl prahu a levá stojka jsou ztraceny. Portálek se do místnosti obrací odsazením pro dveře. Ve-

de do chodbičky v síle zdi klenuté segmentově z kamene, která v pravém úhlu zahýbá a spěje k arkýři záchodu. Část zdiva severní stěny, kterou zeslabuje chodba v síle zdi, odlehčuje rozsáhlý segmentový pas z lomového kamene. Při jihovýchodním koutu místnosti se asi 1 m nad podlahou nachází skupina kapes nejasné funkce (pro podestu schodů jsou dost nízko). V níse jižního okna kromě trosek zděných sedátek a pochvy závory přetrvává pozůstatek maltového lože podlažky. Stopy středověkého schodiště do podstřeší předpokládané helmice nebyly rozpoznány. Z uspořádání dispozice lze pravděpodobně odvodit, že se nacházelo ve východní části prostoru.

HORNÍ HRAD – HRADBA

Ohrazená plocha má vlivem průběhu severního úseku hradby přísně vzato mnohohúhelný tvar daný terénními podmínkami (dle plánu Jitky Faktorové, archiv NPÚ ÚOP v Plzni). V zásadě však můžeme útvar vnitřního hradu vnímat jako čtyřboký a podle toho strukturovat jeho popis.

Nad šijovým příkopem, který odděluje horní hrad od dolního, byla v první etapě vztýčena příčná hradba vytvářející západní čelo horního hradu (obr. 24). Na svých obou koncích byla zavázána do souvěkého zdiva podélných úseků hradby, které bez přerušení pokračují západním směrem, chráníce boky dolního hradu. Průchod hradbou zprostředkuje kulísavá branka určená vzhledem k rozměrům jen pro pěší. Její umístění k jižnímu okraji ovlivnilo pravděpodobně jak utváření skalního hrbetu, který je „osou“ hradní dispozice, tak směřování k přístupu do jádra. Žulové prvky ostění vytvářejí vpadlinu pro sklápění část můstku ve zvednuté poloze. Dva otvory v horních rozích prokládají princip zvedání. Konkrétní podoba mechanismu není zjištěna. V autentickém stavu a uložení se zachovala podstatná část hrotité archivoly a jižní stojka jednoduše okoseného ostění. Žár způsobil barevnou přeměnu kamene, patrně při požáru tzv. purkrabství. Zbytek je výsledkem repase a obnovy nejspíš ve 30. letech 20. století. Po stranách branky hradbou napříč procházejí otvory, v nichž patrně byly původně uloženy hraněné trámy. Souvisely snad nějak se zařízením zvedací části mostu? Vlevo pak fotografie a plány z počátku 70. let z archivu NPÚ ÚOP v Plzni znázorňují šterbinový, dovnitř se rozšiřující otvor domnělé střílny (obr. 31). Jižně od branky se ve vnější lici hradby uplatňují tři mělké kapsy po rozměrných hraněných trámech. Podle povahy zdiva v jejich prostoru na fotografiích z roku 1971 (fotografický archiv NPÚ ÚOP v Plzni, č. n. 36195, 36251) se zdá, že jsou vytvořeny dodatečně. Náleží nejspíš do etapy, kdy příkop byl zastavován objekty, jako byla mladší hradní kuchyně či právě stavba, po níž zbyly uvedené kapsy.

Hradba v prostoru branky měla velmi malou výšku. Tento nedostatek však vyvažovala hloubka šijového příkopu se strmými, ve skále vysekanými stěnami. Završení hradby mělo v celém západním čele jednu úroveň, takže výška zdi na severní straně byla při klesání dna příkopu značná. Ve styku západního čela s jižní hradbou kryl ochoz na západní hradbě z boku zvýšený blok zdiva jižní hradby, u nějž je z jihu vidět římsově z drobného lomového kamene provedené vodorovné ukončení jeho původně asi střešově upravené koruny (obr. 25). Obdobně byly podle reliktů upraveny veškeré stínky cimbuří počáteční etapy hradby. Stínky a proluky se střídají v poměru šířky zhruba 2 : 1. Každá třetí stínka v západním čele je opatřena šterbinovou střílnou, zazděnou při rekonstrukci v pozdním středověku. Na vrcholu hradby se zachovaly výrazné pozůstatky původní povrchové úpravy – roztrání patrně ložné malty v lici na způsob omítky. Zdivo počáteční

Obr. 28: Kašperk, horní hrad roku 1971, severní bok a napojení dolního hradu u trosky dodatečné nástavby tzv. purkrabství; vlevo při něm dodatečně zvýšení severní hradby (foto archiv NPÚ ÚOP v Plzni).

etapy západní hradby neobsahuje pozůstatky lešení. V severním úseku západního čela se nízko nad patou projevuje zazděné šterbinové okno, které je výsledkem dostavby narušeného otvoru v 70. letech 20. století. Vpravo od něj se nachází mělká kapsa hraněného trámu. Severní okraj ochozu západní hradby chránil na severním boku podobný blok zdiva, jako na jihu (obr. 28). Západní hradba byla později zvýšena, z té doby pochází mj. patro střílen nad bývalým cimbuřím a další jevy, jak byly před dostavbou objektu zachyceny fotograficky a na plánech SÚRPMO z prosince 1970 (archiv NPÚ ÚOP v Plzni, č. n. 36234), a posléze posloužila jako jedna z obvodových zdí tzv. purkrabství. V době jeho budování byla na vnitřní straně zesílena přízdívkou. Pod západní hradbou se ve skále nachází cisterna lahvového nepravidelného tvaru, který podstatně zasahuje pod areál horního hradu. Zúžené hrdlo ústí u paty vnějšího lince hradby.

Na jižní hradbu horního hradu bez jakékoli znatelné césury navazuje souvěké ohrazení dolního hradu (obr. 25), které lze sledovat až do prostoru jižní branky dolního hradu (obr. 35). Od místa, kde na jižní zeď navazuje hradba západního čela vnitřního hradu, směrem k východu tvoří jižní hradba součást obvodové zdi tzv. purkrabství. Východní část uvedeného úseku podlehlá v horní části destrukci, jak dokládají fotografie z roku 1971 (archiv NPÚ ÚOP v Plzni, č. n. 36241, 36232; obr. 31). Po tomto datu došlo k dostavbě do dnešního stavu. Někdejší pozůstalá stará západní část obsahuje z počáteční etapy hradby již zmíněný zvýšený blok zdiva, který z jihu zaštitil ochoz na západní hradbě. Východním směrem na něj navazuje stínka cimbuří. Stínky jsou v tomto úseku zachovány celkem tři, vesměs bez zjištěných šterbinových střílen. Dál k východu pokračuje nově dostavěná část, v horní partii hradby nové zdivo končí ve východním sousedství jihovýchodního nároží tzv. purkrabství. Dál východním směrem opět pokračuje středověká konstrukce hradby.

U její paty se odhadem asi 5 m od jihovýchodního nároží tzv. purkrabství nachází kaverna. V její hloubce, kde zřejmě nedošlo k novodobým změnám, jež se uplatňují vně, se objevuje licované nároží z lomového zdiva (obr. 2, 26). Podle vzájemného vztahu zdiva vznik nároží předcházela stavbě dnešní hradby a asi náležel nějakému jinému stavebnímu záměru než ona. To by mohlo mít značný dopad na představu o počátcích hradu, nicméně izolovaná povaha jevu a nedostatek informací, které by osvětlovaly jeho souvislosti, brání na dosažené úrovni poznání rozvíjení dalších úvah.

V horní části zdi je patrné završení počáteční etapy hradby. V jedné úrovni zde probíhá úsek cimbuří čítající 7 stínek, z nichž druhá

Obr. 29: Kašperk, horní hrad roku 1971, pohled od tzv. purkrabství k jádru (vlevo). Vlevo u západní věže kamenné díly okapního žlabu, vpravo v narušení patrný vývoj jižní hradby (foto archiv NPÚ ÚOP v Plzni, č. n. 36196).

od západu obsahuje šterbinovou střílnu. Další pak mají ve spodku otvory, jež připomínají stopy po tzv. samonosném lešení, které se jinak v počáteční fázi hradby neprojevuje. Nepřístupnost jevu brání hlubšímu posouzení. Proluka odděluje 7 východní stínku od bloku zdiva, který, rozšířen na vnitřní straně do podoby pilíře, tvoří podnož pro jeden konec můstku do jádra. V pozdně středověkém zvýšení uvedeného úseku hradby je patrné zazdívání nosníků lešení. Koruna pak byla dozděna nově v 70. letech a překryta střechou nové pavlače. Na vnitřní straně tohoto úseku lze zaznamenat pozdně středověké zvýšení hradby. V něm byly patrné otisky po opření 5 ze šikmých vzpěr, které výše korespondují s kapsami vodorovných trámových konzol (fotografický archiv NPÚ ÚOP v Plzni, č. n. 36241, 36196, 36248; obr. 29, 30). Jde o stopy pozdně středověké konstrukce pavlače, která spojovala tzv. purkrabství se vchodem do jádra a v 70. letech byla obnovena. Situace je dnes znejasněna novodobou stavební činností ze 70. let, nicméně zdá se, že pilíř při můstku do jádra není provázán s uvedenou přízdívkou k první etapě hradby. Lze ale pochybovat, že z toho můžeme vyvodit souvislost jeho celku se starší etapou. Bude třeba spíše zvažovat možnost, že pilíři předcházela lehčí konstrukce opřená o příslušnou lokálně zvýšenou partii hradby, resp. snad o v ní osazené kamenné konzoly, z nichž jedna se rýsuje na starším snímku (obr. 29, 30).

Je zřejmé, že pozdně středověká úprava zastírá informace o způsobu, jímž se ve starší etapě vystupovalo na úroveň vchodu do jádra. Výškový rozdíl mezi úrovní ochozu původní hradby a úrovní vchodu do jádra byl poměrně značný a blok zdiva, kterým byla hradba lokálně zvýšena v prostoru vstupu, mohl poskytovat jen omezenou ochranu takto citlivého místa. Nějaká rampa nebo podobné zařízení pro pozvolný výstup na úroveň vchodu do jádra proto nepřichází pro starší etapu hradby v úvahu. Veškerá vertikální komunikace se musela s ohledem na parametry ochozu hradby odbyt v šířce třímetrového úseku zakrytého jejím zvýšeným blokem.

Při postupu od tohoto místa na východ shledáváme další vcelku souvislé pozůstatky cimbuří (9 stínek, střídavě se šterbinovou střílnou) a doklady dodatečného vývoje hradby. Tak například hned po-

blíž zmiňovaného pilíře nalezneme na vnitřku pozůstatek jedné z mladších střílen, které byly dodatečně vloženy do zazdívek proluk cimbuří při přestavbě hradby a posléze byly při další rekonstrukci zazděny. Směrem na východ bylo identifikováno celkem šest takových střílen ve zhruba pravidelných rozestupech. Měly patrně sloužit lehkým palným zbraním. Při další úpravě opevnění byly zazděny. V síle hradby se na dnešní koruně projevuje podélná spára, která dělí starou poprsní zidku s cimbuřím od pozdně středověkého dozdění. Těsně nad úrovní bývalého ochozu z počáteční etapy hradby se v dozdivce zachovaly kapsy trámů, které nesly ochoz pro střelce ze zmíněných mladších střílen (obr. 22, 23). Malá hloubka uložení uvedených trámů a nezjištění stop šikmých opěr ve zdivu pravděpodobně znamená, že ochoz se na vnitřní straně buď opíral o dřevěné sloupky, nebo jej nesly kozlíky. Původní hradba má sílu asi 1 m. Zhruba polovina této síly připadá parapetní zídce s cimbuřím. Zbylých půl metru je málo na vedení boje. Starší etapa ochozu byla tedy asi také rozšířena dřevěnou konstrukcí. Její stopy ale nebyly bezpečně identifikovány.

Na východním konci uváděného úseku je poslední ze zjištěných střílen mladší etapy asi o půl metru výš než ostatní. Ochoz staré fáze zde na krátké vzdálenosti podstatně stoupá na vyšší úroveň východního čela ohrazení (obr. 22).

Nejstarší část hradby ve východním čele horního hradu si od jihovýchodního nároží k severu drží výškovou úroveň, na níž vystoupala přílehlá část jižního boku. Jen s menšími narušeními se zachovalo její takřka úplně cimbuří zazděné při pozdně středověkém zvýšení hradby (obr. 27). Úroveň původního ochozu zhruba kopíruje tvar terénu, aby v partii severovýchodního nároží v dosažené úrovni přešla na severní bok hradu (obr. 1). První a třetí stínka od jihu a první od severu jsou opatřeny šterbinovými střílnami, které se směrem dovnitř šikmo rozevírají. Zachovaly se výrazné pozůstatky původní povrchové úpravy starší zdi, jak na ně již bylo upozorněno výše. V dodatečně doplněném zdivu hradby se v lících nalézají otvory po nosnících lešení. Severovýchodní nároží je odtrženo a pádu bloku související severní hradby čelí novodobý ocelový rám s kotvami do stabilní části východní hradby a do východní věže jádra.

Heberův plán ze 40. let 19. století, z něhož patrně čerpali také pozdější autoři, vyznačuje hradbu, která od jihovýchodního nároží horního hradu sestupuje po skalním hrbetu k přední linii opevnění v sedle (ed. *Bukačová* 2002, 129). Prohlídka skály nezjistila pozůstatky této zdi.

Z hradby severního boku horního hradu zbývají úseky při severovýchodním nároží a v prostoru tzv. purkrabství. Rozsáhlá střední část chybí. Zaznamenat tu lze svalené bloky hradby. Příčiny její destrukce jsou nejasné. Odtržení části u severovýchodního nároží, naznačuje, že podíl na destrukci má statická porucha v základu. Mohlo by se na ní podílet dodatečné zatížení pozdně středověkým zvýšením hradby a jistě také vývoj vodních poměrů na hradním vrchu. Je ale otázka, zda jde o prvotní příčinu. Jinou možností je záměrné boření, které by mohlo vyplývat z nařízení o boření hradů v 17. století. V Heberově době, jak patrně z jeho plánu, už hradba scházela přibližně v dnešním rozsahu.

Zachované části severní hradby opět nesou cimbuří, jehož některé stínky obsahují šterbinové střílny, dodatečně zazděné. Ve zvýšení hradby jsou vidět otvory po nosnících lešení. Větší hloubka poslední zachované proluky cimbuří blíže severovýchodního nároží horního hradu dává znát, že koruna hradby zde sestupovala na nižší úroveň.

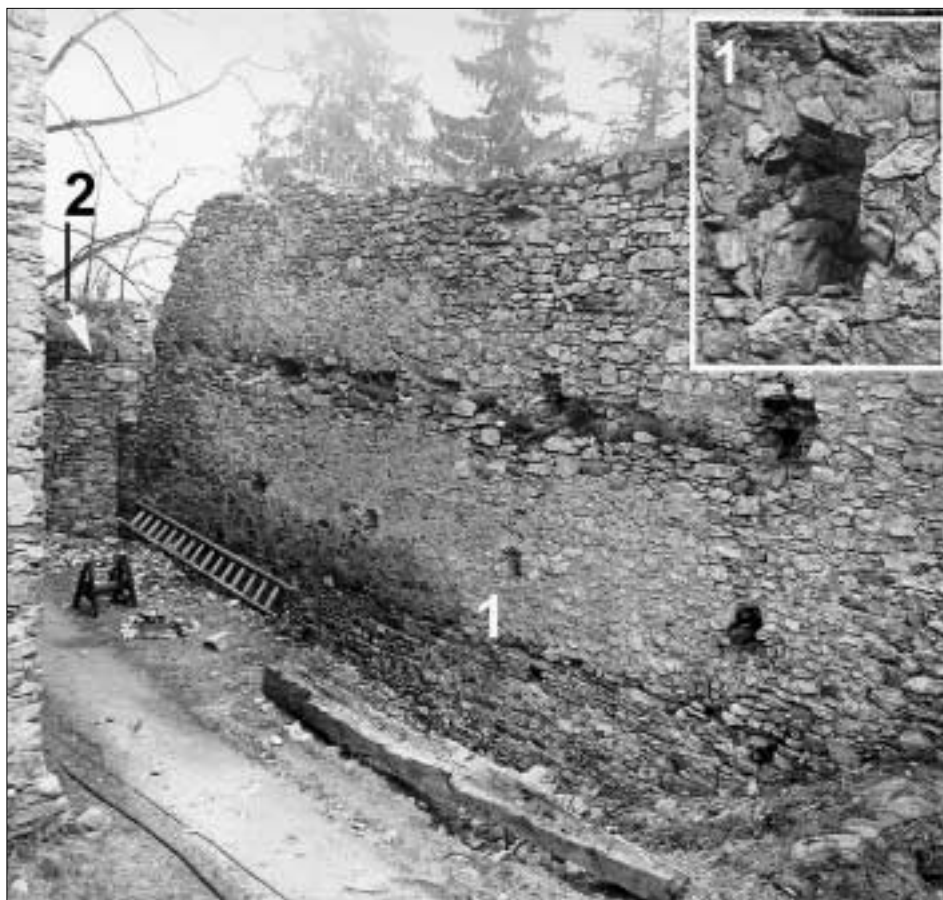
Západní stojící úsek severní hradby bez znatelného předělu v nejstarší části zdi pokračuje jako opevnění dolního hradu (obr. 28). V místě, kde se k severní hradbě připojuje zeď západního čela horního hradu, lze zaznamenat zvýšený blok, který kryl bok ochozu na západní hradbě. Hradba zde byla zvýšena pozdější stavbou tzv. purkrabství. V jeho rozsahu byla na vnitřní straně zesílena přízdívkou. V severní obvodové zdi tzv. purkrabství, tj. v nástavbě na starou hradbu, se projevuje patro střílen, otvory po lešení a výše další jevy, které ve stavu před novodobou dostavbou znázorňují výše citované fotografie a plány ze začátku 70. let 20. století. Výrazná spára u severovýchodního nároží tzv. purkrabství odděluje mladší zvýšení hradby, jehož koruna se na fotografii z roku 1971 (obr. 28) zdá střechou

vě završena; posléze byla nově přezděna. Uvedené zvýšení bylo provedeno v úseku mezi severovýchodním nárožím tzv. purkrabství a zlomem v linii hradby, který je v zákrytu se západním průčelím západní věže jádra (obr. 2). Parkán mezi hradbou a západní věží byl v prodloužení jejího západního průčelí patrně v pozdní gotice přehrazen zdí. Ta obsahuje branku s ostěním z lomového kamene. Na vnitřní lici výše uvedeného úseku severní hradby lze v prostoru parkánu sledovat dvě úrovně trámových kapes, z nichž spodní mají proporce odpovídající stropním trámům. Zřejmě byl do této části parkánu při pozdně středověkých úpravách vložen objekt asi s pomocnou provozní funkcí. Další možnost dodatečné zástavby parkánu vyplývá z přítomnosti trámových kapes na severním boku západní věže jádra (obr. 4).

HORNÍ HRAD – TZV. PURKRABSTVÍ

Objekt byl v 70. letech 20. století rozsáhle obnoven bez provedení archeologického výzkumu (dle sdělení E. Kamenické vrstvy odtěžili dělníci podniku Geoindustria). Nebylo zjištěno, že by existoval elaborát stavebně historického průzkumu z doby průběhu stavby. Lze jen odkázat na popis objektu z roku 1969 v pasportu SÚRPMO (*Libal a kol.* 1969, 17–18). Za těchto okolností je problematické vyjadřovat se k vývoji objektu nad rámec konstatování jeho dodatečné vestavby do čela horního hradu v pozdním středověku. Zhola nic nevíme o případných stopách objektů, které mohly být v daném prostoru předchůdci této stavby. Zejména přichází v úvahu kuchyně ze staršího období hradu, jejíž někdejší přítomnost zde lze očekávat. Je jistě významné, že se po vzniku objektu tzv. purkrabství objevuje nová kuchyně, vložená do šíjového příkopu (podle E. Kamenické kuchyně pochází ze sklonku středověku). Výkopy na počátku novodobé dostavby tzv. purkrabství dokumentuje několik fotografií z roku 1971 (uloženy u správy hradu). Identifikovat na nich lze odkrytí zdi, která se z vnitřku připojovala k západní obvodové zdi objektu při vstupní brance. Patrna je v přičce spodní část otvoru, který byl následně nově doplněn jako štěrbínová střílna směřující do prostoru branky.

Podle fotografií a plánů ze začátku 70. let 20. století zahrnovaly trosky budovy suterén a tři nadzemní podlaží (archiv NPÚ ÚOP v Plzni, č. n. 36191, 36204, 36216, 36232, 36233, 36234; obr. 31–33). Vesměs měla ploché trámové stropy, jak dokládaly kapsy v podélných zdech. Zdá se, že štěrbínová okna či střílny ve druhém nadzemním podlaží příliš neodpovídají rozvrhu dokončené budovy. Lze je proto klást do období před stavbou tzv. purkrabství a vidět v nich obdobu střílen z pozdně středověké mladší etapy, jak je zaznamenána na jižním boku horního hradu. V bývalých interiérech objektu se zachovaly zbytky středověkých omítek, zdá se, že ve dvou vrstvách, z nichž mladší překrývala dodatečnou zazdívku menšího okna ve třetím nadzemním podlaží v západní zdi (obr. 31). Dodatečně zazděných otvorů se zde vyskytuje více. Svědčí o více etapách (dvou?) vývoje třetího nadzemního podlaží. V omítce se zachovaly též otisky, jež lze považovat za stopy tenkých příček, zejména nejspíše hrázdné příčky na fragmentu východní zdi (obr. 33). Vedle její stopy se nacházel i šikmý otisk, který by mohl náležet ramenu schodiště.

Obr. 30: Kašperk, horní hrad roku 1971, stopy pozdně gotické pavlače mezi tzv. purkrabstvím a vchodem do jádra. 1 – jedna z kapes pro opření šikmé vzpěry pavlače, 2 – kamenná konzola v předpokládané starší fázi pilíře k nesení konstrukcí vstupu do jádra, vlevo pozdně gotické rozšíření pilíře (foto archiv NPÚ ÚOP v Plzni, č. n. 36243, 36244. upravil J. Anderle).

Ze staré fotodokumentace je zřejmo, že plnohodnotnou obytnou povahu mělo třetí nadzemní podlaží s velkými okny v sedátkových nikách. Původní funkce a podoba arkýře na západním průčelí, po němž zbyly konzoly, není zjištěna. Vztah k čerpání vody z cisterny pod ním, který se ústně traduje, je na současném stupni vědomostí nedoloženým a málo pravděpodobným dohadem, přestože prostorový vztah nelze popřít. Je ale třeba zvážit místa hlavní spotřeby vody – kuchyni a stáje. V době existence arkýře patrně už také stála kuchyně v příkopě poblíž cisterny, stáje pak se jistě nacházely spíše v dolním hradě. Dopravování vody ve větším množství přes horní rezidenční patro, k němuž dotýčný arkýř náležel, lze vyloučit. Otázka zásobování horního hradu vodou tak zůstává nedořešena. Na hradě byl údajně v 70. letech 20. století nalezen starý dřevěný žlab na vodu (sdělení Z. Svobody a obr. 30). Jeho případná souvislost s uvedenou problematikou je neprokázaná. Okno, které na místě arkýře v závěru života hradu vzniklo, mělo dodatečně přezdívaný parapet (*Libal a kol.* 1969, 17–18). Jeho otvor pravděpodobně využíval upraveného ústí niky související s arkýřem. Arkýř zřejmě zanikl při prvním požáru objektu a nebyl již obnoven, jsa užitelně nahrazen oknem. Dnešní stav je novotvarem (obr. 24).

Vývoj v prostoru objektu tedy šel od počáteční etapy hradby s cimbuřím přes její pozdně gotické zvýšení a opatření novými střílnami po vestavbu budovy s rezidenčním patrem. Ta se pak vyvíjela asi ve dvou fázích, z nichž druhou mohl iniciovat požár. O funkci objektu lze říci jen to, že zahrnoval privilegované obydlí v nejvyšším podlaží a provozní prostory níže. Předpokládané vymístění kuchyně z horního hradu pravděpodobně následkem vybudování tzv. purkrabství a výstavba nové kuchyně v šíjovém příkopu dovolují domnívat se, že objekt zčásti nebo úplně (?) převzal rezidenční funkci vyhořelého jádra hradu. Archeologický materiál, který byl dosud v tomto prostoru, včetně šíjového příkopu, získán, neumožňuje bližší datování než do sklonku středověku (sdělení E. Kamenické). K dnešní

Obr. 31: Kašperk, horní hrad roku 1971, trosky tzv. purkrabství v pohledu do vnitřku od východu; vlevo patrný vývoj jižní hradby (foto archiv NPÚ ÚOP v Plzni, č. n. 36234).

vnější podobě stavby snad lze poznamenat, že její valbová střecha představuje novotvar vzniklý z představ projektanta obnovy.

Šijový příkop v počátcích hradu na obou koncích uzavřela dochovaná hradba s cimbuřím, která souvisí s opevněním dolního hradu. Úroveň jejího ochozu se shodovala s přilehlými úseky na jižním i severním boku horního hradu. Komunikačně však byly ochozy hradby horního a dolního hradu odděleny. Koruny příslušných úseků byly v pozdním středověku zvýšeny a nyní jsou nově přezděny. Na konci středověku byl příkop zasypáván, jak dokládá archeologický zkoumaný souvrství (vyhodnocení archeologického výzkumu v šijovém příkopu nebylo v době vytváření tohoto textu dokončeno; údaje o něm od Evy Kamenické). K zasypávání a vkládání objektů do příkopu zavedla příčinu pravděpodobně stavba tzv. purkrabství. K severní zdi je nyní v příkopě přiložen nový objekt záchodů, což velkou část staré situace zastírá. Na protilehlé straně v pozdně středověké dostavbě hradby nacházíme v poloze, která koresponduje s vnějším okrajem příkopu, prvek, který vypadá jako pečlivě vyzděné lože pro patku klenebního pasu. Na Liebscherově vyobrazení (*Sedláček* 1897, 165) je u koruny zdi, nejisto, zda ještě v rozsahu šířky příkopu nebo už před ním, vyznačen otvor, patrně okenní, jehož pozůstatky byly setřeny novodobými zásahy. Plán ze 40. let 19. století na hraně příkopu, ani v jeho prostoru, nezachycuje stavební relikty (*Heber; ed. Buřáková* 2002, 129), avšak Karl Liebscher na vnějším okraji příkopu později nakreslil zbytky zdi (*Sedláček* 1897, 165). Výše uvedené lože by mohlo s touto zdí souviset (např. pata záklenku vstupu objektu vloženého do příkopu?). Pravděpodobně zeď tvořila vnější západní obvod objektu, který na západní hradbě horního hradu vpravo od vstupního portálu zanechal trámové kapsy. Není jasné, jak s ním souvisela stavba, jejíž relikty byl v roce 1989 odkryt v příkopě a kterou Eva Kamenická interpretuje jako kuchyni (fotografický archiv NPÚ ÚOP v Plzni, č. n. 231324, 231325; obr. 34). Byla do ní vložena nová čistírna odpadních vod. Nový most přes příkop nedlouho před tím nahradil komunikaci po nasypané šiji z doby parazitního využívání zříceniny. Případné nálezy z doby novodobé stavby mostu nejsou známy.

Cisterna v příkopu byla v době průzkumu plná vody a informace o ní lze čerpat jen z plánů a fotografií ze začátku 70. let (archiv NPÚ ÚOP v Plzni, č. n. 36222, 36223). Ty znázorňují rozměry, tvar a povahu části povrchu uvnitř, na podstatné otázky datace a fungování odpověď nedávají. Vyprávění, které jsem opakovaně vyslechl od kastelána hradu v 60. a na počátku 70. let 20. století o vedení vody do cisterny z pramene pod Pustým hrádkem, je nedoloženou pověstí. Není ani jasné, zda je cisterna útvar umělý, nebo jde o upravenou přirozenou dutinu; neznámý je zdroj vody.

DOLNÍ HRAD

Dolní hrad navazuje na západní čelo hradu horního, oddělen od něj šijovým příkopem. Zaujímá zvolna klesající část skalního hřebene (obr. 2). Součástí dolního hradu dnes představují obvodová hradba a západní stavení, které je do ní zapojeno na konci dispozice. Nejstarší části hradby ve všech ukazatelích navazují na opevnění horního hradu a náležejí do počáteční etapy jeho výstavby. Jejich v současnosti rozlišitelné úseky na jihu i severu končí na kraji zbořených partií hradby v obou bocích areálu (na severu doplněno novým zdívem

v poslední třetině 20. století). Staré jádro hradby s dochovaným cimbuřím je zvýšeno pozdně středověkou nadezdívkou, která se v kontrastu se starší fází vyznačuje vyššími pracovními vrstvami a hustou přítomností otvorů po nosnících lešení (vzácně jsou dosud jejich zbytky zachovány). Její bližší datace zůstává zatím otevřena. Může být, že souvisí se stavební činností v dolním hradě, ke které se váže níže uvedená dendrochronologická datace.

V pokračování severní hradby za někdejší zřícený úsekem směrem k západu nebylo rozpoznáno jádro z počátků hradu. Podle zaměření Jitky Faktorové se půdorys mírně vlní narozdíl od nejstarších částí hradby, které zachovávají přímkovou trasu. Síla zdi je vyšší oproti nejstarším partiím. Povaha zdiva se v jednotlivých úsecích vizuálně liší. Průzkum ztěžuje novodobé spárování částí, která navazuje na průrvu. Nicméně lze v souhrnu říci, že struktura zdiva se zdá hrubší než na partiích z počáteční etapy, pracovní vrstvy jsou nápadně vyšší a na jejich vodorovných rozhraních se vyskytují víceméně pravidelné otvory po nosnících lešení. Sledované nerovnoměrnosti vrstev mohou být dány prodlevami během stavby. V místě, kde se průběh hradby zhruba v polovině délky dolního hradu maličko stáčí, sledujeme na vnějšku od koruny jdoucí svislé spáry, kterým na vnitřku odpovídá lokálně zesílený blok horní části zdi, v jehož rozsahu se neuplatňuje jinde přítomné ustoupení vnitřního líce v určité výšce zdi. Nevím, zda zeslabení a případně též sledovaná změna struktury zdiva mají chronologický význam. Způsob završení této hradby není doložen. Spekulativní možnosti je osazení výše zmíněného zesíleného bloku zdiva sedlovou baštou lehké konstrukce. Blíže k bráně do dolního hradu se v hradbě projevuje nepravidelný předěl, který klesá až k základu. Jeho poloha koresponduje s céсурou v hradbě jižní, na níž v tomto prostoru navazovala příčná zeď (srov. níže).

V západním úseku severní hradby byla vytvořena kulisová brána (obr. 36). Její stav ve 2. polovině 19. století ukazuje Liebscherova kresba (*Sedláček* 1897, 167). Dle kresby lze také nahlédnout rozsah novodobých úprav. Ostění brány se nedochovalo. Její segmentový záklenek z lomového zdiva je novotvarem, obdobně špalety. Stará situace se zachovala nad záklenkem. Zde vidíme okraje vpadliny

pro padací most, jež jsou vroubeny nesourodě a jistě druhotně použitými kamenickými prvky, o nichž ani nelze říci, zda všechny pocházejí původně z jedné situace. Je mezi nimi několik částí desky, které vytvářejí nadpraží vpadliny; zbytek její pravé stojky sestává z kvádrů bez profilace, který v této poloze zřejmě improvizovaně posloužil zároveň jako druhá půlka ložiska kladky. Naopak, prvek který tvoří ložisko druhé kladky na protější straně vpadliny, byl pro takový účel určen od počátku a k osazování hřídele kladky v něm byla vytesána drážka (obr. 37). Obrácení jejího ústí směrem ven se nezdá praktické a zřejmě je způsobeno druhotným užitím prvku. Obdobnou kamennou součástí najdeme u ložiska pro levou kladku. Zachovaný úsek levé stojky vpadliny pro most se skládá ze dvou dílů žulového kamenicky zpracovaného límce, jenž někdy býval součástí rámu pro zapadnutí zvedací části mostu, jak jsme to viděli u vchodu do hradního jádra (srov. výše). Způsob osazení prozrazuje nadevší pochybnost druhotné použití. Na vnitřní straně vstupní niky byl patrně až při novodobé opravě ve špaletě zazděn obdobný díl límce. Bezpochyby součástí límce náleží do počáteční etapy hradu. Odkud a kdy v pozdním středověku byly přeneseny na tuto bránu dolního hradu, není zjištěno. Ještě jednu nesrovnalost je třeba v souvislosti s bránou uvést: Z výše popsaných kamenických prvků by mohlo vyplývat, že byla opatřena kladkami pro řetězy ke zvedání padacího mostu. Jejich fungování však stav vstupní niky (na vnitřku brány), nastolený na konci středověku, nepripouští. Nad branou se zachovaly šterbiny pro stěžečky zvedacího mostu a trámové konzoly pro ložisko stěžečkového mechanismu. Nacházejí se tu na jednom místě doklady dvou principů zvedání mostu, z nichž jeden vylučuje druhý. Vývoj brány se dnes jeví tak, že její ostění bylo sestaveno z kusů vyrabovaných z jiné stavební situace na hradě (není prokázáno, že jí musela být brána na tomto místě), kde docházelo ke zvedání mostu pomocí řetězů vedených přes kladky. Tento způsob mohl být nejprve použit i na bráně dolního hradu (ale nemusel, záleží na tom, zda původ součástí dokládajících kladky spojíme se starší etapou této brány, nebo jejich zdroj budeme hledat na jiném místě hradu). Vývoj brány byl v každém případě uzavřen uplatněním stěžečkového mostu. Ložiska, na nichž se stěžečky kolíbaly, nesly na vnitřní straně hradby mocné trámy, které do budoucna dávají naději na dendrochronologické datování této etapy. Dobrou vzniku s ní bezpochyby koresponduje také obezděná nájezdová rampa za příkopem před branou. Datum pořízení stěžečkového mostu bude zřejmě pozdní. Dendrochronologické datování západního úseku jižní hradby dolního hradu do roku 1437 (srov. níže) je patrně jen nejstarší mezí, k níž stěžečkový most pravděpodobně tvoří následnou mladší fázi.

Jižní hradba dolního hradu pokračuje bez přerušení od čela horního hradu první etapou hradby, dodatečně zvýšenou, až do prostoru jižní branky vybavené zděným ostěním se segmentovým záklenkem a zachovanou dutinou pro pochvu závory (obr. 2 a 35). Průběh cimbuří v prostoru branky může být reakcí na její existenci, kterou bychom pak museli spojit už s počáteční fází hradby. Západněji od branky nebylo starší jádro hradby rozpoznáno. V tomto zřejmě

Obr. 32: Kašperk, horní hrad roku 1971, trosky tzv. purkrabství v pohledu do vnitřku od jihu (foto archiv NPÚ ŮOP v Plzni, č. n. 36233).

mladším zdivu je zabudován trám, který dává naději na budoucí dataci. Dotyčná část hradby však pravděpodobně pochází z téže etapy jako její západní pokračování za zbořeným úsekem. Výstavba tohoto pokračování podle dendro data spadá do roku 1437 (Procházka 2004, 154, 173).

V úseku před zmíněnou brankou je navršen pod patou skalního základu hradby valový útvar. Od něj západněji se nachází deprese, která připomíná izolovaný úsek příkopu vylámaného do skály. Údajně má jít o starší nedokončený pokus o umístění novodobé odpadní jímky (sdělení Zdeňka Svobody).

Za zbořeným úsekem na západ se dříve přímkový průběh půdorysu hradby mění na mírně zvlněný. V místech, kde zvnitřku přiléhá dřevěná kolna, bylo v listopadu roku 2000 ze druhé shora dochované vrstvy lešenových nosníků vyjmuta zabudované dřevo (sdělení Zdeňka Svobody), jehož dendrochronologickou dataci zorganizoval Zdeněk Procházka a provedl Tomáš Kyncl (Procházka 2004, 154, 173). Vzorek pochází z jedle mycené v létě 1437. Předpokládá se, že letní těžbou se obvykle řešila okamžitá potřeba dřeva. V našem případě mohlo být takovým důvodem pořizování lešení v průběhu výstavby hradby. Vzorek byl získán na místě, okolo něž dochované autentické líc hradby vizuálně působí až po základ jako produkt jediné stavební etapy. Daný úsek hradby proto zřejmě celý vznikl ještě v roce 1437 (méně pravděpodobně krátce po tomto datu, pokud by dřevo nějaký čas leželo). K jevům, které byly zachyceny obhlídkou hradby a ukazují, že její západní část je mladší než východnější zachované jádro s cimbuřím, tak přistupuje ještě exaktní datum předpokládaného vzniku mladší etapy, které velmi pravděpodobně můžeme vztahovat také na odpovídající část severní hradby. Nutno při-

Obr. 33: Kašperk, horní hrad roku 1971, trosky tzv. purkrabství v pohledu do vnitřku od západu; vlevo otisk patrně lehké příčky a domnělého schodiště (foto archiv NPÚ ÚOP v Plzni, č. n. 36191).

pomenout, že o podobě dnešní západní části dolního hradu ve starším období, tj. v etapě po roce 1356, nemáme informace.

Nejasnosti se týkají také mladší fáze hradby z roku 1437. Toto zdívo je totiž ve svém dalším průběhu k západu přerušeno svislou spárou patrnou ve spodní části vnější líce. Na vnitřku hradby poloze spáry odpovídá fragment provázaného nároží, které s jižní hradbou vytvářela 110 cm silná zeď směřující napříč areálem dolního hradu k severní hradbě do míst, kde výše zmíněný předěl v jejím zdivu sbíhá od východní strany k terénu (obr. 2). Nyní stopu příčné zdi sleduje asi na 5 m novodobá tenká novodobá zídka. Na skále, která v dané části dolního hradu vystupuje na povrch, se existence příčné zdi neprojevuje. Existence uvedeného nároží se na dosaženém stupni znalostí vymyká jasnější interpretaci. Jednalo se snad o západní čelo (eventuálně jen přechodné?) dolního hradu v etapě z roku 1437?

Jižní hradbu sleduje v úbočí hradního pahorku terénní stupeň přecházejícím západně ve val, posléze provázející dva úseky příkopu. Nelze nyní vyloučit, že se v tom zračí dvě vývojové etapy. Zda val skrývá domnělou destrukci hradby, jak na svém plánu vyznačila D. Menclová (1972 a 1976, 64), nebylo dosud potvrzeno.

Zdívo jižní hradby, zahrnující uvedené nároží, ve vyšší úrovni převrstvuje stratigraficky mladší zeď neznámého data vzniku, která pokračuje na západ a bez znatelné césurý se uplatňuje jako obvodová zeď západního stavení. Horní část této partie hradby byla rozsáhle přezděna v roce 1992 (archiv NPÚ ÚOP v Plzni, č. n. 230382). Ve dvou úsecích byly v horní části na jejím vnitřku rekonstruovány podle dochovaných stop otisky nějakých dřevěných konstrukcí. Jejich smysl není zjištěn.

Západní stavení uzavírá příslušný konec dolního hradu (obr. 38). Jeho západní průčelí vyrůstá z podnože, kterou vytváří přitesaná skála. Odtesáním je před západním průčelím oddělen skalní blok, jehož obvod vroubí relikty lomového zdiva kladeného na vápennou maltu (obr. 39). Zachovaly se úseky vnějšího líce. Povaha fabrikace dovoluje předpokládat středověký původ zdi. Stáří a účel někdejšího objektu, jemuž náležela, je nejasný. Vůči dnešnímu západnímu čelu dolního hradu se zdá stratigraficky starší. Spolu s výše uvedenými výsledky průzkumu tato situace ukazuje, že vývoj dolního hradu byl až překvapivě složitý, aniž jsme jeho jednotlivé starší fáze schopni postihnout v celistvosti.

Západní stavení se obrací k jihu na výšku obdélným oknem ve svém druhém podlaží. Ostění okna v lici zdi zaniklo. V následujícím patře, které se nezachovalo v plné výšce, vystupují z líce dvě kamenicky zpracované konzoly arkýře (prevetu?). Nemají zcela shodný profil. Celá horní partie objektu byla novodobě rozsáhle přezděna v 1. polovině 20. století, a tak je autenticita situace s krakorcí pochybná. Na sever ze druhého podlaží západního stavení směřuje štěrbínové okno se zděným ostěním a drobný otvor okénka přízemí. Částečně zahrazené přízemí západního stavení bylo z nádvoří přístupno vchodem, který pozbyl původního ostění a jeho nika je segmentově klenuta. Místnost je zastropena valenou klenbou lomeného profilu. V horních částech stavby, které postrádají nádvorní zeď, byl ve 30. letech upraven byt kastelána.

Bydlelo se zde až do dokončení rekonstrukce tzv. purkrabství. Následkem toho mohlo být jen na severní zdi zjištěno dochování zbytku středověké hladce utažené omítky. Dřevěné konstrukce objektu, ochoz a valbová střecha jsou novodobé. Funkce stavby ve středověku není doložena. Zmíněná omítka a problematické konzoly v jižní fasádě jsou nyní jedinými indiciemi případné obytnosti objektu. Funkci objektu je také třeba vidět v souvislosti sousedství brány dolního hradu.

K severozápadnímu nároží západního stavení je na spáru přiložena hradba, která uzavírá konec příkopu vedoucího před branou dolního hradu. Obsahuje zbytky branky jejíž otvor měl segmentovou klenbu. Jízvy v otvoru branky dokládají ztracené kamenné ostění. Zdívo hradby je v jižním sousedství branky narušeno průrazem, který byl v souvislosti se zřízením branky začistěn mladším zdivem. Markantní je přerušování pracovních vrstev staršího zdiva a odlišná povaha malty dodatečného začistění. Zdívo na severní straně branky výše vedený jev neobsahuje a bez přerušení přechází do obehzního nástupní rampe před branou dolního hradu. Vyplývá z toho, že branka byla zřízena současně se stavbou oné rampe (patrně se váže na zřízení stěžejkového mostu). Starší situace hradby, která byla brankou narušena, není v severním pokračování zřejmá. Při zřízení branky byl zevnitř ke starší hradbě přiložen blok zdiva, ve kterém byla zřízena pochva pro zasouvání závory. Aktuální oprava odhalila průběh zdiva hradby pod bývalým prahem zmíněné branky. Při brance z vnějšku k hradbě přiléhají relikty lomového zdiva, které by mohly souviset s osamoceným úsekem hradební zdi, jenž se nachází ve svahu severozápadně odtud (srov. níže).

VSTUPNÍ DÍL HRADU

Čelo vstupního dílu hradu bylo proti sedlu, kudy vedla jako nyní cesta ke hradu, chráněno zemním opevněním a šijovým příkopem. Tyto prvky asi nevznikly všechny současně. Přes příkop, původně překonávaný mostem, nyní vede násep cesty zpevněný tarasem. Z hradby, kterou prolamovala brána, o jejíž podobě jedinou bližší (otázka, zda správnou) informaci podává Heberův plán (cit. výše), se v severním sousedství vstupu zachoval nad terénem jen fragment, který se napojuje na v podstatě okrouhlou věž. Zapojením věže do zlomu v průběhu hradby se v nejpravděpodobnějším směru ostřelování vytváří zesílení na způsob britu. Sledování styku hradby a věže ukazuje, že ve spodních partiích byla věž ke hradbě přiložena na spáru, výše byly oba prvky provázány, jak to také respektuje nedávná oprava. Zachovaly se zbytky vstupu do věže. Naproti němu ven z trosků věže míří otvor, jehož zachovaná severní špaleta dokládá výrazné natočení osy otvoru do směru vhodného k postřelování přístupu ke hradu. Údajně se při odkryvu této situace v březnu 1992 uvažovalo o existenci prevetu, charakter otvoru – nízké umístění poměrně nízko nad terénem a směr otvoru, však spíše svědčí záměru umístit zde střelnu pro palnou zbraň. V době odkryvu byl údajně znatelný parapet, prudce šikmo skloněný ven, nyní destruovaný, který byl vysvětlován jako dno šachty záchodu (podle udání Evy Kamenické). Staré pohlednice ze samého začátku 20. století tuto partii zachycují v daleko zachovalejším stavu (sbírka Z. Martínka). Nízká kvalita obrázků je ale příčinou, že k vysvětlení zmíněného jevu nepřispívají.

Hradba, která na věž bez přerušení navazuje severozápadním směrem, obsahuje ve své vyšší části relikty patrně šterbinové střelny, určené asi pro ruční palnou zbraň. Jinak pozůstatek hradby pokračuje po vnějším okraji přístupové cesty až k rampě nástupu na most do dolního hradu. Celkově se dá předpokládat pozdně gotický původ vrcholné etapy stavebních konstrukcí vstupního dílu a domýšlet se jejich souvislosti s pozdní rekonstrukcí brány dolního hradu (etapa se stěžkami).

Vraťme se však do sedla k východnímu čelu vstupního dílu. Jižně od někdejší brány, o níž se obecně předpokládá, že byla kulisová, stavební konstrukce podlehlý destrukci. Do příkopu jsou svaleny dosud celistvé bloky zdiva, což pravděpodobně vypovídá o záměrném boření. Nad terénem lze stojící části zdív sledovat až na jižním okraji východního čela. Zachovaly se zde ve dvou překrývajících se vrstvách, které mohou případně dokonce vyjadřovat časový vývoj. Spodní zeď se v tupém úhlu odchyluje od směru východního čela a destruovaným nezačištěným koncem míří po vrstevnici hradního vrchu, přičemž se zdá, že tímto směrem dále pokračovala. Na toto zdív je jako další vrstva postaveno tupouhlé nároží, od něhož k patě hradní skály vede přímý úsek zdi, která ve svislém řezu vykazuje na vnitřní straně zesilující ústupek vodorovného průběhu. Těsně nad ním jsou patrné otvory zřejmě po dřevěných nosnících. Při dnešní koruně pak v jakýchkoli prolukách tuším náznaky dodatečně zazděných šterbinových střel. Zdá se nyní, že jde o pozůstatek patrně pozdně gotické hradby, která v úrovni ústupku snad byla opatřena ochozem. Hradba spěje k patě skalního žebra, které podle Heberova plánu a podle předpokladu všech po něm jdoucích badatelů mělo nést její

Obr. 34: Kašperk, šijový příkop před horním hradem, objekt domnělé kuchyně (připojen pohled do ní k jihu) a ústí cisterny roku 1989 (foto archiv NPÚ ÚOP v Plzni, č. n. 231324, 231325, upravil J. Anderle).

pokračování ukončené ve styku s jihovýchodním nárožím hradby vnitřního hradu. Jak bylo výše uvedeno, pozůstatky zdi jsem na skalním žebře nezaznamenal (není tím řečeno, že nemohla existovat).

OSTATNÍ STAVEBNÍ A TERÉNNÍ POZŮSTATKY

V jižním úbočí hradního vrchu se nalézají stavební sutě. Pod nimi se projevuje zhruba v navázání na výškovou úroveň východního čela vstupního dílu nepravdivelné, lokálně tu více tu méně patrné valové těleso, jehož počátek lze bezpečněji rozlišit západně pod jižním bokem horního hradu a posléze je k západu provází příkop (srov. výše o dolním hradu). Na západním opýši hradního vrchu toto zemní opevnění nemá znatelné pokračování. Nepochybně však nějaké ohrazení této partie existovalo. Dokladem je úsek dle fabrikace středověké zdi z lomového kamene na vápennou maltu, který tu dožívá na severním úbočí. Spára, která napříč dělí tento relikty na dvě části, dokonce prokazuje, že zeď měla složitější stavební vývoj. V terénu zeď nebyla zaznamenána kromě tohoto krátkého úseku (vyjma snad navázání na konstrukce u branky z příkopu před branou dolního hradu; viz výše).

O objektu se čtyřúhelným půdorysem a poměrně tenkými kamennými zdmi, který leží na uměle upravené plošině na jihozápadním konci hradního vrchu (obr. 39), se podle Z. Svobody udává, že jde o pozůstatek kozího chlívků, který zde na začátku 70. let 20. století založil kastelán J. Kornalík a počátkem 90. let téhož věku o čtyři vrstvy zdiva zvýšil kastelán L. Jánošík.

Před východním čelem vstupního dílu hradu byl vyhlouben šijový příkop a před ním navršen val. Kolem místa, kudy někdejší zemním opevněním prochází dnešní cesta, je původní uspořádání valu nejasné. Po svahu jižním směrem pokračuje jeho dosud značně vysoké rameno, které asi bylo navrženo dodatečně ve snaze zvýšit ochranu jihovýchodní partie vstupního dílu. V prostoru uváděné

Obr. 35: Kašperk, dolní hrad, jižní hradba s brankou. Zvýrazněno cimbuří 1. stavební fáze. Dole vpravo velká novodobá oprava líce.

věže s „břitem“ příkop, do nějž se svalila její destrukce, vymezuje dobře patrný val vůči uměle urovnané rozměrné plošině. Na její hranu nad svahem hradního vrchu navazuje valové uzavření příkopu.

Sedlem před hradem prochází novodobá cesta. Sleduje přibližně trasu starého úvozu, jenž má velmi pravděpodobně středověké počátky. Do terénní hrany na východní straně sedla zasahuje rozměrné zahloubení, v jehož ústí leží několik balvanů. Zda je zahloubení reliktem stavby nebo spíše pozůstatkem těžby kamene, je nyní nejasné. V sedle se dále nacházejí stupňově uspořádané umělé plošiny sestupující k jihu, kde pod nimi leží dvě kaskádově uspořádané zřejmě středověké vodní nádrže. Zmíněné plošiny vznikly nejpravděpodobněji jako místa rozvoje hospodářského příslušenství hradu, dvorů, snad těch, které jsou při něm zaznamenány též písemnými prameny (Sedláček 1897, 173; Lancinger 1969, 4).

ZÁVĚR

Průzkum Kašperku vedle aktualizace pohledu na vývoj stavby shromáždil širokou škálu informací, které se týkají stavebního postupu, historických konstrukcí a stavebních detailů, způsobu bydlení, struktury bytů a jejich uspořádání v celku první etapy hradního jádra z let 1356 a 1361. Podrobnějším vyhodnocením těchto poznatků a jejich zařazení do souvislostí středověkého stavitelství, zejména s přihlédnutím k době lucemburské, se bude zabývat samostatná studie. Zde se nyní věnujeme přehledu stavebních dějin hradu.

Historickými okolnostmi vzniku Kašperku se zabývají všechny dřívější práce o něm. Patrně nejdále v odkrývání možných souvislostí došla Dobroslava Menclová (1972 a 1976, 63–65). Víta Hedvábného, kterého Karel IV. pověřil stavbou hradu v roce 1356, bezpochyby oprávněně identifikuje v tomto podniku jako organizačního a hospodářského ředitele stavby – magistra či rectora fabricae. Vít měl v oné době další úkoly administrativní povahy, na jejímž základě je možno pochybovat, že by výjimečně v případě

Kašperku bylo jeho profesní uplatnění jiné, jinými slovy, že by přímo vedl stavbu po technické a výtvarné stránce. Taková úloha náležela staviteli, jehož osobu v našem případě prameny nezmiňují. Vítovo postavení mohlo být obdobné jako při stavbě jedné z etap zlatokorunského kláštera. Zde souběžně se stavbou Kašperku působil jako rector fabricae a současně s ním se tu uvádí stavitel Michal Parlér, bezpochyby skutečný tvůrce stavby. Vít byl zároveň „ochráncem“ kláštera u Nepomuku (tamtéž, 64). Karlův příkaz, aby mj. uvedené kláštery podpořily budování hradu, nastoluje otázku povahy vazeb, které stavební dění ve jmenovaných objektech případně spojovaly, a úlohy Vítovy a Michalovy v nich. Je pravděpodobné, že oba mohli společně působit na dalších stavbách, přestože písemně je jejich spo-

lupráce doložena jen ve Zlaté Koruně. Tímto směrem uvažuje také D. Menclová (tamtéž), a nabízí oprávněnou domněnku o sice nedoložené, ale možné účasti Michalově na budování Kašperku a dalších královských hradů na jihozápadě Čech (v posledním případě bych zachovával rezervu).

Ještě jednou je třeba upozornit na podobu architektonických detailů na Kašperku, jejichž forma je odvoditelná z obdobných prvků na Karlštejně, jak je publikovala D. Menclová (1972 a 1976, 62–63), a na časovou návaznost obou staveb, která umožňovala případné uplatnění týchž mistrů na obou objektech. Hrad, nazvaný po zakladateli Karlsberg, byl zřejmě hotov v roce 1361, jak se předpokládá z listiny, v níž Karel IV. ustanovuje, aby každý držitel hradu zároveň zastával úřad popravce a soudce v prácheňském kraji (Sedláček 1897, 166). Jako důvod stavby Kašperku zakladatel uvádí výslovně „obranu země České“. Konkrétní příčina se hledá v dlouhodobé nestabilitě vztahů s Bavorskem (Menclová 1972 a 1976, 63–64).

Písemné zprávy shromážděné předchozími badateli nepředstavují pro sledování vývoje objektu dostatečné doklady. Zaznamenána je řada zástavních smluv, známi jsou držitelé hradu a požitků s ním souvisejících, jména místních purkrabí, dokonce jsou uváděny i finance určené na prostavění na hradě, o něž bývala zvyšována zástavní suma (Sedláček 1897, 166–174; Lancinger 1969, 2–4). Problémem záznamů o proinvestovaných částkách nebo o penězích takto předem určených je nemožnost bezpečně odlišit, kdy se jedná o fiktivní krytí finanční operace, která s provedením stavebních prací neměla co dělat, a kdy jde o skutečné stavební náklady. Údaje toho druhu pocházejí z let: 1411 královské povolení prostavět 200 kop grošů; 1487 panovníkem zvýšena zástavní částka o 100 zlatých; 1495 povoleno prostavět 100 kop; kolem 1530 „značná“ neuvedená částka, jež byla při převodu zástavy roku 1533 skutečně nabývatelem proplacena; před rokem 1551 blíže neurčený

Obr. 36: Kašperk, dolní hrad, brána s pozůstatky stěžejkového mechanismu.

prostavěný obnos; mezi léty 1554 právo prostavět 500 tolarů, které byly následně požadovány na královské komoře; 1556 pak 1000 tolarů k prostavění na zámku a pivovare, 1585 nájemci (městu Berg Reichenstein) povoleno srazit si z nájmu panství do 13 kop na opravy a střechy zámku i dvorů (miněny patrně ty pod hradem – pozn. autor).

Podobné interpretační nesnáze provázejí také většinu zpráv hovořících o špatném stavu objektu, které často doplňují výše uvedené peněžní záznamy: tak roku 1495 byl shledán sešlým, že bylo nebezpečí, aby nezpustnul; údaj o sešlosti hradu se vztahuje před rok 1533, resp. 1530; 1551 měl být „zámek“ opět sešlý; 1584 „zámek by stále přece mohl být použit jako pohraniční pevnost“; 1600–1605 nájemci ukládáno chovat na něm vrátného a vlastním nákladem hledět, aby hrad nezpustnul; 1605 hrad je do základu sešlý, stropy, schody, trámy a mosty vesměs propadlé, takže bez velkého nebezpečí života nelze vejít; 1608 komisionelní šetření o stavu panství Kašperku shledalo: „Potomně na zámku, v kterémž žádné studnice a vody není všedší, tu sme jej spuštěný a nanejvýš na stavení odraný, tak že téměř do něho se vjíti nemůže, a z druhé strany na vrchu baštu jakoby plochauz [sic!] byl viděly, kterážto zámek i stau baštau kdyby měl zase spraven a k předešlému způsobu přiveden a obnoven býti, tehdy znamenitý náklad naň se učiniti a veliká suma peněz těchto leth naň vynaložiti a vydati musela“. Komise dále doporučila, aby hrad nebyl ponechán zpustnutí, neboť jako pohraniční by mohl sloužit v případě vpádu obyvatelstvu za útočiště nebo i jako místo pro vložení posádky (Lancinger 1969, 4). O hradu se však

Obr. 37: Kašperk, dolní hrad, brána, detail druhotně použitých kamenických prvků brány vybavené zvedáním padacího mostu přes kladky.

nadále píše jako o pustém a sešlém. Roku 1616 (vklad 1617) prodán pustý zámek obci Kašperských Hor za 200 kop, což, jak uvádí L. Lancinger, byla tehdejší cena podprůměrného domku ve venkovském městě. Císařským mandátem z roku 1655 o boření hradů se pak obec cítila vyvážena z jakékoli péče o objekt (tamtéž).

V jádře hradu je zjištěna rozsáhlá obnova poté, co počáteční fáze stavby z let 1356–1361 vyhořela. Příčiny, ani další okolnosti neštěstí neznáme. Bezpečně víme o zániku prakticky všech dřevěných konstrukcí v paláci. Rozsah vlivu tohoto požáru na obě věže není tak zřejmý. Zdá se, že více postižena byla západní z nich. O tom, že uvedený požár byl společnou příčinou zániku dřevěných místností ve věžích, se lze jen dohadovat. Průzkum přinesl nesporné doklady následné rekonstrukce jádra, možnosti její bližší datace ale zatím nebyly odhaleny. V uspořádání vnitřku jádra došlo patrně k závažným změnám, o jejichž celkové podobě dnes stavba nepodává dostatečnou výpověď. Úpravy ve třetím podlaží paláce a ve stejné úrovni západní věže jsou dnes společně s vytvořením kaple ve věži východní nejvýraznějšími doklady využívání jádra hradu v období po požáru. Uvedené změny nyní lze jen rámcově zařadit do pozdní gotiky. Obnovené jádro opakovaně znovu vyhořelo, neznámo kdy. S ohledem na nálezový stav ani nebylo v některých případech zjištěno, ke kterému požáru vztáhnout konkrétní příznaky opravy.

Do pozdní gotiky se vkládá předpokládané vymístění hradní kuchyně z areálu horního hradu a její nová stavba v šíjovém příkopu před jeho západním čelem, což bylo nejpravděpodobněji svázáno se stavbou nového panského obydlí na Kašperku, takzvaného purkrabství (název objektu je novodobý). Jak fungovalo v době života tzv. purkrabství hradní jádro a jaký byl jeho stav, není doloženo. Spíše však se dá počítat s úpadkem a s postupnou resignací na sídelní funkci. Vznik nového pavlačového spojení tzv. purkrabství se vchodem do jádra vypovídá aspoň o záměru nechat jádro zcela zpustnout. Prokázáno dále bylo dvojí zvyšování hradeb horního hradu a celková rekonstrukce opevnění dolního hradu, která patrně zahrnovala také reorganizaci jeho dispozice. Tyto zásahy lze většinou jen rám-

Obr. 38: Kašperk, dolní hrad, západní stavení od západu a středověké stavební pozůstatky před ním (patrný líc reliktu zdi).

cově klást do pozdního středověku, protože chybějí vodítka k datování na základě typologie či uměnovědného datování detailů, kterých se zde akutně nedostává. Výjimku v takto neutěšeném stavu tvoří dendrochronologická datace jedné z etap stavby hradeb dolního hradu do roku 1437. Jaké děje se hradu dotkly, že v jeho dolním dílu muselo dojít k tak rozsáhlé výstavbě, zůstává skryto. U datovaného úseku hradby není v tuto chvíli prokázána souvislost s průběhem původního opevnění dolního hradu, snad ji lze předpokládat. Vývoj dolního hradu je dále komplikován další etapou, ve které byl dosažen dnešní půdorys. Není zjištěno, zda jde o mikrofázi danou postupným naplňováním předem daného záměru, nebo o etapu oddělenou větší prodlevou. Do toho pak zřejmě následně vstupuje rekonstrukce brány pro stěžejkový padací most. Zde zabudovaná dřeva dávají šanci na určení data, které by pak spolu s výše uvedeným letopočtem stanovilo interval, v němž naznačený vývoj dolního hradu proběhl.

Do pozdní gotiky spadá s největší pravděpodobností také stavba opevnění vstupního dílu hradu, jak je doložena v dochovaných zděných reliktech, a snad obě fáze zděného ohrazení západního opýše hradního vrchu. Jednoznačnému vysvětlení a dataci nyní vzdorují stavební pozůstatky na bloku skály před západním čelem dolního hradu, u nichž patrně nejde předem vyloučit souvislost s počátky hradu.

Nejasnosti v datování vzniku panují také u dvorů v předhradí a u předsunuté bašty, tzv. Pustého Hrádku. Zmíněné dvory nebo část z nich lze lokalizovat do sedla před hradem zejména na uměle vytvořené plošiny (srov. výše; Anderle

1986, 51–52). Jejich existenci lze očekávat od pozdního středověku. V písemných pramenech je zachycena až v letech 1584 a 1616/17 – tři pusté dvory. Pokud jde o předsunutou baštu, týká se jí jen zmínka z roku 1608. Pravděpodobným se zdá její vznik za Šternberků na přelomu 70. a 80. let 15. století, což je také asi nejranější období, kdy vznik takové stavby ve zdejším prostředí přichází v úvahu (tjž, 49–52). Zpráva z roku 1556 o povolení prostavět 1000 tolarů je ojedinělým případem, kdy se v souvislosti s Kašperkem objevuje pivovar. Zápis však se týká souhrnně daného panství, a tedy vyvozovat z něj, že pivovar stavebně souvisel se hradem či jeho bezprostředním příslušenstvím, na dnešní úrovni znalostí nelze.

Podle vyjádření zakladatele hradu, který jej dával stavět výslovně k obraně země, nelze pochybovat o vojenském poslání objektu. Zároveň moderní badání dochází k hodnocení hradů období Karlovy vlády, Kašperk nevyjímaje, jako staveb z hlediska obrany veskrze pasivních a mnohdy v terénu nevhodně umístěných (Durdík 1995, 26). Do značné míry to platí také o Kašperku. Pozoruhodné je vysvětlení takového stavu „relativně velmi klidným obdobím“, jímž byla Karlova vláda (tamtéž). Uvážíme-li zakladatelovo zdůvodnění stavby pohraničního hradu, přetrvávající hrozbu propuknutí ozbrojeného konfliktu s Bavorskem, ale také zdaleka ne vyloučenou možnost vnitřních válečných akcí, vzpomeňme na Karlovu devastaci rožmberského Strážicka roku 1352 (Anderle – Švábek 1989, 105–123), pak lze o tradovaných příčinách fortifikační nedostatečnosti Karlových novostaveb hradů zapochybovat.

Vraťme se ke stavební podobě počáteční etapy Kašperku, tedy ke stavu, který odpovídal období Karlovy vlády. O existenci či podobě vnějšího opevnění pro ten čas nic nevíme. Hodnotit lze jen oba hlavní díly dispozice, totiž horní a dolní hrad, ten ještě s tím, že bezpečněji známe z jeho tehdejšího rozsahu jen fragment. Předpokládejme však, jak to naznačují pozůstatky nejstarší fáze, že rozsah dolního hradu se i tehdy aspoň zhruba kryl s dochovaným areálem. Máme pak před sebou horní hrad, resp. jeho jádro, jež bylo komposičně pojato jako kompaktní a souměrný blok, který se skutečně z vojenského hlediska uplatňuje zcela pasivně. V jeho rámci se pak poměrně svébytnou a komunikačně oddělenou pevností jeví východní věž, v celkové koncepci patně míněná jako zvláštní útočiště. Hradní jádro poskytovalo vedle skladů a společenského prostoru – sálu, zřejmě čtyři samostatné byty (tři z nich doloženy bezpečně), nepochybně pro privilegované osoby. Síla zdí, uspořádání otvorů, helmice věží, to vše dává znát, že jádro v případě napadení dlouho přetrvá jako pevná schrána a uchrání svůj obsah do příhodu vyprošťovací expedice. Nicméně, k aktivnější obraně jádro nebylo způsobilé, snad až na ochozy věží, které se ale při hájení dlouhých boků dispozice mohly uplatnit jen omezeně. Připomeňme dále nejistý zdroj vody, k tomu nevhodně umístěný, pokud jím už v etapě po roce 1356 byla dnešní cisterna. Obranná hodnota hradby horního hradu nebyla velká. Její dlouhé, přímé a k tomu mnohde nízké úseky při nasazení dostatečných sil nemohly odolat útoku. Právě tato jejich povaha snad ale naznačuje, že se s takovou možností příliš nepočítalo.

Objasnění možná přináší rozlehlý dolní hrad, který na tom z hlediska hájitelnosti zřejmě nebyl lépe než opevnění horního hradu. Jeho značnou rozlohu si nelze v daných

podmínkách vysvětlit jinak, než jako místo vhodné pro soustředění a pobyt poměrně značné vojenské síly v době hrozící krize, nikoli však pro dlouhou obranu v obležení.

Můžeme předpokládat, že Karel IV. ze svého působení v západní a jižní Evropě dobře znal vyspělé pevnosti, kastely francouzské a italské, i jejich vojenskou hodnotu. Důvod, proč nepřistoupil ke stavbě hradů s aktivními prvky obrany, patrně nespočíval v nedostatku rozhledu nebo prostředků. Zřejmě liché by bylo při posuzování této otázky poukázání na domácí tradici, které hrady takového druhu byly cizí a k nimž by se snad stavebník svými stavbami hleděl z ideologických příčin přihlásit. O tom, do jaké míry se panovník, byv vychován v prostředí francouzského dvora a ovlivněn zkušenostmi z působení v cizině, v takto svrchované praktické otázce mohl vázat ideologií a tradicí, je možno pochybovat. V dobovém kontextu nepatří ani případná námitka nedostatku odborníků ke stavbě aktivní pevnosti. Příklady ukazují, že přivést cizí mistry k jiným náročným úkolům nebyl nepřekonatelný problém. Je dále známo, že Karel IV. byl schopen usilovat o prosazení inovací, o jejichž smyslu byl přesvědčen. Řešení problému vojenské hodnoty jeho hradů tak patrně tkví jinde. Možná právě zkušenost z válečných polí západní a jižní Evropy jej mohla odvrátit od nákladné stavby pevností s aktivními prvky obrany.

Dispozice Kašperku naznačuje, že měl posloužit jako příležitostná základna vojska způsobilého k válečné akci v poli (pochopitelně vedle svých stálých „mírových“ funkcí). Pravděpodobně tím Karel navázal na koncepci svého otce. Na příkladu hradu Hus u Prachatic, jednoho z hradů, k jejichž stavbě král Jan svolil pod podmínkou, že mu bude „otevřen“, vidíme, že složkou dispozice byl, podobně jako později na Kašperku, velký hrazený prostor dolního hradu, jenž mohl fungovat jako útočiště početného oddílu, který sem mohl král umístit (Anderle – Procházka – Švábek 1993, 131–136).

Tyto okolnosti vedou k mínění, že zakladatel Kašperku kladl důraz na rozhodnutí válečných akcí v polním tažení a nespolehal na samotnou obranu pevností v dlouhém obležení. Ty pak nebylo nutno vybavovat nákladnými prvky aktivní obrany. Vyplyvá z toho představa dynamického způsobu válčení, v jehož celkovém kontextu teprve zřejmě můžeme posuzovat vojenskou hodnotu záměru, s nímž byl hrad budován.

Obr. 39: Kašperk, hrad, prostor před západním čelem dolního hradu. 1 – středověké stavební pozůstatky na odděleném skalním bloku, 2 – troska novodobého kozího chlívků.

LITERATURA

- Anderle, J. 1987: Předsumuté opevnění hradu Kašperku, Ročenka Klubu Augusta Sedláčka 1987, Plzeň, 49–52.
 Anderle, J. – Švábek, V. 1989: Hrady na Strašicku, Castellologica bohemia 1/1989, Praha, 105–123.
 Anderle, J. – Procházka, Z. – Švábek, V. 1993: Hrad Hus a jeho obležení, Castellologica bohemia 3/1993, Praha, 131–136.
 Anderle, J. 2002: Vývoj horního hradu v Bečově nad Teplou, Průzkumy památek IX/2, Praha, 75–108.
 Bosing, W. 1991: Hieronymus Bosch c. 1450–1516 Between Heaven and Hell. Taschen – Köln.
 Durdík, T. 1995: Encyklopedie českých hradů. Praha.
 Hauserová, M. 2004: Příspěvek k diskusi o oknech obytných staveb ve středověku, Svorník 2/2004, Praha, 79–90.
 Heber, F. A. ed. Bukačová, I. 2002: České hrady, zámky a tvrze – západní Čechy. Praha.
 Jánský, J. 2004: Kronika česko-bavorské hranice IV. Domažlice.
 Lancinger, L. 1969: Hrad Kašperk – dějiny objektu, nepublikovaný elaborát stavebně historického průzkumu kolektivu pod vedením D. Líbala, SÚRPMO Praha, archiv NPÚ ÚOP v Plzni.
 Menclová, D. 1972 a 1976: České hrady 2. Praha.
 Píjoan, J. a kol. 1979: Dějiny umění 5. Praha.
 Procházka, Z. 2004: Nové letopočty v dějinách hradů Plzeňského kraje, Dějiny staveb 2003, Plzeň, 144–175.
 Radová, M. – Škabrada, J. 1991: Příspěvky k poznání středověkého stavitelství. ČVUT Praha.
 Razím, V. 2003: Dolní palác hradu Žebráku, Průzkumy památek X/2, Praha, 63–85.
 Sedláček, A. 1897: Hrady, zámky a tvrze království Českého XI. Praha.
 Škabrada, J. 1999: Lidové stavby, Architektura českého venkova. Praha.

DIE BURG KAŠPERK - KARLSBERG

Die in der zentralen Partie Böhmerwalds unweit von der einstigen Bergstadt Kašperské Hory (Bergreichenstein) liegende Burg Kašperk (Karlsberg) hatte sich laut Befehl Karls IV. seit 1356 im Bau befunden und vermutlich bis 1361 war sie in ihren wesentlichen Teilen fertig. Sie diente als Sitz der Verwaltung des Prachiner Kreises, schützte das herumliegende Goldrevier und einen der abzweigenden Handelswege aus dem Donauland, der hauptsächlich dem Salztransport nach Böhmen diente. Außer den angeführten unmittelbaren Funktionen spielte die Burg eine Rolle in weiteren strategischen Plänen ihres Gründers, wie sie schon in der Formulierung seines Befehls „zum Schutz des Landes Böhmen“ angedeutet wurde. Mit dem Bau der Burg wurde von dem Landesherrn Vít Hedvábný beauftragt, der dabei als Wirtschafts- und Organisationsdirektor wirkte, was aus seiner in der selben Zeit ausgeübten ähnlichen Funktion des „magister fabricae“ bei einer der Bautappen der Zisterzienserabtei Zlatá Koruna (Goldenkron) und seinen weiteren Amtsfunktionen herauskommt. Wer aber mit dem Projektieren und der Burgbauleitung anvertraut war, ist nicht in den Schriftquellen belegt. Aus der formalen Ähnlichkeit architektonischer Details von Karlstein und Karlsberg lässt sich der Einfluss einer gemeinsamen Quelle der schöpferischen Invention voraussetzen, es scheint denn aus der zeitlichen Folge beider Bauten, der Stilträger möge bei beiden Objekten die selbe Persönlichkeit gewesen sein. Auch der Baumeister von Karlstein wird jedoch in den Schriftquellen nicht erwähnt. Es ist aber bekannt, dass beim Bau in Zlatá Koruna neben Vít Hedvábný in der administrativen Funktion auch Michael Parler, des bekannteren Peters älterer Bruder als Baumeister tätig war. Die Michaels Zusammenarbeit mit Vít mag eine längere Natur gehabt haben und wahrscheinlich zur Geltung beim Bau von Kašperk gekommen sein. Der höher erwähnte formale Zusammenhang mit Karlstein zeigt dann, dass Michael auch beim Ausbau von Kašperk hat teilnehmen können, ohne dass man aber beim heutigen Erkenntnisniveau diese Voraussetzung weiterentwickeln kann. Die Burg Kašperk zählt zu den geräumigsten und besterhaltenen Anlagen ihrer Art aus ihrer Entstehungsperiode. Sie steht vom Gesichtspunkt Befestigung weniger günstig auf dem niedrigeren der Ausläufe des Schlossbergs (921 m). Dem Baugelände entspricht auch die längsorientierte Burganlage. Gegen die gefährliche Anhöhe ist der vierseitig abgeschlossene Burgkern ausgesetzt. Er besteht aus einer Druse von zwei quadratischen Wohntürmen und dem zwischen ihnen eingeschlossenen deutlich länglichen Palas. Die mit gemauerten, auf Kragsteinen getragenen Umläufen abgeschlossenen Türme überdachten ursprünglich aus Backstein errichtete Pyramidenhelme. Der Kern war im Lebenslauf der Burg von Bränden beschädigt worden, die zu Änderungen der inneren Anordnung führten. Die ursprünglich mit dem Zinnenkranz versehene verhältnismäßig niedrige Ringmauer wurde in der Spätgotik zweimal nacheinander nachträglich erhöht und der Anwendung von Feuerwaffen angepasst. Die beschriebenen Gebäude bilden zusammen mit der in der Spätgotik in die westliche, ursprünglich freie mit einem Kulissentor versehene Burgstirn eingebauten sogen. Burgvogtei mit einem Residenzgeschoss die obere Burg. In ihrem Rahmen, wohl in der westlichen Partie, stand offenbar in der anfänglichen Periode die Küche frei, für die im Burgkern Belege fehlen. Der Ausbau der spätgotischen sogen. Burgvogtei stellte einen Impuls zum neuen Küchenbau im Raum des Halsgrabens vor der westlichen Stirn der oberen Burg dar.

Die Anlage von Kašperk ergänzt die geräumige, von der oberen mittels Halsgrabens mit einer Wasserzisterne abgetrennte untere Burg. Seit Anfang an wurde die untere Burg offenbar als Sammel- und Unterkunftsstelle militärischen Kontingents für kürzeren Aufenthalt beabsichtigt. Mit Rücksicht zur tiefgreifenden spätgotischen Änderung dieser Partie der Burg, die in zwei Etappen erfolgte, von denen die ältere dendrochronologisch 1437 in die Konsolidierung nach Hussitenkriegen datiert ist, ist der der Zeit Karls IV. entsprechende Zustand kaum erkennbar. Es scheint aber, dass die Ausdehnung und Anordnung der unteren Burg sich lediglich an ihrer Westseite wesentlich änderten. Das Endergebnis davon stellte das Kulissentor mit einer Schwungbrücke dar.

Da trat man von einer umgemauerten, mittels Grabens abgetrennten Rampe, zu der der Weg von dem die Burg vom Hauptmassiv des Schlossbergs trennenden Joch führte, in die untere Burg hinein. Die äußere Flanke des Wegs schützte eine Mauer mit Scharten für Handfeuerwaffen. Die Befestigung im Joch, zu dem die Zugangswege gerichtet waren, bildete

eine an die Befestigung der Südseite und des westlichen Abhangs der Burgsporn angeschlossene Mauer, in deren Resten sich eine reichere Bauentwicklung verfolgen lässt. Zum Kulissentor in dieser Mauer kommend musste die Kommunikation den Graben überwinden, nachdem sie durch die Wallbefestigung unter Kontrolle des runden Turms im Mauerwinkel durchging, der eine ihrer Art Mauersporn gegen den Kommen den bildete. Sowie die höher erwähnte Befestigung des zur Rampe führenden Zugangsweges stammen auch diese erhaltenen Baurelikte erst aus der Spätgotik; Zustand dieser Partien im 14. Jahrhundert ist nicht bekannt.

Im Joch und dem anliegenden Teil des Südabhangs standen wohl schon am Ende des Mittelalters einige Bauernhöfe. Im Zusammenhang mit ihnen errichtete man in der Nähe zwei Teiche. Die gefährliche Anhöhe gegenüber dem Burgkern wurde am ehesten gegen Wende der 70. und 80. Jahre des 15. Jh. mit einer gemauerten Bastei über dem Keilgrundriss besetzt.

Der Burgkern enthielt neben den Lager- und Gesellschafräumen (dem Saal im 1. Palasstockwerk) seit der anfänglichen Etappe seiner Existenz eine gewisse Zahl von selbständigen Wohnungen. Ihre Intimitäts- und Sicherheitsansprüche beeinflussten bestimmt das Kommunikationsschema des Gebäudes. Die innere Anordnung der Wohnungen kommt vom dreiteiligen Typ heraus, der das Kanon der mittelalterlichen Bauweise bei Errichtung der Wohnbauten darstellte, hier unterwirft er sich den spezifischen aus der Notwendigkeit die Kommunikationen zu lösen herauskommenden Gegebenheiten, woran sich in den Türmen der Bedarf der Verteilung der Wohnungen in zwei Geschosse knüpft. Funktionsgemäß wohl ähnliche Räume der Wohnungen unterwerfen sich der überraschenden Variabilität der Konstruktionslösung, für die man sehr schwierig Begründung sucht, die sich aber bei uns in dieser Periode nicht nur auf Kašperk beschränkt. Dies betrifft vor allem die Räume mit der wärmehaltenden Holzverkleidung.

Die Anordnung der identifizierbaren Wohnungen von Kašperk ist außer dem notwendigen Kommunikationsraum – Diele mit dem Raum mit Aborterkerzugang und ferner mit dem erwähnten hölzernen Raum charakterisiert, in dem sich offenbar vor allem die Schlafstelle befand. Die Konstruktionslösungsvarianten der Holzverkleidung dieses Raumes werden von der Ausheizungsweise in der Wohnung bestimmt. Die mit dem Saal im 1. Palasstockwerk benachbarte Wohnung bestand aus einer kleinen Diele, daneben einem Zimmer mit Kamin und Aborterkerzugang, aber ohne Holzverkleidung. Ferner gehörte zu dieser Wohnung ein mit Holz verkleideter Raum, dessen Stirn sich in einer Nische der Palasumfassungsmauer befand und an der Außenseite des Baus sich mit einer gewölbten Nische mit fünf pyramidal geordneten kleinen Fenstern (3 unten, 2 über ihnen) widerspiegelte. Die Ausfüllung der Wände der Rahmenkonstruktion bildeten breite und dicke, horizontal in Falze der vertikalen Säulen eingeschobene Bohlen. Den Raum überdeckte wohl eine Dübeldcke mit einem belegten Unterzugbalken in der Längsachse. Die eingebaute Holzkonstruktion war an der Außenseite mit Estrich versehen. Es ist uns nicht klar, wie, bzw. ob überhaupt dieser Raum geheizt war. Die Fensterwand erinnert an die ähnlichen Außenwände der Rauchstuben, aber diese Heizungsweise fällt im Fall des landesfürstlichen Burg dieser Zeit nicht mehr in Betracht. Wohl lässt es sich über einen mobilen(?) Heizkörper nachdenken.

Eine andere Wohnung befand sich oberhalb der vorher erwähnten im 2. Palasstockwerk. Infolge der Bauuntergangsfolgen lässt sich in diesem Fall mit gewisser Sicherheit nur die Natur des nichtverkleideten, vom Rauchfang des Kamins im 1. Stockwerk geheizten Zimmers mit dem Aborterkerzugang analysieren. Die Gestalt des Holzraums, der auch hier wahrscheinlich einen weiteren Teil der Wohnung bildete, ist von den Änderungen aus dem Spätmittelalter nach dem zerstörenden Palasbrand verwischt. Im 2. Palasstockwerk muss man noch die Existenz eines größeren Raumes mit Erker an der Süd- und nach außen sich öffnenden Laibungen der Fenster an der Nordseite erwähnen. Wohl auch dieser Raum war mit der Holzverkleidung der Wände versehen, in diesem Fall aber wahrscheinlich mit der Täfelung. Die Zweckbestimmung dieses Raumes unterschied sich bestimmt von jener der Holzräume im engeren Sinn als Zubehör der Wohnungen, in Betracht kommt eher seine gesellschaftliche Nutzung.

In beiden Türmen des Burgkerns befinden sich je nach einer Wohnung, und zwar im 3. und 4. Geschoss. Der Eingang zu jener im west-

lichen Turm führte aus anderen Burgräumen in den Raum im 3. Geschoss. Er hatte den Zugang zum Aborterker, man findet in ihm weder Spur der Holzverkleidung noch jene der Heizanlage. Seine Ausstattung ergänzt ein großes südlich orientiertes Sitznischenfenster als einen ausdrücklichen Beleg seiner Wohnfunktion. In der Ecke befand sich die zweiarmige Holzterrasse in die weiteren Räume der Wohnung, wo die Kommunikationstrasse endete – das trug der Ruhe und Intimität des 4. Geschosses bei. Hier befand sich eine kleine Diele, zu der in der Nordostecke eine Rauchschiebe angeschlossen war, aus der der Rauch in den Schornstein in der Mauerstärke geführt war. Die Funktion der Küche in diesem Fall war vor allem die indirekte Heizung eines in dem mit Holz verkleideten Raum befindlichen Kachelofens. Als Holzkonstruktion diente hier der Blockbau aus dem in den Ecken mit Schwalbenschwanzblatt gefügten Kantholz. Die Decke bildete eine segmentgespreizte Holzkonstruktion. Ob auch die Fensternische mit Holz verkleidet war, ist nicht direkt belegt, aber da in ihr Sitzbänke fehlen, erscheint die Verkleidung als möglich.

Die Wohnung im östlichen Turm war ganz analogisch bis auf die Kommunikationsbindungen. Auch hier gab es keine Direktverbindung zwischen dem 4. und 5. Turmgeschoss, ebenfalls wie im westlichen Turm, der Eingang von den übrigen Burgräumen führte jedoch ins 4. Geschoss, dessen Raum mit Holzverkleidung versehen war. Diele mit Küche zum indirekten Ofenheizen im Holzraum sowie der Charakter der Verkleidung gleichen jenen in der Wohnung im Westturm. Nach dem Untergang der Holzkonstruktion, wohl im Zusammenhang mit einem Brand, wurde das 4. Geschoss noch in der Spätgotik in die Kapelle verwandelt und mit Wandgemälden ausgeschmückt. Ihr Presbyterium mit dem Altartisch errichtete man in der großen Fensternische. Zum übrigen Teil der Wohnung führte ins 3. Geschoss eine zweiarmige Holzterrasse. Mit einer ähnlichen Verbindung waren nur auf diese Weise die niedrigeren Turmgeschosse zugänglich. Das 3. Geschoss war mit einem großen Südfenster in einer Sitznische und einem Aborterker an der Nordseite versehen. Wohl für den weitererfassten Hygienebedarf errichtete man in der Mauerstärke im Anschluss an den Aborterker nachträglich einen weiteren geringen Raum.

Die aktuelle Forschung in der Burg brachte eine Menge weiterer Detailerkennnisse vom Bauvorgang, von der Natur der historischen Konstruktionen und der funktionellen Ausnutzung der Burg herbei, die der vorliegende Beitrag zusammenzufassen versucht. Ihrer gründlichen Auswertung und Einordnung in die Zusammenhänge der Baukunst der Luxemburgerzeit wird man sich noch weiter widmen müssen.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Kašperk (Karlsberg), obere Burg von Nordosten (Autor aller Fotos, falls nicht anders angegeben, J. Anderle 2004).

Abb. 2: Kašperk, gesamter Grundriss der Burg. Schwarz – Konstruktionen der 1. Bauetappe nach 1356, grau – spätgotische Konstruktionen. 1 – Burgturm, 2 – sogen. Burgturm, 3 – Lage der gemauerten, von der Ringmauer überschichteten Ecke, 4 – Stelle der spätmittelalterlichen Küche (bei ihr an der Stirn der sogen. Burgturm Ausmündung der Zisterne), 5 – die Pforte der unteren Burg, 6 – angeblicher Versuch der Errichtung einer neuzeitlichen Grube, 7 – Stelle der Entnahme einer Holzprobe aus der Ringmauer mit dem Waldungsjahr 1437D, 8 – südlicher Abschnitt der Ringmauer der unteren Burg, die eine der Bauetappen abschließende Ecke, 9 – zwei Abschnitte der südlichen Erdwallbefestigung, 10 – westliches Gebäude, 11 – Tor der unteren Burg, 12 – Zugangsrampe, 13 – eine im Verhältnis zu den umliegenden Konstruktionen nachträglich errichtete Pforte, 14 – Ringmauerabschnitt auf dem Westabhang, 15 – bauliche Reste auf dem nachträglich abgetrennten Felsenblock, 16 – angeblich neuzeitlicher Ziegenstall, 17 – Befestigung bei dem vorausgesetzten Kulissentor (links ein Turmrelikt), 18 – Ringmauerrelikte (zwei Phasen vorausgesetzt), 19 – alter Hohlweg, 20 – ehemaliges Hofgelände (dehnt sich südlich außerhalb der Bildfläche aus). Unter Verwendung der Aufnahme von J. Faktorová ergänzt und gezeichnet von J. Anderle.

Abb. 3: Kašperk, Burg, Südflanke des Burgturmes.

Abb. 4: Kašperk, Burg, Nordflanke des Burgturmes.

Abb. 5: Kašperk, Burg, Eingang in den Burgturm, schematisch der Umriss der Umrahmung für die hochgezogene Zugbrücke angezeichnet. Zum Vergleich Portal vom kaiserlichen Palas der Burg Karlstein nach D. Menclová.

Abb. 6: Kašperk, Burg, Eingang in den Burgturm, Detail eines Steinmetzdetails mit einer offenbar mit der Funktion der Zugbrücke zusammenhängenden Öffnung.

Abb. 7: Kašperk, Burgturm, Ostturm, 5. Geschoss an der Südfassade, ein für Kašperk typisches Fenstergewände. Zum Vergleich einige Fenstergewändeprofile von Karlstein nach D. Menclová.

Abb. 8: Kašperk, Burgturm, Ostturm, 4. Geschoss an der Südfassade, Fenstergewände vom eingebauten Holzzimmer, später Kapelle, Spuren nach Stäbchen zur Versteifung der Fensterausfüllung (wohl der Bleiverglasung).

Abb. 9: Kašperk, Burgturm, Ostturm, 4. Geschoss an der Nordfassade, Dielefenster, Aufhängungshaken für den ausklappbaren Fensterladen.

Abb. 10: Kašperk, Burgturm, Ostturm, 5. Geschoss an der Nordfassade, Aborterker.

Abb. 11: Kašperk, Burgturm, Westturm, 3. Geschoss an der Nordfassade, Aborterkerkonsole mit einem vertikalen Schlitz nach einer Holzwand unterhalb des Abortsitzes.

Abb. 12: Kašperk, Burgturm, Ostturm, 1. Obergeschoss an der Ostfassade, Öffnungen in der Mauerstärke neben einstiger Bauöffnung. Zu den deutlicher gemachten unteren Öffnungen sind Gegenstücke in der benachbarten Ringmauer vorhanden, in die in zwei Etappen bestimmte Hölzer geankert waren (Näheres siehe im Text).

Abb. 13: Kašperk, Burgturm, Ansicht vom Palas zu.

Abb. 14: Kašperk, Burgturm, Westturm, Ansicht vom Palas zu. Mittels Rekonstruktionszeichnung die Gestalt der pyramidalen Haube angedeutet.

Abb. 15: Kašperk, Burgturm, Westturmhaube von Osten, Zustand 1970, Foto Archiv des NPÚ ÚOP Plzeň (der regionalen Facharbeitsstelle des Nationalen Denkmalinstitutes Pilsen), Neg.-Nr. 35061.

Abb. 16: Kašperk, Burgturm (Nordseite orientiert nach oben). Von unten nach oben: Grundrisse des 1.-5. Geschosses, Teilrekonstruktion des Zustands der 1. Bauetappe nach 1356 – dunkelgraues Mauerwerk. Schwarz – Holzeinlagen, dunkelgrau – Öfen in eingebauten Holzzimmern und anliegende Rauchfangküchen, hellgraue Schraffierung – vermeintliches Ausmaß der hypothetisch möglichen eingebauten Holzzimmer im 3. Palasgeschoss. Weiße Strichlinie bezeichnet einen im 3. Geschoss des Ostturmes nachträglich in der Mauerstärke errichteten Raum. Schraffierung und Fragezeichen bezeichnen die Unsicherheit in der Konstruktionsbestimmung. Die identifizierbaren Treppen aus der 1. Bauetappe sind mit Pfeilen dargestellt, oberhalb der Grundrissebene mit Strichlinie. Gezeichnet von J. Anderle.

Abb. 17: Kašperk, Burgturm, Palas, innere Südwand. Hellgrau – bewiesene nachträgliche Eingriffe aus dem Mittelalter, schwarz – Backsteinkonstruktionen. 1 – Mauerkrone vor der Instandsetzung im Sommer 2004, 2 – Mauerwerk der mit einer horizontalen Baufuge zugefügten Sitzbänke, 3 – keramischer Pflasterfußboden in der Nische, 4 – nachträglich wiederausgemauerte Abschnitt ohne Brandspuren (links von der vertikalen Zäsur Brandspuren vorhanden), 5 – Einbindung der Querwand (?) in die Mauer, 6 – Balkenlager (links max. 19 cm tief, rechts 10 cm), 7 – Erkernische, 8 – abgebrannte Reste einer Bohle (ca. 3 cm dick), 9 – Aborterkerzugang, 10 – Abdruck der Stirnseite des Holzzimmers, 11 – Nische mit dem abgebrannten Bohlensturz, 12 – Destruktion einer Rampe (?) im Zusammenhang mit dem parasitischen Durchbruch des Eingangs in den Palas von Osten, 13 – Reste einer Querwand, 14 – ursprünglicher Palaseingang, 15 – eine ca. 25 cm tiefe Öffnung. Aufgenommen und gezeichnet von J. Anderle.

Abb. 18: Kašperk, Burgturm, Palas, innere Südwand, 2. Geschoss, Abdruck des eingebauten Holzzimmers. Oben Gesamtansicht, unten schematische Zeichnung: Aufriss, A, B – Grundrisschnitte, C – Querschnitt. Hellgraue horizontale Linien bezeichnen die Arbeitsschichten. Schwarz – nachträgliche mittelalterliche Zumauerungen. Foto, Aufnahme und Zeichnung J. Anderle.

Abb. 19: Kašperk, Burgturm, Palasnordostecke, Relikte vom Kamin und seinem Rauchfang im J. 1973. Foto Archiv des NPÚ ÚOP Pilsen, Negative Nrr. 51452, 51487.

Abb. 20: Kašperk, Burgturm, Westturm, abgewinkelte Ansicht der Innenwände mit Teilschnitt über die Haube und den Rundgang. Dunkelgrau – spätmittelalterliche Putzschicht im 3. Geschoss, mittelgrau – Relikte nach Holzkonstruktionen aus der ersten Bauetappe nach 1356, hellgrau – Relikte nach spätmittelalterlichen Fußböden und Holzkonstruktionen. 1 – Haube, 2 – Dachrinne (aus Granit), 3 – obere Fläche der Rundgangkonsole, 4 – einstige Ofenstelle im eingebauten Holzzimmer, 5 – Schornstein. Aufgenommen und gezeichnet von J. Anderle.

Abb. 21: Kašperk, Burgturm, Ostturm, abgewinkelte Ansicht der Innenwände. Dunkelgrau – Relikte nach Holzkonstruktionen aus der ersten Bauetappe nach 1356, hellgrau – spätgotische, mit Errichtung der Kapelle zusammenhängende Putzschicht, starke Strichlinie – Grenze der Fläche mit festgestellten spätgotischen Gemälderesten. 1 – einstiger Bauloch, 2 – neuzeitliche Zumauerungen, 3 – an der Unterseite bei Errichtung der Kapelle zugemauerte Schornstein, 4 – sichtbare Spuren nach dem eingebauten Holzraum, 5 – Altartisch, 6 – in den 30. Jahren neu ausgemauerte Mauerkrone. Aufgenommen und gezeichnet von J. Anderle.

Abb. 22: Kašperk, obere Burg, Südliche Ringmauer. 1 – Zinnekrantz aus der 1. Bauphase, 2 – spätgotische Erhöhung, 3 – Lage der sogen. Wüstenburg.

Abb. 23: Kašperk, obere Burg, Südliche Ringmauer, innere Schale. 1 – Mauerwerk der 1. Bauphase, 2 – spätgotische Aufmauerung über dem Niveau des einstigen Wehrgangs (seichte Balkenlager nach der neuen Wehrgangskonstruktion), 3 – spätgotische, nachträglich zugemauerte Schießscharte.

Abb. 24: Kašperk, obere Burg, Westliche Stirnseite, darin deutlicher ge-

machte Zinnen aus der 1. Bauphase.

Abb. 25: Kašperk, obere Burg, Südseite bei dem Anschluss der westlichen Stirn, links Fortsetzung in die untere Burg. Deutlicher gemachte Zinnen aus der 1. Bauphase.

Abb. 26: Kašperk, obere Burg, Südseite, die stratigraphisch ältere mit der Ringmauer überschichtete Ecke.

Abb. 27: Kašperk, obere Burg, Östliche Stirnseite, deutlicher gemachte Zinnen aus der 1. Bauphase.

Abb. 28: Kašperk, obere Burg im J. 1971. Nordseite und Anschluss der unteren Burg beim Rest der nachträglichen Aufstockung der sogen. Vogtei; links dabei nachträglich erhöhte nördliche Wehrmauer.

Abb. 29: Kašperk, obere Burg im J. 1971. Blick von der sogen. Vogtei zum Burgkern (links). Links beim Westturm steinerne Dachrinnenteile, rechts an einer beschädigten Stelle deutliche Bauentwicklung der Südmauer. Foto Archiv des NPÚ ÚOP Pilsen, Negativ Nr. 36196.

Abb. 30: Kašperk, obere Burg im J. 1971. Spuren nach einer Galerie zwischen der sogen. Vogtei und dem Eingang in den Burgkern. 1 – eines der Lager nach den Schrägstreben der Galerie, 2 – Steinkonsolle in der vorausgesetzten älteren Phase des die Konstruktionen für den Eingang in den Burgkern tragenden Pfeilers; links spätgotische Erweiterung des Pfeilers. Foto Archiv des NPÚ ÚOP Pilsen, Negativ Nrr. 36243, 36244, bearbeitet von J. Anderle.

Abb. 31: Kašperk, obere Burg im J. 1971. Ruinen der sogen. Vogtei, Blick von Osten nach innen; links deutliche Entwicklung der südlichen Ringmauer. Foto Archiv des NPÚ ÚOP Pilsen, Negativ Nr. 36234.

Abb. 32: Kašperk, obere Burg im J. 1971. Ruinen der sogen. Vogtei, Blick von Süden nach innen. Foto Archiv des NPÚ ÚOP Pilsen, Negativ Nr. 36233.

Abb. 33: Kašperk, obere Burg im J. 1971. Ruinen der sogen. Vogtei, Blick von Westen nach innen; links Abdruck wahrscheinlich von einer leichten Querwand und der vermeintlichen Treppe. Foto Archiv des NPÚ ÚOP Pilsen, Negativ Nr. 36191.

Abb. 34: Kašperk, Halsgraben vor der oberen Burg im J. 1989. Objekt der vermeintlichen Küche (angeschlossener Blick südwärts nach innen) und die Ausmündung der Zisterne. Foto Archiv des NPÚ ÚOP Pilsen, Negativ Nrr. 231324, 231325, bearbeitet von J. Anderle.

Abb. 35: Kašperk, untere Burg, Südliche Ringmauer mit der Pforte. Deutlicher gemachte Zinnen der 1. Bauphase. Unten rechts eine große instandgesetzte Mauerschalenfläche.

Abb. 36: Kašperk, untere Burg. Tor mit Resten des Schwungrutenmechanismus.

Abb. 37: Kašperk, untere Burg. Tor, Detail der sekundär benützten Steinmetzendetails von dem mit der Brückenhebung über Rollen ausgestatteten Tor.

Abb. 38: Kašperk, untere Burg, westlicher Bau von Westen und mittelalterliche Baureste davor (deutlich ist die Schale vom Mauerteil).

Abb. 39: Kašperk, Burg, Fläche vor der westlichen Stirn der unteren Burg. 1 – mittelalterliche Baureste auf dem abgetrennten Felsenblock, 2 – Ruine eines neuzeitlichen Ziegenstalls.

(Übersetzung J. Noll)